

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

IMRE SKRINAR

PRIJATELJSTVO – KULT(UR)NO-ZGODOVINSKI IDEAL ALI REALNOST

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

IMRE SKRINAR
MENTOR: DOCENT DR. MATEJ MAKAROVIČ

PRIJATELJSTVO – KULT(UR)NO-ZGODOVINSKI IDEAL ALI REALNOST

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2007

PRIJATELJSTVO – KULT(UR)NO-ZGODOVINSKI IDEAL ALI REALNOST

V svojem delu razlagam pojem prijateljstva, njegov nastanek in razvoj. V uvodu sem zapisal teze, ki jih nato preverjam in razvijam s pomočjo opisa in razlage pojma prijateljstva. Nadaljujem z zgodovinskim pregledom, kar me je pripeljalo do samih začetkov človeštva (vsaj od časa pojava pisnih virov). To me je napeljalo na misel, da ima prijateljstvo svoj izvor v nagonu. Najprej to teorijo razvijam v prvih dveh poglavjih ter izpeljem njene zaključke v zadnjem poglavju naloge. Vmes zapišem kako se je prijateljstvo razvijalo skozi različna zgodovinska obdobja vse do sodobne post-moderne družbe. Posebno pozornost sem namenil množičnim medijem (predvsem televiziji), saj so oblikovalci javnega mnenja ter imajo pomemben in tudi velik vpliv na razumevanje prijateljstva v post-moderni družbi. Zato sem analiziral nekaj medijskih vsebin, da raziščem kolikšen je ta vpliv, v enem od poglavij. V zaključku pa sem analiziral in preveril svoje teze, ki sem jih, kot se je izkazalo, če ne v celoti pa vsaj delno, potrdil.

KLJUČNE BESEDE: PRIJATELJSTVO, LJUBEZEN, NAGON

FRIENDSHIP – CULT(UR)ALY-HISTORICAL IDEAL OR REALITY

In my work, I'm explaining the concept of friendship, his origin and developement. In introduction I wrote theses, which I'm checking and developing with describing and explaining the concept of friendship. I'm continuing with historical examination, which brings me to the very beginning of the humanity (at least from the appearance of handwritings). That's occured to me that the friendship has his origin in instincts. At first I developing this theory in first two chapters and I realize the conclusions in the last chapter. In the middle chapters I'm showing how the friendship developed through different historical periods to this post-modern society. I devoted special attention to mass media(s) (mostly television), because they form public opinion, which has important and also great impact on understanding friendship in post-modern society. That's why I analized some media contents, researching how large this impact is, in one of the chapters. In conclusion I analized and checked my theses, which have been, like it was proved, if not at whole than at least partialy, confirmed.

KEYWORDS: FRIENDSHIP, LOVE, INSTINCT

Kazalo:

1. UVOD	5
2. KAKŠNO MESTO ZAVZEMA <i>PRIJATELJSTVO</i> MED LJUDMI?	7
3. KAJ POTEMTAKEM ZAJEMA POJEM <i>PRIJATELJSTVA</i> ?	13
a) Prepoznanje ljubezni v grški tradiciji in literaturi.....	22
b) Kakšen je pomen besedne zveze “rad imeti oz. imeti rad”?	22
3.1 Klasične sociološke teorije o <i>prijateljstvu</i> vs. Sociologija <i>prijateljstva</i> in antična spoznanja.....	26
4. ZGODOVINA <i>PRIJATELJSTVA</i>	34
4.1 Od prvih civilizacij do Antike	34
4.1.1 Sumerska civilizacija.....	34
4.1.2 Babilonska kultura.....	35
4.2 Pomen in vloga <i>prijateljstva</i> v Antiki	36
4.2.1 Pojem <i>prijateljstva</i> v Grško-rimski kulturi.....	39
4.3 <i>Prijateljstvo</i> v krščanstvu	41
4.4 Od industrializacije do padca berlinskega zidu	44
5. IDEAL <i>PRIJATELJSTVA</i> V SODOBNI POST-MODERNI DRUŽBI.....	49
5.1 Kakšno je sodobno <i>prijateljstvo</i> ?	50
5.2 Dvojna percepcija <i>prijateljstva</i>	50
a) Medijska percepcija in/oz. prikaz <i>prijateljstva</i>	51
b) Negativni učinki medijev na splošno.....	52
5.3 Analiza medijskih vsebin	53
a) Resničnostni šovi	53
b) Nadaljevanke in filmi na splošno.....	58
c) Moške in Ženske zadeve	58
d) Ljubezenski filmi – najbolj nazoren primer medijske predstave <i>prijateljstva</i> (primeri)	60
6. ZAKLJUČNO RAZMIŠLJANJE.....	62
7. LITERATURA:.....	67

1. UVOD

Ob izbiri teme sem naivno verjel, da ne bo težko napisati diplomske naloge, saj sem si vendar izbral vsakdanji pojav, ki ga zaradi njegove razširjenosti in očitnosti ne bo težko raziskati in pojasniti. Ob raziskovanju problema pa mi je postajalo vedno bolj jasno, da problem, ki sem si ga zastavil le ni tako enostaven, kot sem sprva mislil. Tema, ki sem si jo izbral, je zahtevna iz več razlogov.

1. O prijateljstvu je dokaj malo strokovne literature. To ugotavljata tudi Rebecca G. Adams in Graham Allan v knjigi *Placing friendship in context*:

»Jasno je da prijateljstvo igra pomembno vlogo v življenju mnogih ljudi. Do sedaj sociologi na splošno, tem in podobnim razmerjem niso posvečali veliko pozornosti in truda, da bi razumeli naravo družbene organizacije. Tudi, ko je njihova skrb eksplicitna s pogledi socialne integracije, je malo pozornosti navadno namenjeno specifični področja prijateljstva« (1998: 1). Kot je zapisano v uvodu navedene knjige, so se za njen nastanek in objavo zbrali različni strokovnjaki (poleg navedenih glavnih avtorjev še: William C. Carter, Scott Feld, Kaeren Harrison, Stephen R. Marks, Pat O'Connor, Stacey J. Oliner). V nadaljevanju prvega poglavja knjige piše, zakaj so se zbrali:

»V bistvu, primanjkuje sociološkega ogrodja, ki umesti razmerja znotraj širšega okolja. To je skrb trenutne knjige. Njen cilj je pokazati, da sociološka perspektiva lahko ne le prispeva k našemu znanju o osebnih razmerjih, temveč, da nadalje, študij teh resničnih osebnih vezi tudi poveča razumevanje družbene menjave in s tem oblikuje bolj splošen sociološki diskurz. Da bi to dosegla, je knjiga zbrala skupaj nekatere najodličnejše raziskovalce, ki raziskujejo vidike sociologije prijateljstva« (R.G. Adams, G. Allan et al. 1998: 3).

Priznavajo tudi, da so različne raziskave, ki so že bile izvedene z enega vidika prijateljstva, v večini primerov samostojne entitete, ki niso združljive (glej prav tam: 4).

Vendar ti avtorji kljub vsemu niso edini, ki se ukvarjajo z raziskovanjem prijateljstva v sodobni družbi. Eden najbolj pomembnih ostalih avtorjev je prav gotovo Ray Pahl s svojim prispevkom v knjigi *On Friendship*. Potem so tu še različni avtorji člankov na temo prijateljstva v določenih državah ali/oz. družbah ter avtorji, ki se direktno ne nanašajo na prijateljstvo.

2. Naslednji, nič manj pomemben razlog se skriva v samem pojmu prijateljstva, ki nima enega samega točno določenega pomena, temveč je večpomenski, močno diferenciran in strukturiran pojem. Slednje pomeni, da pojma prijateljstva ni mogoče raziskovati le

z vidika enega njegovega pomena (npr.: ni mogoče raziskovati le enega posameznika in njegovega mišljenja o prijateljstvu ali eno skupino ljudi in njihovo videnje prijateljstva) ter nato celoten pojem prijateljstva pojasnjevati z dognanji, do katerih smo se dokopali na ta način.

3. Tretji razlog je problem objektivnosti. Ta problem se ne pojavlja le pri prijateljstvu, vendar je pri prijateljstvu bolj očiten, saj je prijateljstvo poleg ljubezni in družine pojem, ki je najbolj pod vplivom subjektivnosti (ljudje si namreč predstavijo o ljubezni, družini in prijateljstvu oblikujemo po svoje). Problem objektivnosti je toliko večji, ker raziskujemo "subjektiven" pojem in ga poskušamo objektivno pojasnjevati ter smo posledično prisiljeni krmariti med "obvezno" subjektivnostjo na eni ter obvezno objektivnostjo na drugi strani.

Moja prva hipoteza je, da prijateljstvo (kot širši oz. nekakšen krovni pojem), kot ga poznamo v moderni in post-moderni družbi, ni iznajdba le-teh, temveč je zapuščina naših prednikov in/oz. predhodnikov najmanj iz časa nastajanja in vzponov prvih mest in civilizacij (vsaj od pojava pisnih virov dalje), ki so se oblikovale okrog njih. Teoretično tega izhodišča ne bo težko potrditi, vendar bo toliko težje najti tehtne in relevantne praktične dokaze, ki bi ovrgli kakršen koli dvom.

Druga moja hipoteza pa je predvsem povezana z našo post-moderno družbo, delno pa tudi z zgodovino razvoja in ohranjanja pojma prijateljstva. Prijateljstvo je v večini primerov videno kot neke vrste vezivo med ljudmi, ki jih veže in oblikuje v skupnosti, mesta, države, predvsem pa družbo na splošno. Npr.: Jože in Janez sta se nekoč srečala na neki nogometni tekmi, kjer sta ugotovila, da navijata za isto moštvo, imata podobne interese in poglede na svet ter posledično sklenila prijateljstvo, ki sta ga vseskozi krepila in ohranjala ob skupnih dejavnostih: ogled nogometnih tekem, popivanje v gostilnah in diskotekah, kegljanju ... Zaradi prijateljstva sta bolj dovzetna za nova poznanstva, se hitreje vključita v lokalno družbo, imata občutek pripadnosti nekemu in/ali neki skupini ljudi.

Vsa ta navedena dejstva raziskuje večina sociologov, ki skušajo pojasniti, zakaj sta dve osebi (v mojem primeru Jože in Janez) sploh sklenili prijateljstvo, kakšen vpliv imajo na njun odnos skupne dejavnosti in interesi in kako se oblikujeta občutek varnosti in pripadnosti nekemu.

Seveda je potrebno pojasniti vsa ta vprašanja, ki se pojavljajo, a zdi se, da nek drug problem vztrajno ostaja ob strani, čeprav je pri nekaterih drugih tematikah (nasilje, zdravje, politično prepričanje, stil oblačenja ...) eden najbolj pojasnjevanih problemov. Kateri je ta problem? V mislih imam odnos medijev (in nekaterih drugih pomembnih elit, ki širijo svoje poglede in razmišljanja prek medijev) ter njihovo pojasnjevanje in prikazovanje prijateljstva.

Ta vidik pogleda na prijateljstvo se mi zdi pomemben, saj mediji vse bolj "vdirajo", poleg javne sfere, tudi v našo zasebnost. Marsikdo si namreč ne more več predstavljati življenja brez računalnika, televizije, v nobenem primeru pa ne brez mobilnega telefona; kar pomeni, da imajo ti sodobni mediji veliko večji vpliv na ljudi, kot so jih imeli t.i. »stari« mediji (časopisi, pisma, knjige, telegram, oglasne deske oz. plošče, govorniki in morda še kateri). Moja druga hipoteza je torej sledeča: Osvetliti bom skušal vzajemni odnos med mediji (njihovo predstavo prijateljstva) in ljudmi (zdravorazumsko predstavo prijateljstva) in poskusil ugotoviti, ali gre za odnos dveh enakovrednih in avtonomnih subjektov in predstav ali pa je to pravzaprav le neke vrste odnos gospodarja in služabnika ter kakšen je učinek oz. vpliv le-tega na druge subjekte, kakor tudi samo družbo.

Kljub vsemu se od vidika prijateljstva, katerega bistvo so odnosi med samimi ljudmi, ni mogoče povsem distancirati, saj le-ta ravno tako vpliva na odnos med posamezniki in mediji, kakor z druge strani na isti odnos vplivajo tudi druge institucije določenega mesta, države oz. določene družbe. Dejstvo je namreč, da je vsa množica vidikov, ki sestavljajo prijateljstvo, med seboj tesno povezana in posledično različni vidiki močno vplivajo drug na drugega, pa naj so na videz še tako drugačni in nezdružljivi.

Moja tretja in hkrati zadnja hipoteza, ki je zajeta znotraj prvih dveh predpostavk, je sledeča: »Prijateljstvo ni le konstrukt, ki nastaja v interakcijah in odnosih med ljudmi, temveč je tudi nagon in potreba, ki nam je vrojena in zatorej tudi konstrukt, ki je *že nastal* (najmanj v času rojevanja mest in držav (prva predpostavka)) in ki se spreminja, ruši in na novo nastaja v medsebojnih odnosih med institucijami, državami, mediji in ljudmi ter nenazadnje med ljudmi samimi. Da bi mi uspelo to dejansko dokazati in potrditi, pa moram najprej ugotoviti, kaj naj bi bilo prijateljstvo za ljudi (kaj si predstavljajo pod tem pojmom, kako pomembno je za njih ...) glede na mnenja strokovnjakov, ki so podrobneje raziskovali to področje. Kasneje pa bom soočil klasične sociološke teorije, ki so posredno razlagale tudi prijateljstvo, ter mnenja strokovnjakov, ki so se podrobneje ukvarjali s prijateljstvom.

2. KAKŠNO MESTO ZAVZEMA PRIJATELJSTVO MED LJUDMI?

Da bi si lažje predstavljali pomen prijateljstva, tako v odnosih med ljudmi, kot v odnosih med mediji in ljudmi in odnosih med ostalimi institucijami, je najprej potrebno razumeti pomen prijateljstva za vsakega posameznega človeka kot neodvisnega subjekta. Tu že takoj naletimo na problem, na katerega že v uvodu članka Friendship opozorita Michele E. Doyle in Mark K. Smith na sledeči način:

»Ko se približamo pojmu prijateljstva, je naš prvi problem, kot je pojasnil Graham Allan (1996: 85)¹, da je tu pomanjkanje dogovorjenega nespremenljivega in družbeno priznanega kriterija za to kaj naredi osebo za prijatelja. V enem primeru lahko nekoga označimo kot prijatelja, v drugem se etiketa lahko zdi manj primerna. Lahko imamo zelo slabo razumevanje, kaj ima za posledico prijateljstvo« (M.E. Doyle in M. K. Smith 2002: 1).

Vidimo torej, da ima lahko vsakdo svoje prepričanje in/oz. mnenje o tem, kaj je prijateljstvo in skoraj ni možno najti neke enotne definicije, zato je bom moral predstaviti vsaj tiste širše veljavne in pomembnejše definicije oz. prepričanja. Poleg tega si bom za boljšo ilustracijo pomagal tudi s samostojno oblikovanim prikazom vrst oz. oblik prijateljstva, ki naj bi bila možna med ljudmi. Če začnem iskati definicije prijateljstva v zgodovini, naletim na dve pomembnejši. Prva je Aristotelova, ki opredeljuje »prijateljstvo« kot »medsebojno naklonjenost, ki ni skrita« (K. Gantar v Aristotel 1994: 385-86); in druga Cicerova, ki vidi prijateljstvo na naslednji način:

*»Moja prva misel je ta, da se lahko prijateljstvo razcvete samo med dobrimi ljudmi²« (M. T. Cicer, 2004: 24).
»Zdi se mi torej, da sem prišel do spoznanja, da smo ljudje po naravi tako naravnani, da se med nami vsemi vzpostavi vez, ki je toliko bolj trdna, kolikor nam je kdo bližji. Zato so nam sodržavljeni dražji kot inozemci, sorodniki pa kot tujci. S sorodniki nas namreč povezuje narava sama, vendar te vezi niso dovolj trdne. Prijateljstvo sorodstvo prekaša v tem, da lahko navezanost na sorodnike splahni, navezanost na prijatelje pa ne; če namreč naklonjenost izgine, take vezi ne moremo več označiti kot prijateljstvo, medtem ko sorodstvo ne premine« (M. T. Cicero 2004: 24).*

Pod vplivom preteklosti so v sodobnosti nastale nekatere nove sociološke definicije prijateljstva.

Ray Pahl pravi takole:

---

¹ Allan, G. (1996) *Kinship and Friendship in Modern Britain*, Oxford: Oxford University Press.

² »Podobno formulacijo zasledimo v Platonovem dialogu Lizis (214 d): Dober človek se lahko spoprijatelji samo z dobrim človekom. Cicero je misel verjetno prevzel od stoikov, prim. Diog. Laert. 7, 124: Pravijo, da prijateljstvo lahko obstaja samo med krepostnimi ljudmi, ker so si podobni. Pravijo tudi, da je prijateljstvo nekakšno uživanje življenjskih dobrin, ker se prijatelj poslužujemo kot samih sebe. Izjavljajo, da je prijatelja potrebno izbrati zaradi njega samega in da je imeti veliko prijateljev dobro. Hudodelci pa ne morejo imeti prijateljev in prijatelji hudodelcev ne obstajajo« (M. T. Cicero 2004: 24).

»Prijateljstvo je lahko videno kot izredno pomembna oblika lepila v sodobni družbi. ... Beseda "friend" lahko v angleškem jeziku pokriva obsežna bližnja neformalna razmerja, tako je lahko njegova uporaba brez kvalifikacije nejasna. Povabilo, da pripelješ prijatelja na razstavo, lahko pomeni malo več kot vedeti, katero ime vpisati v knjigo ob vhodu. Pri drugem ekstremu lahko poseben prijatelj z nekom deli njegove najgloblje misli, upe in strahove ter zagotavlja "drugi jaz", da deli srečo in nesrečo v življenju. ... Kot se spreminja družbeni in kulturni kontekst prijateljstva s časom, tako se tudi pomen tega, kaj je biti prijatelj« (R. Pahl 2000: 1).

Tu je zanimivo, da Pahl omenja spreminjanje konteksta prijateljstva, ko sicer zagovarja mišljenje, da je prijateljstvo kot pojem izum sodobne družbe. To spreminjanje si lahko razlagamo namreč na dva povsem različna načina:

- Razumemo ga lahko kot spreminjanje konteksta prijateljstva znotraj sodobne oz. sodobnih družb (se pravi, tako kot prijateljstvo vidi tudi Pahl);
- Lahko pa si ga predstavljamo tudi kot spreminjanje konteksta prijateljstva skozi različna časovna obdobja in torej tudi skozi zgodovino, kar pa demantira predstave o prijateljstvu kot iznajdbi oz. izumu sodobne družbe. O tem Ray Pahl razmišlja takole: »Kot bom razpravljal v 2. poglavju³, je prijateljstvo v zgodnji moderni družbi bolj verjetno kalkulatивно-menjalno razmerje, kot vzajemno popolno soglasje opisanega v eni obliki od Aristotela...« (Pahl 2000: 5). To svoje razmišljanje še podkrepi v svojem 2. poglavju z naslednjim navedkom: »Prijateljstvo in zaupanje na osnovi katerega je utemeljeno je moderen fenomen, in nedvomno ni aspekt predmodernih družbenih tvorb« (A. Seligman v Pahl 2000: 45).

To se zdi na prvi pogled smiselno, saj naj bi v današnji moderni družbi vsi odnosi med ljudmi sloneli na zaupanju in pomanjkanju le-tega, a vendar po drugi strani je ravno moderna družba tista, ki naj bi zaradi stroge individualizacije imela veliko pomanjkanje zaupanja.

Na eni strani naj bi vsi odnosi med ljudmi potekali s posameznikom, ki je samozadosten in neodvisen, v središču pozornosti in ne potrebuje zaupanja in prijateljstva, temveč le razum in racionalno⁴ odločanje; medtem ko se po drugi strani poudarja pomembnost medčloveških odnosov, kot je prijateljstvo in lastnosti, kot je zaupanje ali še posebej zaupanje. Tu zadenemo v konflikt nasprotovanja ene ideje v odnosu do druge. Poleg tega se lahko vprašujemo glede smotrnosti trditve, da sta prijateljstvo in zaupanje elementa oz. pojma, vezana na moderno družbo. V nasprotju s tem trdi Ferdinand Tönnies, da je prijateljstvo temelj tradicionalne družbe:

»Velik del sociološke razprave o prijateljstvu je osnovan na predpostavki, da je za tradicionalno družbo značilna »face-to-face« interakcija in so bila zelo družabna prijateljstva zamenjana z bolj tekmovalnimi in individualnimi oblikami. V tem pomenu se pogosto jemlje v obzir in citira delo Ferdinanda Tönnies (1887). On vidi

³ Misli 2. poglavje v svoji knjigi On Friendship.

⁴ Glej M. Weber - Protestantska etika in duh kapitalizma.

prijateljstvo (skupaj s sorodstvom in prostorom) kot enega treh stebrov tradicionalne skupnosti (Gemeinschaft), ki je bil razdrt z vzponom bolj neosebnih družbenih oblik povezanih z industrializacijo, urbanizacijo in kapitalizmom» (Tönnies v Doyle in Smith 2002: 7).

Tönnies torej v nasprotju s Pahlom meni, da je prijateljstvo pojem, ki je vezan za tradicionalno družbo, saj je v moderni družbi poglaviten neoseben odnos med ljudmi. Na eni strani je torej prepričan, da je prijateljstvo del zgodovinskega razvoja in seveda s tem podvrženo spremembam in razvijanju, predvsem v detajlih.

Sam bi se strinjal tako z enim kot z drugim, vendar le delno, saj bi lahko dejal, da je prijateljstvo tako element tradicionalne kot tudi moderne družbe in zato je v neki meri torej zgodovinski konstrukt (več o tem glej v poglavju zgodovina prijateljstva) in pa tudi delno iznajdba moderne družbe, vendar ne v nekih konkretnih stvareh in elementih, temveč bolj v manjših stvareh ali niansah oz. finesah. Zaupanje, ki ga vidita Seligman in Pahl kot enega ključnih razlikovalnih pojmov modernega prijateljstva od prijateljstva v predmodernih družbah, je del vseh človeških odnosov (lahko bi rekel, da nam je tako rekoč vrojen čut za zaupanje) in ne le izključno prijateljstva in je zatorej obstajal že pred moderno oz. post-moderno družbo. Poleg tega je še nekaj, kar nas napeljuje na zaključek, da je prijateljstvo zgodovinski konstrukt, namreč občutek navezanosti in navajenosti ter potreb in želja po medsebojnih odnosih (pa naj gre za odnos med osebama/i istega ali različnih spolov). Predvsem ima pri tem pomembno vlogo navajenost, kot tudi kaže razmišljanje Aristotela: *»Obstaja še ena vrsta prijateljstva, v kateri je ena stran (oz. oseba) močnejša od druge. Takšen je slučaj med očetom in sinom in nasploh med starimi in mladimi, med moškimi in ženskami in med vsakim vladarjem (oz. gospodarjem) in služabnikom (oz. podrejenim). A se mora v teh odnosih utrditi še večja razlika«* (Aristotel 1970: 207).

Kajti ravno v primeru, ko gre za prijateljstvo oz. odnos med dvema osebama, ki sta hierarhično na različnih ravneh, je v ospredju čustvo navezanosti in navajenosti, saj je oseba iz nižje hierarhične pozicije, ki goji prijateljstvo z osebo, ki je na višji hierarhični poziciji⁵, v bistvu navezana na "višje rangirano" osebo. Taka navezanost je tudi prijateljstvo, saj je ta navezanost v vseh primerih obojestranska, kajti ni možno imeti kakršnekoli prijateljske vezi brez navezanosti obeh vpletenih. Tu torej ne gre za čustva, ki so s prijateljstvom povezana, po vsej verjetnosti gre za nekaj drugega, namreč za neko splošno razliko med nekdanjimi družbami in našo. S tem mislim odnos skupnost – posameznik, kajti ta odnos je tisto bistveno, kar se je spremenilo od takrat do danes, to pa pomeni, da je le-to vplivalo tudi na čustvene odnose med posamezniki in tako tudi na prijateljski odnos. V tradicionalnih družbah je šlo dejansko za to, da je bil prijateljski odnos stvar skupnosti in je bil nujnost za nastopanje v skupnosti, medtem ko je v moderni družbi prijateljstvo izključno stvar posameznika, ki naj ne

---

⁵ Tu govorim o Antični družbi.

bi zanimala družbe oz. skupnosti, v kateri živi. Lahko bi torej dejal, da je prijateljstvo od svojega prvotno združevalnega namena dobilo nov razdruževalni oz. ločevalni pomen. Prijateljstvo torej zajema cel spekter lastnosti in značilnosti, zaradi česar je pomembno najti neko krovno opredelitev prijateljstva, ki bi lahko bila univerzalna in bi bila zmožna zajeti vse te razlike. To difuznost in različnost bom skušal predstaviti z množico definicij, tako klasičnih kot tudi sodobnih avtorjev, ne le v tem poglavju, ampak v celotni nalogi. V nadaljevanju bom opisal, kako razmišljajo nekateri novejši avtorji.

Michele E. Doyle in Mark K. Smith v svojem članku o prijateljstvu poskušata prikazati neko univerzalnost v definiciji prijateljstva in hkrati navedeta konkretno razlago Bella in Colemana: »Večina sodobnih piscev na zahodu teži k predstavljanju prijateljstva kot privatno, prostovoljno razmerje, ki se dogaja med avtonomnimi posamezniki. Glede na ta pogled »prijateljstvo postane posebno razmerje med dvema enakima posameznikoma vključenima v edinstveno ustanovljeno diado« (Bell and Coleman 1999: 8 v M. E. Doyle in M. K. Smith 2002: 1).

Ta prostovoljnost in privatnost prijateljstva je lepo razvidna iz sledečih definicij povzetih po tekstu Friendship na strani <http://plato.stanford.edu/entries/friendship>:

» - »Telfer trdi, da je prijateljstvo »življenjsko navdušujoč«, kar nas navdaja z občutkom, da smo bolj živi« - to navdušuje naše aktivnosti z intenziviranjem zavzemanja zanje (oz. sodelovanja v njih) in imamo od tega več koristi. In doda, da je prijateljstvo prijetno samo zase kot uporabno za prijatelje« (Telfer, 1970-71: 239-40 v B. Helm 2005: 9-11).

Iz te definicije jasno odseva mišljenje, da je prijateljstvo zadeva posameznika in ne zadeva javnega pomena. To pa je tisto, kar naj bi bila bistvena sprememba oz. razlika glede na prijateljstvo v prvotnih družbah, kjer je bilo prijateljstvo javnega značaja in je bilo nujno prepoznano s strani okolice in javnosti, medtem ko danes poskušamo ločevati javno življenje in prijateljstvo. To ločevanje poteka zaradi vse večje tekmovalnosti in individualizacije, zato si ljudje ustvarjamo svoje zasebne svetove, ki jih ljubosumno čuvamo pred drugimi ljudmi (tako čuvamo tudi prijateljstvo z nekaterimi ljudmi, ki so nam blizu in se navzven zato kaže, kot da prijateljstvo propada in izginja, kar pa je daleč od resnice. To čuvanje prijateljstva v zasebnosti in nekako tudi nezanimanje okolice za naše prijateljske vezi lahko lepo ponazorimo s pojmom vpljudnostna nepozornost⁶ (s tem pojmom sicer označujemo odnos med ljudmi, ko oseba A vzpostavi za trenutek vizualni kontakt z osebo B, ki je sicer ne pozna in nato takoj umakne pogled), saj na tak način okolica opazuje in spremlja prijateljske odnose med nekimi posamezniki, a se konkretno ne vmešava. To se lepo vidi v naslednji definiciji:

- »Tudi Schoeman (1985) vidi prijateljstvo, kot pomembno samo po sebi in trdi, da v prijateljstvu prijatelji "postanejo unikatna skupnost z obstojem in

---

⁶ Ta pojem je prvi uporabil Goffman.

vrednoto samo po sebi” (280): intimnost prijateljstva rezultira v “načinu obstoja in delovanja v vrlini združitve z drugim” (281) (v B. Helm 2005: 9-11).

Še bolj jasno se ta individualiziranost prijateljstva kaže v sledeči definiciji:

- »Whitingova (1991) razlikuje razloge, ki jih imamo ob oblikovanju (začetku) prijateljstva (ki so, kot misli, neosebni v smislu dovoljenja za zamenjavo) od razlogov, ki jih imamo za vzdrževanje (ohranjanje) prijateljstva; druge, kot predlaga, je potrebno poiskati v zgodovini pomembnosti, zanimanja ali zaskrbljenosti, ki ga imamo drug za drugega« (B. Helm 2005: 9-11).

To nam dejansko pove, da je tisto nekaj novega pri prijateljstvu v modernosti pravzaprav ta njegova individualiziranost in premaknitev v zasebnost. Iz tega izhajajo tudi koristne lastnosti za posameznika, ki jih, poleg že omenjenih definicij, omenja tudi naslednja definicija:

- »Annis dodaja, da pomaga (prijateljstvo) pospeševati samozavest, ki je dobro tako instrumentalno kot samo zase. Vendar prijateljstvo ni samo instrumentalno pomembno, kot je razvidno iz trditve: »naša življenja bi bila zagotovo manj polna brez univerzalne zapuščine prijateljstva« (Annis, 1987, 351 v B. Helm 2005: 9-11).

S pojavom novih vrst in oblik menjalnih in trgovalnih zakonitosti se pojavijo tudi nove bolj prijaznejše oblike prijateljstva (glej zgoraj in spodaj citiran vir). O teh spremembah piše nova generacija mislecev: A. Smith, D. Hume in A. Ferguson, vendar vsak iz svojega vidika in področja. »Slavijo premik stran od omejenega instrumentalnega pogleda na prijateljstvo. Npr. Adam Smith se je bistro zavedal poti, po katerih se tržne družbe 'odtrgajo iz odvisnosti od fevdalizma'« (Doyle in Smith 2002: 7).

O prijateljstvu je ekonomist Adam Smith pisal oz. razmišljal na naslednji način:

»Človek, ki je, ne iz objestne pristranosti, temveč pravih motivov, izvršil plemenito dejanje, ko se ozira k tistim, ki jim je služil, občuti sebe kot naravni objekt njihove ljubezni in hvaležnosti, in, z njihovo naklonjenostjo, spoštovan in pohvaljen od vsega človeštva. In ko se ozira nazaj k motivu, zaradi katerega je deloval, in opazuje iz vidika, iz katerega bi opazoval neopredeljeni opazovalec, še vedno nadaljuje z vstopanjem in čestita sebi z naklonjenostjo in pohvali tega nepristranskega sodnika. V obeh pogledih se mu njegovo vedenje kaže kot sprejemljivo. Njegovo mnenje je ob ideji o tem prežeto z vedrostjo, jasnostjo in mirnostjo. Je v prijateljstvu in harmoniji z vsem človeštvom in gleda na svoje bližnje z gotovostjo in dobrohotnim zadovoljstvom, gotov, da je napravil sebe vrednega njihovih najvišjih pričakovanj. V kombinaciji vseh teh čustev sestoji zavest o zaslugi ali/oz. o zasluženi nagradi« (Smith v Doyle in Smith 2002: 8)⁷.

Smith na ta način lepo prikaže prednosti tržne ekonomije in vlogo prijateljstva v njej. Je pa ta razlaga obnašanja oz. delovanja posameznika še posebej lep prikaz osredotočenosti prijateljstva na posameznika oz. izhajanja iz njega v moderni družbi.

---

⁷ Za več podatkov glej citiran vir ali knjige Adama Smitha.

Še bolj izčrpno o tem pišeta tako Hume, ki bolj enostransko gleda na prijateljstvo, kot tudi Lewis.

V nasprotju s pogledom Smitha na prijateljstvo je David Hume pisal bolj o čutni obliki prijateljstva: »*To je izredno' piše (1740), 'da se nič ne dotakne človeka bolj, kot katerakoli oblika posebne občutljivosti v ljubezni in prijateljstvu, kjer je oseba pozorna na vsako najmanjšo skrb svojega prijatelja in je pripravljena žrtvovati njemu/im večino pomembnih lastnih interesov'*« (Hume v Doyle in Smith 2002: 8).

Še posebej izčrpno je prijateljstvo opredelil C. S. Lewis, ki razpravlja takole:

»Tovarištvo je, kakorkoli, le matrica prijateljstva. Pogosto se mu reče prijateljstvo, in veliko ljudi, ko govorijo o svojih 'prijateljih', mislijo le svoje tovariše. Vendar to ni prijateljstvo v pomenu, ki ga besedi dajem jaz. S povedanim nikakor ne mislim omalovaževati samega družabnega odnosa. Ne omalovažujemo srebra z ločevanjem od zlata. Prijateljstvo zraste iz pravega tovarištva, ko dva ali več tovarišev odkrijejo, da imajo kak skupen pogled ali interes ali celo okus, ki ga drugi ne delijo in za katerega je, do tega momenta, vsak mislil, da je njegov edinstven zaklad (ali breme). Tipičen izraz odpiranja prijateljstva bi bilo nekaj kot, 'Kaj? Ti tudi? Mislil sem, da sem (bil) edini'... V našem času prijateljstvo nastaja na podoben način. Za nas seveda, skupne aktivnosti in potemtakem tovarištvo, kateremu sledi prijateljstvo, često ne bo eno s telesom, kot npr.⁸ lov ali borba. Lahko je skupna vera, skupno učenje, skupna profesija, celo skupna rekreacija. Vsi, ki z nami to delijo, bodo naši tovariši, ampak samo eden, dva ali trije, s katerimi si delimo kaj več, bodo naši prijatelji. V tej vrsti ljubezni, kot pravi Emerson, Ali me ljubiš? pomeni Ali vidiš isto resnico? – Ali vsaj 'Ti je mar za isto resnico?' Človek, ki se strinja z nami, da je neko vprašanje, malo cenjeno od drugih, velikega pomena, je lahko naš prijatelj; ni treba da se strinja z nami glede odgovora.« C. S. Lewis (2002 – prvič izdano 1960) *Štiri Ljubezni*, London: HarperCollins, pp. 78-9. (Lewis v Smith v Doyle in Smith 2002: 9).

Ti primeri definicij prijateljstva iz različnih zgodovinskih obdobj in okolij kažejo na značilnost, da je prijateljstvo ne le zdravorazumsko, temveč tudi z znanstvenega vidika razumljeno kot intimen in poglobljen odnos, temelječ na čustvu ljubezni med dvema osebama.

3. KAJ POTEMTAKEM ZAJEMA POJEM PRIJATELJSTVA?

Dejansko je pojem prijateljstva zelo težko razložiti, saj zajema zelo širok spekter razlag in pomenov, ki naj bi označevali in razlagali to vrsto odnosa/ov med dvema ali več ljudmi.

---

⁸ Npr. sem sam dodal.

Različni pomeni prijateljstva so se v pisnih virih začeli pojavljati že zelo zgodaj, začenši z enim najbolj znanih epov – Ep o Gilgamešu⁹ (Sumerskega mita, ki govori tudi o prijateljstvu). Prijateljstvo pa se je razvijalo dalje in dobivalo vedno nove pomene, tako je Aristotel podal povsem kratko in jedrnato definicijo prijateljstva.

»Prijateljstvo (φιλία – philia) tudi ljubezen: Aristotel opredeljuje »prijateljstvo« kot "medsebojno naklonjenost, ki ni skrita".«, ki jo Gantar v dodatku razlaga takole (in ustvari res natančno in dovolj obširno definicijo, ki bi morda lahko bila sprejeta danes, kot splošno sprejeta in razširjena definicija prijateljstva):

*»Beseda ima pravzaprav dva pomena. V širšem pomenu izraža vse družabne vezi med ljudmi – tovarištvo v šoli, pri delu in v boju, poslovne zveze med trgovci, idejno povezanost med somišljeniki v državi, sorodstvene vezi med brati in sestrami, med starši in otroki, intimne vezi ljubezni, ki vežejo moža in ženo. V ožjem pomenu pa pomeni »prijateljstvo« tiste prijateljske (ali ljubezenske) vezi, ki se spletejo – navadno po preteku daljšega obdobja in poznanstva – med dvema dobrima človekoma, ko drug drugemu hočeta dobro iz nesebičnih nagibov in si tega tudi ne skrivata; takšno prijateljstvo se označuje tudi kot »pravo«, »iskreno«, »resnično«, »pristno«. – Osnovni temelj, brez katerega ni mogoče prijateljstvo, pa je **naklonjenost. ...**« (K. Gantar v Aristotel 1994: 385-86).*

Iz te definicije je razvidno, da prijateljstvo v splošnem razumevanju nima samo enega pomena, marveč ima vsaj dva: širši in ožji pomen. Zgornja definicija pa nam razkrije še neko pomembnejše spoznanje, da v Antiki v pojem prijateljstva uvrščajo tudi pojem ljubezni. Ljubezen in prijateljstvo (v malo drugačnem smislu oz. pomenu) enači tudi *Slovar slovenskega knjižnega jezika (1985)* :

»ekspr. fant, zaročenec ter eksp. dekle, zaročenka; že dolgo ima prijatelja; prišla je na ples s svojim prijateljem; svojo prijateljico je predstavil staršem« (SSKJ IV 1985: 129-130).

Še bolj neposredno pa ljubezen uvršča pod krov prijateljstva razlaga pojma prijateljovati, ki ima po opredelitvi SSKJ-ja naslednja pomena: »1. biti v prijateljskih odnosih: že od mladosti sta prijateljivali in 2. biti v ljubezenskem odnosu: dolgo sta prijateljivala, ne da bi se poročila« (SSKJ IV 1985: 130).

Definiciji se razlikujeta v pomenu, ki ga pripisujeta prijateljstvu. V Antiki so prijateljstvo enačili z ljubeznijo, saj je ljubezen vključevala tudi spolni odnos med moškimi (še posebej med učiteljem in učencem), medtem ko je v SSKJ – ju v prijateljstvo vključena le t.i. »platonška« oblika ljubezni (izključuje spolnost). Poleg tega moramo vedeti, da so v stari Grčiji in tudi Rimu: »prijateljstva, ki jih poznamo večinoma prijateljstva med moškimi« (R.

---

⁹ Kratak opis tega mita sem podal v nadaljevanju v poglavju o zgodovini prijateljstva v podpoglavju 4.1.1.

Pahl 2000: 15). Ali zatorej to njihovo prijateljstvo ne smemo enačiti z današnjim prijateljstvom?

Zagotovo je res, da so Aristotel, Platon, drugi grški misleci in vse grško ljudstvo v tedanjem času pod pojem prijateljstva uvrščali verjetno 'le' prijateljstvo med dvema ali več moškimi (redko, saj kot piše Aristotel, je pravih prijateljev malo), vendar pa ne moremo trditi, da je to neko drugo prijateljstvo, ali kot piše David Konstan v svoji knjigi *Friendship in the classical world*: »Kakorkoli, veliko sodobnih učenjakov domneva, da je v arhaičnem epu prijateljstvo predstavljeno oz. razumljeno kot formalna in ne-emocionalna vez osnovana na obvezi oz. dolžnosti prej kot na ljubezni« (D. Konstan 1997: 24).

Prijateljstvo v naši današnji družbi je še težje definirati, kot je bilo to v času starih Grkov, saj si lahko skoraj vsak človek predstavlja prijateljstvo drugače. To naj bi bilo posledica, da kot pravi Simmel: »Moderni način občutenja oz. čustvovanja prinaša različna prijateljstva, iz česar sledi, da bi morali ločiti prijatelje za oz. po posameznih interesih in aktivnostih (npr. kosili bomo z enim, igrali športne igre z drugim in se pritoževali o svojih partnerjih tretjemu prijatelju)« (Simmel v Pahl 2000: 36-37).

Ločevanje prijateljev glede na interese in aktivnosti dejansko pomeni, da nimamo neke enotne predstave o tem, kaj je prijateljstvo. Torej ni nič nenavadnega niti to, da ni neke splošne definicije o prijateljstvu, saj je toliko različnih pogledov in mnenj, da jih je nemogoče spraviti v neko jasno in razumljivo celoto. Vseeno pa lahko opazimo, da se v odnosih med ljudmi oblikujejo neke širše kategorije prijateljstev, ki bi jih večina ljudi označila nekako takole: znanci, prijatelji, najboljši prijatelj ter partner. Iz tega bi lahko oblikovali tri kategorije¹⁰:

1. poznanstva,
2. prijateljstva,
3. ljubezen.

Po teh kategorijah bi lahko, glede na tako znanstveno, kot zdravorazumsko prepričanje, celo morali prijateljstvo pomensko zožiti le na drugo kategorijo, vendar ne moremo mimo tega, da tudi poznanstva so neke vrste prijateljstva, medtem ko naj bi ljubezen bila nekaj več – nadgradnja prijateljstva, a je verjetno (vsaj do neke mere) »le« prijateljstvo, ki je izmed vseh najbolj intenzivno.

Vse tri kategorije bom malo podrobneje razložil.

1. Poznanstva

---

¹⁰ Te kategorije sem oblikoval sam.

So odnosi med ljudmi, ki se bežno poznajo in/ali se občasno družijo (gredo na kavo, skupaj igrajo košarko, tenis, poslovno sodelujejo ...), a se o svojem zasebnem življenju ne pogovarjajo. Velikokrat ljudje ne razlikujemo med znancem in prijateljem, predvsem kadar se z nekom srečujemo pri določenih aktivnostih, ga označimo za prijatelja kljub temu, da razen določene aktivnosti nimamo s to osebo nič skupnega. Vprašanje, ki se tu postavlja, je torej sledeče: Ali lahko štejemo poznanstva za prijateljstvo? V nekaterih primerih da (druženje, skupni interesi, poslovno sodelovanje – ne nujno), spet v drugih pa ne (poznanstvo na videz, občasno naključno srečanje na cesti ali na določenih prireditvah).

2. Prijateljstva

So različno intenzivni in pogosti odnosi med dvema ali več ljudmi. Ljudje smo družabne "živali", zato ne moremo in/oz. ne želimo živeti v osami, zato navezujemo stike z drugimi ljudmi. Ti stiki so lahko omejeni na skupne interesne dejavnosti, poslovne projekte, zabavo, skupna kosila ali pa gre tudi za druženja v zasebnem življenju (obiskovanje na domu, skupne počitnice ...). Prijateljstva so izjemno široka kategorija ne glede na to, s katerega vidika jih opazujemo – najpogosteje jih delimo glede na intenzivnost samega odnosa (dveh ali več ljudi). Širino te delitve sem poskušal ponazoriti z naslednjim prikazom vrst oz. oblik prijateljstev (oblikoval sem ga s pomočjo kriterija zaupanja in pogostosti prijateljskega odnosa, razen kategorije prijetnega prijatelja, koristnega prijatelja ter nesebičnega prijatelja (najboljši/a prijatelj)¹¹). V nadaljevanju sem te oblike in vrste prijateljstva uredil in razvrstil v kategorije po kriteriju intenzivnosti in trdnosti prijateljskega odnosa. Prijateljstvo lahko v splošnem prepoznamo v naslednjih oblikah:

a) Kolega/-ica – sošolec/-ka na faksu ali sodelavec/-ka.

Kolegi so naši prijatelji na faksu ali v službi, z njimi se družimo v študijskem ali službenem času. Lahko se dobimo tudi po faksu ali službi in gremo na pijačo, v kino, na kakšno prireditev ... to ni neko poglobljeno prijateljstvo, temveč prijateljstvo, ki temelji na druženju, sodelovanju in nenazadnje zabavi. Kolege imamo navadno za druženje ter zabavo in ne za kakšne zaupne pogovore in reševanje osebnih težav; razen v primeru, ko se med dvema kolegoma razvije bolj pristen in globlji odnos.

b) Dopisovalec(-ka)/Internetni(-a) prijatelj(-ica)/SMS prijatelj(-ica)

---

¹¹ Vse tri kategorije sem povzel po Aristotelu, ki te kategorije vidi možne le v odnosih med moškimi, ki so enakopravni, oz. med učiteljem in učencem. Sam pa te kategorije razumem kot prijateljstvo znotraj obeh spolov in med njima.

Prijatelj, ki ga spoznamo preko pisem/spleta/mobitela. Dopisovanje je vrsta prijateljstva, kjer si dve osebi izmenično pošiljata pisma in tako ohranjata stike, čeprav sta navadno zelo oddaljena drug od drugega. Dopisovanje se lahko začne preko »agencij« za dopisovanje ali pa se osebi srečata na kakem dogodku ali na počitnicah in se dogovorita, da bosta ostali v stikih preko pisem. Pri tem gre lahko le za obliko zabave in zapravljanja časa ali pa za »pravo« prijateljstvo.

Z razvojem novih tehnologij in njihovim izpopolnjevanjem se je odprla priložnost navezovanja in ohranjanja stikov na daljavo v kratkem času in brez nepotrebnih stroškov. Z razvojem interneta je začelo dopisovalno prijateljstvo prepuščati svoje mesto dopisovanju in navezovanju stikov preko spleta. Prijateljstvo preko spleta je lahko zelo površno in ohlapno, kakor tudi zelo tesno in zaupno. Največja prednost te oblike prijateljstva je, da si lahko s prijateljem, ne da bi moral kam iti in je komunikacija hitra ter dokaj poceni. Vendar pa ima tudi izredno veliko pomanjkljivost, saj ne veš s kom komuniciraš (uporaba vzdevkov) in ali ti (internetni) dopisovalec govori (piše) resnico. Vendar pa je lahko prijateljstvo sklenjeno preko spleta relativno trajno, iskreno in zaupno, če si dva ali več oseb; ki komunicirajo preko spleta, zaupa in gradi svoj odnos na iskrenosti in resnici.

Danes je veliko bolj pogosto komuniciranje preko SMS sporočil. Je mnogo hitrejša tudi od medmrežja, saj uporabniki le napišejo sporočilo in ga pošljejo komur želijo, ne da bi za to morali vzpostaviti povezavo z medmrežjem, drugače pa je zelo podobno internetni komunikaciji. Najpomembnejša razlika je v tem, da se osebi/e poznata/jo že pred pričetkom komunikacije preko SMS-ov in gre v večini primerov za nadgradnjo in intenziviranje odnosa med osebama/i.

c) Priložnostni(-a)/Občasni(-a) prijatelj(-ica)

Je tista oseba, ki jo spoznaš in srečuješ občasno oz. ob kakšni (posebni) priložnosti. Občasno prijateljstvo je tista oblika prijateljstva, kjer se osebi/e vsake toliko časa srečujeta/jo in družita/jo, med temi srečanji pa običajno nimata/jo stikov. Tako prijateljstvo je v večini primerov bolj ohlapno in ne nujno trajno, saj je najpogosteje njegov namen izključno druženje in zabava.. Možno je tudi, da se tako prijateljstvo prekine in ponovno obnovi.

Priložnostno prijateljstvo pa je oblika prijateljstva, kjer se osebi/e srečata/jo ob določeni posebni priložnosti in skleneta/jo prijateljstvo, ki ga ohranjajo s srečevanjem ob posebnih priložnostih (npr. Janja in Tina se spoznata na poroki skupne prijateljice, kjer se zapleteta v pogovor in navežeta prijateljske stike, pozabita izmenjati kontaktne

podatke¹² in tako izgubita stik druga z drugo, čeprav sta se spoprijateljili. Zopet se srečata ponovna ob praznovanju rojstnega dne skupnega prijatelja).

d) »Panožni(-a)« ali interesni(-a) prijatelj(-ica)

Je oseba, s katero se spoprijateljimo pri interesni dejavnosti (igranje tenisa, košarke, pokra ...). Ta vrsta prijateljstva je navadno omejena le na skupno interesno dejavnost, vendar pa lahko skupni interes doprinese k razvoju prijateljstva. Čeprav gre za zelo omejeno in natančno definirano obliko prijateljstva, je lahko zelo trdno in trajno; vendar v večini primerov ne gre za neko globlje prijateljstvo.

e) Ciklični(-a) oz. cikelni(-a) prijatelj(-ica)

Je prijatelj, ki ga imamo le v nekem določenem življenjskem obdobju. To obliko prijateljstva navadno spregledamo, saj prevladuje mnenje, da prijateljstva ne razpadajo pogosto. Pri tem prijateljstvu pa gre ravno zato, da prijateljstvo po določenem obdobju trajanja razpade (npr. sošolci, ki so bili skupaj v razredu v srednji šoli se po maturi razidejo in gredo vsak svojo pot ter izgubijo stike) in se praviloma ne obnovi več. Primeri takega prijateljstva so osnovnošolska, srednješolska prijateljstva, ki zaradi različnih poti, ki jih uberemo v življenju, razpadejo, saj navadno pride do hitre in "grobe" prekinitve stikov. Ob uspešni ohranitvi stikov, kljub hitrim in korenitim spremembam, pa je lahko to prijateljstvo trajno, iskreno in zelo intimno in tako preide v drugo (v tej klasifikaciji navedeno) obliko prijateljstva.¹³

f) »Plitki(-a)« prijatelj(-ica)/Prijeten(-na) prijatelj(-ica)

Je oseba, s katero smo v prijateljskem odnosu, nam je všeč oziroma se rada zabava, vendar z njim ne delimo svojih zasebnih zadev in skrivnosti. V tem primeru gre lahko za prijateljstvo iz zabave, užitka ali koristi. V takem prijateljstvu se zahtevajo le minimalno izpolnjeni pogoji, ki jih postavlja družba ali mi sami, da bi ohranili prijateljsko zvezo. Glede na to je logično sklepati, da tako prijateljstvo ne traja dolgo, ampak le toliko časa, dokler traja privlačnost neke osebe ali zabave. To je površno oziroma splošno prijateljstvo in je lahko del drugih oblik oz. vrst prijateljstva ter ga je definirala že Aristotel v *Nikomahovi etiki*.

---

¹² Ni nujno, da se to zgodi (da pozabita izmenjati podatke) – ta opis sem podal, ker sem želel poudariti t.i. "čisto" priložnostno prijateljstvo → če namreč tega ne bi zapisal, bi lahko kdo dobil vtis, da tu ne gre za priložnostno prijateljstvo.

¹³ S tem ne mislim na fizično intimnost (poljubljanje, spolnost ...) temveč na globino, intenzivnost in kvaliteto odnosa.

g) »Koristni(-a)« prijatelj(-ica)

Je oseba, s katero smo prijatelji zaradi obojestranske koristi (druga oblika prijateljstva po Aristotelu). Tako prijateljstvo lahko označimo za razumsko, preračunljivo in racionalno prijateljstvo. Dve ali več oseb vstopa v prijateljstvo zaradi koristi. Lep primer takega prijateljstva je odnos med glasbenim založnikom in mlado vzhajajočo pevsko zvezdo, ki podpišeta pogodbo o skupnem sodelovanju in oblikujeta prijateljstvo, ker se nadejata koristi (založnik se nadeja, da mu bo sodelovanje prineslo denarni dobiček in ugled; pevka pa upa, da ji bo sodelovanje prineslo slavo in finančno preskrbljenost). Zaradi posebnih lastnosti so ta prijateljstva lahko tako kratkotrajna kot dolgotrajna, odvisno od tega ali odnos izpolnjuje pričakovanja vseh vpletenih. V kolikor ena izmed vpletenih oseb misli, da ji prijateljstvo ne nudi več dovolj koristi, da bi še vztrajala v njem, se zveza razdre oz. prekine.

h) “Normalen/a” oz. splošen/a prijatelj(-ica)

Je tista oseba, s katero se družimo, ji zaupamo, imamo skupne interese (skupaj praznujemo in se kdaj pa kdaj obiščemo na domu). To je že tista prva “prava” oblika prijateljstva, za katero je značilno sodelovanje in druženje tako v šoli ali službi kot tudi v prostem času. Takšen odnos je dokaj trden in iskren ter do neke mere zaupen, a mu manjka tisto, kar razlikuje prijatelje od dobrih in najboljših prijateljev. V tej obliki prijateljstva obstaja neka distanca oziroma meja, preko katere nismo pripravljeni iti. Prijatelji smo, dokler se ne vtikamo v osebne stvari svojih prijateljev, ki se nas ne tičejo oz. oni ne želijo, da se v določene njihove osebne zadeve vtikamo.

i) Dober(-ra) prijatelj(-ica)

Je oseba, s katero vzpostavimo zaupen odnos. Veliko je zasebnega druženja (se obiskujejo doma, skupaj praznujejo osebne in ostale praznike). Dober prijatelj je tisti, ki mu lahko zaupaš in veš, da ti bo pomagal, če bo le mogel in te ne bo razočaral. To je že zelo tesen in intimen odnos, ko v razmerje vlagamo veliko časa in energije, da lahko svojim (nekaj) dobrim prijateljem posvetimo nekaj svojega dragocenega časa in krepimo ter ohranjamo naše prijateljstvo (gre za zelo trdno in trajno obliko prijateljstva, ki se zelo redko prekine oziroma razdre, npr. v primeru velikega pretresa, izdaje ...). Ko pa se takšno prijateljstvo razdre, je konec zelo buren in čustven (podobno kot pri razdrtju zveze z najboljšim/o prijateljem/ico, le malo manj burno in dramatično) imamo občutek izigranosti, prevaranosti, razočaranja ipd in v večini primerov gre za dokončno prekinitvev stikov.

j) Najboljši(-a) prijatelj(-ica)

Je oseba, ki ji tako zaupamo, da smo z njo pripravljene deliti vse oziroma skoraj vse svoje skrivnosti in smo ji pripravljene posvetiti veliko svojega časa. To je v krščanski miselnosti idealno oziroma najvišje možno prijateljstvo. To je torej tisto »pravo« prijateljstvo oziroma ideal, h kateremu stremimo in je dosegljiv ob vlaganju ogromne količine časa in energije ter nenehnem trudu. Brez nenehnega truda tudi to prijateljstvo ne more obstati – vsaj ne na tej ravni. To prijateljstvo je tako zelo trdno, da ga manjši pretresi in težave ne morejo načeti, vendar se ob hudi izdaji in razočaranju tudi to prijateljstvo lahko razdre. To je prijateljstvo iz nesebičnih razlogov in oblika prijateljstva, pri kateri smo prijatelji z neko osebo zaradi nje same (tretja oblika prijateljstva po Aristotelu).

k) Partner/-ka (fant/dekle, mož/žena)

To je oblika prijateljstva, ki mu običajno pravimo ljubezen. Ljubezen sem uvrstil med prijateljstvo, saj je temelj vsake ljubezni prijateljski odnos med partnerjema. Ljubezen se vidi kot zadnja stopnica na lestvici prijateljstva in naj bi simbolizirala združitev dveh prijateljev, dveh polovic, ki sta se našli in se združili v eno nedeljivo celoto. To je lahko najtrdnejše ali najkrhkejše prijateljstvo. Več o ljubezni sem zapisal pod 3. točko, saj je lahko ljubezen prepoznana tudi kot povsem samostojna kategorija v odnosu do prijateljstva.

Te oblike oz. vrste prijateljstev se pojavljajo v vsakdanjem življenju, a vseh navadno ne imenujemo. Ravno tako vse te različne oblike prijateljstva niso nujno izključujoče v odnosu do drugih oblik, čeprav med nekaterimi izmed njih obstaja tudi tak izključujoč odnos. Iz slednjih oblik sem oblikoval klasifikacijo prijateljstva glede na intenzivnost odnosa.

- **Zelo šibko prijateljstvo** – sem lahko štejemo priložnostne prijatelje, določene internetne prijatelje, »koristne« prijatelje, »prijetne« prijatelje, dopisovalce ter kolege.
- **Šibko prijateljstvo** – sem večinoma štejemo, večino kolegov, dopisovalcev/internetnih prijateljev ter tudi »plitke«, občasne in nekatere ciklične prijatelje.
- **Srednje močno prijateljstvo** – sem lahko štejemo nekatere dopisovalce/internetne prijatelje, kolege in ciklične prijatelje ter interesne in večino prijateljev.
- **Močno prijateljstvo** – sem se uvršča zelo malo kolegov, dopisovalcev/internetnih prijateljev, nekaj cikličnih in prijateljev ter dobri prijatelji in večina partnerjev (v današnji družbi).

- **Trdno (najmočnejše oz. "popolno") prijateljstvo** – sem pa lahko štejemo (v današnjem času) le nekatere partnerje ter najboljše (sem se lahko uvrsti oseba iz katerekoli od ostalih kategorij) prijatelje.

3. Ljubezen

To je zadnja in obenem najožja kategorija, saj gre po našem (zahodnjaškem – predvsem ZDA in Zahodna Evropa) mišljenju oz. prepričanju¹⁴ za odnos med dvema osebama nasprotnega spola (to mišljenje se danes deloma spreminja, saj se začenja kot ljubezen pojmovati tudi odnos med dvema osebama istega spola).

Že pri prejšnji kategoriji sem kot zadnjo obliko (po mnenju mnogih ljudi najvišjo obliko odnosa med dvema človekoma) prijateljstva (po kriteriju zaupanja in pogostosti prijateljskega odnosa) navedel partnerski odnos (ljubezen). Ali je ljubezen res del prijateljstva in ne samosvoja kategorija? Vsak partnerski odnos označujemo kot ljubezen in ne kot prijateljstvo, toda ali med tema dvema pojmom dejansko obstajajo takšne razlike, da ju moramo razumeti kot dva popolnoma samostojna in različna pojma?

Skozi vso zgodovino so ljudje govorili o ljubezni, a kako je to možno, če vemo, da se nekoč večinoma niso poročali iz ljubezni oz. sklepali zvez na podlagi čustev, temveč večinoma iz koristi (širjenje sorodstvenih vezi in povečanje premoženja). Vse le ni tako preprosto, saj se pojem ljubezni (iskreno, romantično čustvo med dvema osebama) v pomenu, ki se ji ga danes pripisuje, pojavi šele v času romantike (v začetku 19. stoletja). Na vprašanje o razliki med ljubeznijo in prijateljstvom je zanimiv odgovor, ki ga v svoji knjigi *Friendship in the classical world* navaja David Konstan, ko citira L. Thomasa: »... Na tej osnovi bi Laurence Thomas zbrisal razliko med ljubeznijo in prijateljstvom: "Sam ne verjamem, da tu obstaja globoka formalna razlika med prijateljstvom in romantično ljubeznijo".« (L. Thomas v D. Konstan 1997: 7).

O romantični ljubezni je več pisal Denis de Rougemont, ki se je osredotočil na trubadurje in njihovo pojmovanje ljubezni in dvorsko ljubezen (ki je rdeča nit njegove knjige *Ljubezen in Zahod*) ter poskušal prikazati eros in agape z vidika trubadurske ljubezni. V ospredju je mit o Tristanu in Izoldi, ki ga podrobno razčlenjuje skozi vso knjigo. Takole pravi o obliki ljubezni, ki se jo povečuje in zapisuje ter tako ohranja za vedno (oz. dokler pisni vir ne razpade v prah): »Ljubezen in smrt, pogubna ljubezen: resda to ni vsa poezija, je pa vsaj vse tisto, kar je priljubljeno, kar je v naši književnosti najbolj ganljivo; in v naših najstarejših legendah in najlepših pesmih. Srečna ljubezen nima zgodovine. So zgolj romani o usodni ljubezni, to je ljubezni, ki jo ogroža in obsoja življenje samo. Zahodna

¹⁴ Poskušal sem pokazati splošno razširjeno prepričanje in nikakor ne svoje lastno mnenje.

*lirika ne povzdiguje čutnega užitka in ne plodnega miru zakonskega para. Bolj povzdiguje ljubezensko **strast** kakor izpolnjeno ljubezen.*« (de Rougemont 1999: 11-12).

Ljubezen v literaturi torej, po njegovem mnenju, ni odraz nekega iskrenega in lepega čustva, temveč gre le za 'golo strast' oz. slo ali hrepenenje po nekom. V večini literature je ljubezen predstavljena kot usodno, kot nekaj za kar je potrebno umreti ali nekaj kar ni dosegljivo, saj v večini primerov ljubezen dveh oseb ogrožajo ljudje in okolje. V tem primeru se lahko usodna ljubezen kaže, kot pravi Musek, na sledeč način:

»... In prav dejstvo, da do izpolnitve oz. zadovoljitve ne pride (ali pa pride redkokdaj in to le delno), povzroča trajnost usodne ljubezni. Če ni zadovoljitve, tudi ne moremo pričakovati ugašanja potrebe. Po Tennovu lahko usodna ljubezen traja le, če ostaja neizpolnjena. V tem primeru lahko vztraja leta in leta, morda celo vse življenje! Toda v primeru, da pride do zadovoljitve, v primeru, da ljubeča oseba doseže svoj cilj, se prav lahko zgodi, da usodna ljubezen in privlačnost ljubljene osebe ugasneta» (Musek 1995: 94).

Ljubezen in/oz. prijateljstvo se predvsem v evropski literaturi kažeta kot nekaj neizpoljenega, (kot pravi de Rougemont) a vendar trajnega (kar pojasnjuje Musek). Vendar za sociološko razumevanje prijateljstva niso dovolj le klasične sociološke razlage, ki sem jih zapisal v uvodu, ter nekatera sodobna spoznanja strokovnjakov tako iz področja sociologije, kot tudi iz drugih področij, temveč je pomembno uvideti tudi razmišljanja in poglede starogrških in rimskih učenjakov, ki jih navajam tu in v nadaljevanju naloge, ter še več socioloških teorij o prijateljstvu, ki jih bom soočil in primerjal v naslednjem podglavju.

a) Prepoznanje ljubezni v grški tradiciji in literaturi

Ali niso o ljubezni govorili že stari Grki? Seveda so pisali o ljubezni, a pri tem verjetno ni šlo za t.i. klasično partnersko zvezo med moškim in žensko, temveč je bila središče njihovega zanimanja ter razprav zveza med starejšim izkušenim moškim in njegovim varovancem oz. učencem ter med dvema odraslima moškima (npr. grški miti in legende so polni primerov prijateljstva med dvema moškima), saj naj bi bile v stari Grčiji ženske podrejene moškim (glava družine) in so bile omejene predvsem na dom, medtem ko so se moški smeli gibati v javni sferi in sodelovati pri političnih odločitvah (ko so postali polnoletni). Ljubezen in prijateljstvo so Grki enačili, kar lepo prikaže naslednji primer in hkrati postavlja pod vprašaj moje zgornje razmišljanje o prijateljstvu kot domeni moških:

»Aristotel vstopa v različne oblike prijateljstva, pri čemer, kot je že rečeno, jemlje prijateljstvo v mnogo širšem smislu kot mi. Sem spada tudi zakonska zveza, starševska in otroška ljubezen, sorodstvene zveze, učiteljska ljubezen in šolarska ljubezen in državna skupnost, ker prijateljstvo tudi tu ustvarja moralni moment» (M. N. Đurić v Aristotel 1970: XLV).

Takšno mišljenje Aristotela postavlja vprašanje, kaj danes pomeni nekoga imeti rad.

b) Kakšen je pomen besedne zveze "rad imeti oz. imeti rad"?

V slovenščini imamo dva bistvena izraza, s katerima označujemo oz. imenujemo pozitivni čustveni odnos do neke osebe – rad te imam in ljubim te. Kakšen je odnos in kakšna je razlika med obema pojmom? Ali imeti rad ne pomeni da nekoga ljubiš in ali ni to torej ljubezen? Ob predpostavki, da temu ni tako, bi naslednje besedne zveze ne uporabljali tako za izražanje prijateljstva kot ljubezni:

- da ga/jo imaš rad, lahko rečeš tako prijatelju/-ici kot fantu/punci;
- ko svojemu partnerju/ki rečeš, da ga/jo imaš rad, to ne pomeni, da ga/jo imaš rad "le" toliko kot imaš npr. rad čokolado, ki jo ješ;
- v Sloveniji angleško besedno zvezo I love you, prevajamo tako Rad/a te imam, kot Ljubim te.

Iz teh ugotovitev bi lahko sklepal, da sta pojma prijateljstva in ljubezni delno prekrivajoča se pojma, saj oba uporabljamo za opisovanje odnosa med dvema osebama, ki se dobro poznata, sta si všeč, se veliko družita, sta v partnerski zvezi. Ob upoštevanju teh trditev bi lahko izpeljal sklep, da sta prijateljstvo in ljubezen dve besedi, ki se nanašata na isto stvar in je ljubezen pravzaprav del prijateljstva, saj je ožji in bolj specializiran pojem v nasprotju od prijateljstva, ki je veliko širši pojem.

Ali lahko ta trditev vzdrži tudi, ko se v razpravo vključi ključni dokaz nasprotnikov te trditve – spolnost? V večini primerov se spolnost oz. spolni odnos navaja kot dejavnik, ki razločuje ljubezen od prijateljstva. Prijatelji naj ne bi imeli spolnih odnosov med seboj, medtem ko naj bi dva človeka (danes ne več nujno istega spola), ki sta v partnerski zvezi, obvezno morala imeti spolne odnose. Ta trditev, da prijateljstvo izključuje spolnost, ljubezen pa jo vključuje, drži v primeru, da izhajamo iz predpostavke, da smo ljudje monogamne živali ter da je spolnost intimen način izražanja ljubezni.

Ob ogledu problema z biološkega vidika lahko vidimo, da se je spolnost prvotno razvila kot tehnika za zadovoljevanje nagona po reprodukciji. Brez spolnosti se ljudje ne bi bili zmožni razmnoževati (kljub vsej svoji inteligenci) ter bi posledično zaradi nezmožnosti nadaljevanja vrste izumrli. Iz tega vidika je spolnost posebna kategorija oz. pojem in ni del pojma ljubezni. To moje sklepanje potrjujeta tudi Ulrich Beck in Elisabeth Beck-Gernsheim z več trditvami, npr. z naslednjo:

»Oblika skupnega življenja, ki je prevladovala vse do srede 18. stoletja, ni bilo družina, kot jo razumemo danes, temveč gospodinjstvo "celotne hiše", torej gospodarska skupnost. Njeni glavni nalogi sta bili zagotavljanje preživetja in potomstva. Pod takšnimi pogoji takorekoč ni bilo prostora za osebna nagnjenja, čustva in motive. Izbira partnerja in zakonska skupnost sta bili stvar ekonomskega dogovora. Le malokdo se je spraševal o individualnem vzajemnem ujemanju (ali ne-ujemanju) bodočih zakoncev.« (Beck & Beck Gernsheim 2006: 59).

Kot sem že sam ugotovil, pojma ljubezni in spolnosti v človeški zgodovini nista bila povezana. S tem ne želim dejati, da ljubezen ni obstajala, temveč, da ni bila prepoznana v takšni vlogi in pomenu, kot jo poznamo danes. Ljubezen se pojavlja v večini romanov, poeziji in ostali literaturi. V vseh primerih gre za odnos med dvema človekoma, ki sta si všeč (oz. se ljubita) in ju na poti izpolnitve njune ljubezni čaka nešteto ovir; marsikdaj je vmes tudi tretja oseba, ki se vmeša v njun odnos. Če natančneje pogledamo, lahko vidimo, da tu ni govora o ljubezni (o skupnih interesih, o medsebojnem poznavanju, podpiranju, o pogovarjanju in deljenju izkušenj ter še o marsičem drugem, kar naj bi ljudje videli kot resnično oz. t.i. pravo ljubezen, ki se jo tako izpostavlja in povečuje), temveč gre preprosto za strast, spolno slo in vzburjenost med dvema osebama, ki se vžge med njima na prvi pogled (verjetno je to mišljeno tudi v izrazu ljubezen na prvi pogled – na pogled namreč ne moreš spoznati človeka, temveč ti je lahko le všeč na pogled, torej vizualno privlačen), kot sklepa tudi de Rougemont v svoji analizi romana o Tristanu in Izoldi: »Videti je, da se *prostovoljno*¹⁵ ne bi nikoli odločila drug za drugega. A popila sta ljubezenski napoj in razplamtela se je strast.« (de Rougemont 1999: 33-34). V tem primeru naj bi bil vzrok za strast ljubezenski napoj, a marsikje ni nobenega zunanjšega dejavnika, ki bi vplival na odnos med dvema človekoma. Ali gre za strast med dvema osebama (Romeo in Julija, Prekleti kralji) ali pa gre za preračunljivo izkoriščanje strasti in/ali ljubezni za doseganje cilja (Prekleti kralji). Če torej privzamem dejstvo, da je bila spolnost v zgodovini večji del ločena od ljubezni (tudi v Antiki – poznali so pojma *philia* in *eros*, ki sta opisovala različne vidike prijateljstva in ljubezni ter položaj spolnosti). V Antiki je bila spolnost tudi ena oblika razvedrila in je bila kakor tudi v srednjem veku ločena od ljubezni (»žene so bile ponavadi doma in urejale dom in družinsko življenje, medtem ko so mošje nastopali v javni sferi in se predajali spolnim užitek«(glej Encarta 98, Greek city-state in Women in ancient Greece)). Ljubezen se je torej s spolnostjo povsem povezala šele v sedanosti oz. sodobnosti. Kot je razvidno iz zapisa zakoncev Beck, se je ta sprememba pričela odvijati nekje sredi 18. stoletja. Še bolj pomembno pa je bilo, za področje ljubezni in spolnosti ter njuno združevanje ter povezovanje, hipijevsko gibanje (»otroci cvetja«) v 60. letih, ki se je pričelo v ZDA, ki je že takrat predstavljala za tisto državo, ki je vladala ostalemu svetu in ga je hkrati usmerjala ter mu bila vzor. Hipiji so si prizadevali za svobodno ljubezen, brez zadržkov, katere bistvo je bila prav spolnost, in so nasprotovali tehnologiji in tehnološkemu razvoju. Ko so govorili o svobodni ljubezni, so povezovali ljubezen in spolnost, kar je bil glede na takratno družbo velik preskok in šok, saj je bila družba zelo tradicionalna, kjer se je o spolnosti bolj malo govorilo in je bila najpomembnejša družina. Iz tega je torej jasno razvidno, da je povezovanje spolnosti in ljubezni (v smislu, da je spolnost izkazovanje ljubezni in predajanje partnerju/ki) zelo mlad pojav, za katerega

---

¹⁵ Avtor sam navaja to besedo v poševnem tisku.

začetnike bi lahko imeli hipije, ki so s svojo radikalno pozicijo in nasprotovanjem takratni družbi povzročili plaz, ki je vplival ne le na ameriško temveč na vso svetovno družbo. Pravzaprav se je takrat šele začelo govoriti o spolnosti izven okvirov tabujev in medicine (kjer je marsikatera sedaj splošno razširjena spolna praksa veljala za bolezen, ki jo je potrebno zdraviti). Šele takrat s(m)o ljudje spolnost pričeli nazorneje in bolj v smislu zadovoljevanja povezovati z užitkom, čeprav so verjetno ljudje že prej (npr. Antika) spolnosti pripisovali užitek, vendar pa s(m)o šele na tej točki zmogli ločiti spolnost zaradi užitka ter spolnost, katere posledica je (lahko) reprodukcija vrste (s pomočjo kontracepcije). Kontracepcija je točka preobrata, ki je pravzaprav omogočila spolne odnose, katerih posledica ni reprodukcija vrste (nosečnost dekleta oz. ženske) in jo lahko smatramo kot neposredni, čeprav verjetno ne ključni vzrok za nastanek pornografije (v tržne namene in širši javnosti dostopne (zaradi množičnih medijev)). S tem se je zamajal romantični ideal, »ko je spolni odnos vrhunec "popolne" ljubezni moškega in ženske, ki z združitvijo "kronata" svojo ljubezen in spočneta otroka« (glej knjige Prekleti kralji ...); saj je kontracepcija dejansko ločila spolnost od reprodukcije in tako še povečala razliko med spolnostjo in ljubeznijo, saj je s tem spolnost še lažje obstajala izven okvira ljubezni, kot je bilo to možno prej. Iz tega je razvidno, da imata obe zgoraj omenjeni razmišljanji enako napako – odnos med ljubeznijo in spolnostjo pojasnjujeta le z enega vidika. Boljša bi bila naslednja definicija: *Spolnost nam je prirojena potreba oz. nagon, ki je bil prvotno tehnika za reprodukcijo človeške vrste, danes pa je spolnost potreba, ki jo želimo in/ali moramo zadovoljiti zaradi lastnega užitka in užitka drugih, saj je oblika oz. vrsta dela (pornografija), je oblika prostitve, je obveza (ko se dva poročita, naj bi bila spolnost obvezen del izpolnjevanja zakonskih dolžnosti) in hkrati, seveda še vedno omogoča reprodukcijo naše vrste.* Ob tej razlagi odnosa med ljubeznijo in spolnostjo ugotovimo, da danes v zahodni "razviti" družbi spolnost nima več le en sam namen oz. pomen (reprodukcija vrste), temveč je v družbi, ki temelji na posamezniku in njegovem pogledu na svet, postala večpomenski pojem.

Tu pa se zato odpira vprašanje, kakšen pa je torej odnos med ljubeznijo in prijateljstvom in ali je ljubezen tako kot prijateljstvo brezčasen pojem, ki obstaja od samih začetkov naše civilizacije (zagotovo vsaj od nastanka pisnih virov). Felipe Fernandez-Armesto, npr. navaja v svoji knjigi Ideje, ki so oblikovale svet, da je za (romantično) ljubezen značilno naslednje: »Cela stoletja je bila romantična ljubezen (utemeljena na usodni oz. strastni ljubezni, ki ne doživi polne izpolnitve) tako v leposlovju kakor v življenju ponavadi zunajzakonska in zato obsojena na propad (zato je tudi romantična). Poročeni zaljubljeni – denimo rimski krščanski pesnik Avsonij in njegova žena – se zaljubijo po poroki ali pa se poročijo družbi navkljub, kar ima ponavadi tragične posledice.« (F. F.-Armesto 2006: 200). Tu vidimo, da je ljubezen obstajala, vendar pa je bila vsaj do 12. stoletja (trubadurji – glej Rougemont in ljubezen med

Héloise in Abelardom, ki jo navaja F. Fernandez – Armesto) v večini primerov strogo ločena od zakona in za sam zakon nepomembna – možno pa je bilo, da sta se zakonca kasneje zaljubila. V neposrednem boju je ljubezen na zahodu premagala dogovarjanje porok (glej F. Fernandez – Armesto 2006: 201). O ideji ljubezni že omenjeni avtor zapiše naslednje: »Po mnenju Irwinga Berlina je “poroka iz ljubezni staromodna ideja”. V resnici je ideja precej nova in relativno malo preskušena.« in »Idejo, da je ljubezen, nestabilno čustvo, dobra podlaga za zakon, v večini kultur prezirajo, na modernem zahodu pa velja za nedotakljivo.« (F. Fernandez – Armesto 2006: 200-201).

Morda odgovor na to leži v dejstvu, da so pojem ljubezni, kot ga poznamo danes, izumili v času predromantike in romantike (1750 – 1830). To lahko nenazadnje pojasnjuje dejstvo, da imamo v vseh jezikih zahodnega sveta (Evropa in ZDA) izraze, ki opisujejo tako prijateljstvo kot ljubezen in potrjujejo mojo trditev, da je najprej kot pojem obstajalo prijateljstvo in je ljubezen (kot pojem) nastala kasneje zaradi naše potrebe po bolj prefinjenem, lepšem in bogatejšem izražanju čustev in občutenj.

V tem poglavju sem poskušal prikazati prijateljstvo kot kompleksen pojem s prikazom nekaterih vidikov in oblik prijateljstva. Hkrati pa sem želel najti rešitev dileme: Ali je ljubezen prijateljstvo ali ne? Sedaj bom poskušal primerjati spoznanja klasikov in spoznanja sodobnih socioloških teorij o prijateljstvu.

3.1 Klasične sociološke teorije o prijateljstvu vs. Sociologija prijateljstva in antična spoznanja.

Kot vemo, h klasikom sociologije prištevamo Durkheima, Marxa, Webra, ki pa o prijateljstvu, razen nekih posrednih misli in namigov, niso zapisali nič bistvenega. V nasprotju s prvimi tremi avtorji, ki jih srečujemo skoraj na vsakem koraku v družboslovju, še posebej v sociologiji, sta Tönnies in Simmel prevečkrat zapostavljena, čeprav sta se ukvarjala z bolj konkretnimi in morda tudi ljudem bolj zanimivimi¹⁶ vprašanji in problemi. Vendar pa sta ravno slednja dva sociologa na področju prijateljstva, čeprav se z njim kot sociološkim pojmom nista posebej ukvarjala, temveč le v okviru družbe, skupnosti in kulture ter relacije med posameznikom in družbo, prispevala več k razumevanju prijateljstva in njegove vloge v družbi, kot pa zgoraj omenjeni trije, mnogo bolj znani in renomirani sociologi. Marx, Durkheim in Weber so se ukvarjali z družbo in z ustvarjanjem makroteorij o njej, a skoraj ničesar niso govorili o prijateljstvu, kljub temu da v določenih stavkih lahko posredno

---

¹⁶ S tem ne mislim in ne želim prikazovati mnenja ljudi, želim le opozoriti, da ni nujno, da določene velikokrat obravnavane trditve in teorije v sociologiji zbudijo pozornost širše javnosti in obratno. Ni nujno, da so trditve in teorije, ki zbudijo pozornost ljudi tudi v socioloških znanstvenih krogih prepoznane kot pomembne.

najdemo pojme, ki se navezujejo na prijateljstvo in s katerimi ti sociologi na nek način nakazujejo na obstoj in pomembnost prijateljstva za družbo, a ga ne izpostavljajo direktno, saj se jim kaže le kot del drugih elementov in struktur družbe (glej njihova dela¹⁷). Tudi Simmel in Tönnies, ki sta sicer več pisala o prijateljstvu, se nista osredotočala na prijateljstvo samo, kar je značilnost vseh klasikov in njihovih teoriji ter prispevkov. Kljub temu da se prijateljstvo omenja (kjer se sploh omenja) kot pomemben del oz. dejavnik družbe, vendar ga klasiki kljub temu ne vidijo kot nek predmet oz. pojem zanimiv za obravnavo.

V nasprotju s tem so sodobne sociološke teorije prijateljstva mnogo bolj osredotočene na samo prijateljstvo, kot je razvidno iz citatov predvsem v 2. poglavju naloge, in ga obravnavajo kot nek sodoben fenomen (vsaj v tem pomenu, kot ga danes razumemo – npr. Ray Pahl) ter kot raznovrsten pojem (po eni strani človeku nadrejen, po drugi strani pa podrejen).

Ko govorimo o sociologih iz časa nastajanja in razvoja sociologije, ki so raziskovali (neposredno ali posredno) področje odnosov med ljudmi, zagotovo ne moremo mimo Georga Simmla in Ferdinanda Tönnies. Tako Simmel kot Tönnies sta namreč raziskovala v okviru odnosov med ljudmi tudi prijateljstvo. Simmel pa pravi, da so vsi stiki in odnosi, ki jih imamo ljudje, le posledica družabnosti oz. potrebe po njej, o čemer razpravljam tudi sam nekje v nadaljevanju naloge. Prijateljstvo lahko v tem primeru razumemo kot izpolnitev oz. izpolnjevanje želje in potrebe po družabnosti in sodelovanju ter pojavljanju v širši ali ožji družbi. O odvisnosti vseh odnosov med ljudmi od nagona ali potrebe po družabnosti lepo govori naslednji odlomek iz knjige Georga Simmla Izbrani spisi o kulturi:

»Dejstvo, da ljudje gledajo drug drugega in so drug na drugega ljubosumni, da si dopisujejo ali skupaj kosijo, da imajo – onkraj vsakega razumljivega interesa – stike, ki temeljijo na simpatiji ali antipatiji, da drug drugega sprašujejo za pot in se drug za drugega oblačijo in krasijo – vsi ti številni medosebni, trenutni ali trajajoči, zavestni ali nezavedni, bežni ali pomembni odnosi, izmed katerih so omenjeni primeri povsem naključno izbrani, nas neprestano povezujejo.« (G. Simmel 2000: 342).

Povezuje nas torej že to, da sobivamo, saj smo tako prisiljeni v medsebojne odnose, poleg tega pa so medsebojni odnosi nujni za ohranitev in nadaljevanje človeške vrste, zato je lahko govorimo o nagonih¹⁸ (o tem glej knjige Struktura ponašanja in Culture and Biology: Becoming Human, Človekovo telo ter Izvor človeka), ki nas vodijo v medsebojne odnose na

---

¹⁷ Tu mislim predvsem na dela Kapital (Marx), Protestantska etika in duh kapitalizma (Weber), Samomor (Durkheim).

¹⁸ Čeprav se v sociologiji vztrajno zavrača vpliv nagonov in biološko vrojenih lastnosti in se vse osredotoča na človeško delovanje in socializacijo, menim, da je nujna naslonitev na biologijo v nekaterih primerih, saj ljudje nismo le biološka ali le družbena bitja temveč smo biološko-družbena bitja, zato stojim za svojim prepričanjem, da je prijateljstvo tako kot družabnost nasploh pogojeno z nagoni, vendar nam nagoni ne odredijo načina delovanja. Odrejuje nam le potrebe, način zadovoljevanja pa si izbiramo sami. (za podlago so mi služile teorija evolucije, biološke teorije in teorije sociobiologije, ki vse utemeljujejo človeško delovanje na instinktih – glej <http://en.wikipedia.org/wiki/Instinct>,...).

podlagi potrebe po druženju in sodelovanju. Brez teh nagonov bi morda skrbeli le za reprodukcijo, tako kot npr. nekateri kiti ali sloni ter še nekatere živali, ki so navadno samotarji (to velja za moške predstavnike teh vrst) in si poiščejo samice le za parjenje v paritvenem obdobju, nakar odidejo svojo pot. Tako kot to narekujejo nagoni tem živalim, tudi nam ljudem nagoni narekujejo, kaj potrebujemo in kaj ne. Tako kot potreba po hrani ni naša zavestna odločitev, temveč nam tako narekuje telo, tudi potreba po družabnosti in po prijateljih ni plod naše zavestne odločitve, temveč nam tako narekuje telo, vendar ne telo v fizičnem smislu kot pri hrani, temveč »mentalno telo«.

To mojo tezo lepo potrди Simmel z naslednjim zapisom:

»Na eni strani so posamezniki v svojem neposrednem zaznavnem bivanju nosilci združevalnih procesov, ki jih ti procesi združujejo v višjo enoto in tej pravimo »družba«, na drugi strani pa k tej združitvi spodbujajo interesi, ki bivajo v posameznikih: ekonomski in plemeniti interesi, bojeviti in erotični, verski in dobrodelni. Da bi zadovoljili te nagone in dosegli take namene, ustvarjamo številne forme družbenega življenja: vse kar počnemo drug z drugim, drug za drugega, drug v drugem, drug proti drugemu in s pomočjo drugega na način skupnosti, v cerkvi in ekonomskih združenjih, v družinah in društvih.« (G. Simmel 2000: 363).

Simmel torej, kot je razvidno, zagovarja tezo, da je posameznik ne eni strani pri vključevanju v družbo podvržen vplivanju s strani nagonov in s strani družbe, medtem ko po drugi strani sam vpliva tako na družbo kot celoto, kot tudi na druge posameznike ter seveda nenazadnje tudi na svoja dejanja. V moderni družbi sicer (Simmel) vidi nevarnost za iskrenost in pristnost prijateljstva, kot piše Pahl: »Za Simmla bi bila moderna oblika prijateljstva utemeljena na zadržanosti in preudarnosti (tudi molčečnosti)« (Simmel v Pahl 2000: 37).

Podobno kot Simmel razmišlja tudi Ferdinand Tönnies, ki razlikuje prijateljstvo v tradicionalnih (Gemeinschaft) in modernih družbah (Gesellschaft) ali skupnostih¹⁹ in družbe. Prijateljstvo vidi Tönnies, kot sem že omenil v 2. poglavju te naloge, kot steber tradicionalnih družb oz. skupnosti, in ga razlaga na sledeč način:

»Prijateljstvo²⁰ je neodvisno od sorodstva in sosedstva ter se po navadi pojavlja kot pogoj in učinek ujemanja se dela in razmišljanja, se pravi zaradi enakosti in podobnosti poklica ali veččine. Takšno vez pa je treba kljub vsemu splesti in ohranjati z neoviranim in pogostim druženjem, ki je najverjetnejše prav v mejah mesta²⁰; ob pomoči duha skupnosti spočeto in čaščeno božanstvo²⁰ pa ima pri tem povsem neposredno vlogo pri ohranjanju vezi, saj ji to božanstvo samo ali pa predvsem to božanstvo zagotavlja živo in trajno obliko. ... .. Zatorej: četudi je moč mestno kot tudi domačijsko sobivanje, kolikor gre pri njem za nesorodniške in služeče ude, podrediti pojmu sosedstva, pa duhovno prijateljstvo ustvarja neke vrste nevidno sosesko, mistično mesto in zbiranje, ki ga tako rekoč oživljata umetniška intuicija in ustvarjalna volja. Razmerja med ljudmi kot prijatelji in tovariši imajo v tem primeru vsaj eno organsko in notranje nujno potezo: so **najmanj**²¹ nagnonska in jih

---

¹⁹ Skupnosti so prvotne človeške družbe, tako jih poimenujemo, ker gre za tesno povezane oblike človeškega združevanja in življenja, ki so eksistirale na majhnem prostoru, v nasprotju z današnjimi mega mesti in državami.

²⁰ Poševni tisk je uporabil avtor sam v svoji knjigi Skupnost in družba.

²¹ To besedo sem označil, ker nam daje jasno vedeti, da Tönnies ne zanika nagnonskega izvora prijateljstva, temveč zatrjuje, da je od sorodstva, sosedstva in prijateljstva slednje najmanj podvrženo nagonom, torej je

privajenost manj pogojuje kot sosedska razmerja; so duhovne narave in se zanje zato ob primerjanju s prejšnjima zdi, da se opirajo bodisi na slučaj ali na prosto izbiro.« (Tönnies 1999: 64-65).

Zelo zanimivo mišljenje nam v tem citatu ponuja Tönnies in nam poskuša prikazati prijateljstvo kot duhovno in ne telesno ali stvarno zadevo. Prijateljstvo ni del vidnega sveta, je del naših misli, nagnjenj in prepričanj. Kot tako pa je, kot je razvidno iz njegovega (Tönnies) razmišljanja v nadaljevanju prvega razdelka njegove knjige, del nekega širšega sistema nagonov, duhovnih in psihofizičnih človeških lastnosti in sposobnosti. Poleg razumevanja, zaupanja in iskrenosti, ki jih za pomembne pri prijateljstvu smatrajo tako klasiki na čelu s Simmlom in Tönniesom, kot tudi sodobni avtorji, kot so omenjeni Graham, Pahl in drugi, je, kot je razvidno iz razmišljanja F. Tönniesa, pomemben tudi jezik, saj brez jezikovnega sporazumevanja ljudje ne bi bili zmožni vzpostavljati odnose z drugimi ljudmi na takem nivoju, kot je to možno z jezikom. Prijateljstvo bi bilo brez jezika prepuščeno le nagonom in impulzivnem odzivanju, zato ne čudi naslednje Tönniesovo mnenje:

» Kot je splošno znano, jezik ni bil izumljen ali tako rekoč dogovorjen kot sredstvo in orodje, ki naj bi nas naredila²⁰ razumljive, marveč je sam po sebi živo razumevanje, v isti sapi njegova vsebina in njegova oblika. Enako kot vsi drugi zavestni izrazni gibi je njegovo izražanje neprostovoljna posledica globljih čustev in prevladujočih misli. ... .. Vsekakor se lahko vsa ta izražanja pokažejo kot izrazi sovražnih ali kot izrazi prijateljskih čustev. To drži do te mere, da je utemeljeno splošno pravilo, po katerem so tako prijateljska kot tudi sovražna razpoloženja in strasti podrejeni enakim ali zelo podobnim pogojem.« (Tönnies 1999: 68).

Vidimo torej jasno stališče, ki ga zagovarja Tönnies, da so določena delovanja in čustva v svoji biti nagonska, a vendar imamo ljudje zmožnost, da jim sami določamo obliko, kakovost in intenzivnost, do neke mere. To pomeni, da je nekje vmes med teorijami, kot so marksizem in interakcionizem ter Weber, ki zagovarjajo tezo, da človek sam deluje in ustvarja svet okrog sebe, kljub temu da recimo marksizem predvideva tudi določene dejavnike, ki delujejo neodvisno od posameznika na njegovo delovanje, zagovarja potrebo po aktivnem delovanju posameznika (glej Kapital) in na drugi strani funkcionalizem na čelu s Comtom, Durkheimom in Parsonsom, ki vidijo človeka kot predmet zunanjih vplivov in delovanj (glej Samomor ...).

Če primerjam klasične teorije in sodobne teorije prijateljstva, lahko ugotovim naslednje:

1. Klasične sociološke teorije (Durkheim, Weber, Parsons, Simmel, Tönnies...) se v nasprotju s sodobnimi sociološkimi teorijami o prijateljstvu (najpomembnejša avtorja na tem področju sta vsekakor Allan Graham in Ray Pahl) s prijateljstvom niso ukvarjale kot z osrednjim pojmom njihovih teorij, zato pri njih (klasičnih teorijah) nekaj stvari oz ugotovitev o prijateljstvu lahko razberemo iz konteksta, saj jih je zanimala ali družba ali posameznik kot celota. Sodobni raziskovalci prijateljstva pa se ukvarjajo izključno s prijateljstvom.

---

najbolj odvisno od naše duhovne narave, kot pravi in pojasnjuje s tem, zakaj se prijateljstva razumejo kot slučajna ali prosto izbrana.

2. Za klasične teorije je prijateljstvo neka nespremenljiva determinanta, nujna za obstoj človeške družbe; saj funkcionalisti menijo, da prispeva k ohranjanju družbenega ravnovesja in socializaciji ter integraciji posameznikov v družbo; medtem ko simbolični interakcionisti vidijo prijateljstvo (kot potrebo in/ali nagon) kot ključno predpostavko za oblikovanje družbe in medosebnih interakcij.
- Medtem ko sodobni teoretiki vidijo prijateljstvo, kot nek spremenljiv pojem: eni vidijo prijateljstvo kot zapuščino preteklosti (D. Konstan ...), medtem ko drugi vidijo prijateljstvo (kot ga vidimo oz. razumemo danes) kot iznajdbo oz. definicijo moderne družbe (R. Pahl). Vsem sodobnim teoretikom pa je skupno, da opozarjajo na veliko diferenciranost in razdrobljenost prijateljstva v moderni in post-moderni družbi. Na to je opozarjal že Georg Simmel (ki ga lahko štejemo h klasikom).
3. Iz virov se jasno vidi, da klasične teorije niso namenjale veliko pozornosti raziskovanju posameznih problemov in pojmov, kar se jasno kaže v tem, da niso niti preveč poskušali razlikovati ljubezen in prijateljstvo, medtem ko mnogi sodobni teoretiki ljubezen in prijateljstvo strogo ločujejo, spet drugi pa ju enačijo. Če se naslonim na to, kar piše D. Konstan v svoji knjigi ter A. Moseley v članku Filozofija ljubezni (v angleščini: *Philosophy of Love*), je že v antiki obstajalo različno poimenovanje za ljubezen:
- » Eros (grško: *erasthai*) – naj bi označeval tisti del ljubezni, ki označuje strastno intenzivno željo po nečem (oz. nekom) pogosto se smatra kot spolna sla, ki ustreza modernemu pomenu erotičnosti (gr.: *erotikos*). Plato npr. razume eros kot navadno, občo željo, ki išče transcendentalno (neodvisno od čutne zaznave) lepoto – posamezno oz. posebno lepoto posameznika, ki nas spomni na resnično lepoto, ki obstaja v svetu Oblik in Idej (*Phaedrus* 249E: “on, ki ljubi lepega se imenuje zaljubljenec oz. ljubimec, ker mu je podoben.”).
  - *Philia* za razliko od erosa zajema nagnjenje do in vrednotenje drugega. Za Grke pojem *philia* vključuje poleg prijateljstva tudi zvestobo do družine in polis – njegova politična skupnost, služba, ali/in disciplina.
  - *Agape* – judovsko in/oz. krščansko pojmovanje ljubezni/prijateljstva – nanaša se na očetovsko ljubezen Boga do ljudi in ljudi do Boga, vendar je razširjeno tudi na bratsko ljubezen do vsega človeštva. *Agape* naj bi bila sestavljena tako iz značilnosti *erosa* in *philiae*, ki išče popolno obliko ljubezni, ki je naenkrat nagnjenje, nadčutno oz. nad posameznim, in strast brez nujnosti oz. potrebe po recipročnosti« (Moseley 2006: 2-4).
4. Medtem ko vidijo klasične teorije prijateljstvo kot enoten in enoznačen pojem,²² ki prispeva k ustvarjanju skupinske zavesti in sodelovanja, pa je prijateljstvo z vidika sodobnih teorij videno kot kompleksen in pomensko zelo širok pojem (glej definicijo

²² To velja tudi za Simmla in Tönniesa, ki kljub temu, da vidita prijateljstvo kot nek konstrukt tako zunanjih dejavnikov na človeka, kot posledico delovanja človeka samega; smatrata prijateljstvo za pojem, ki je vsaki družbi nujno potreben in je zanjo koristen in v tem smislu se ne razlikujeta od Marxa, Durkheima, Parsonsa in drugih, ki na ta ali podoben način razumejo družbo in človeka. Medtem ko med prvimi opazita kompleksnost prijateljstva, izvzemši njegov položaj in pomen za družbo in posameznika, kot elementa družbe.

R. Pahla, ki jo navajam v 2. poglavju), kar naj bi bila tudi ena izmed posledic individualizacije in diferenciacije. Šlo pa naj bi tudi za prilagajanje pomena prijateljstva glede na vloge, v katerih se ljudje najdemo (saj moramo vsakodnevno prevzemati in igrati različne vloge, kar je tudi razvidno iz definicije R. Pahla in tudi iz navedb mnogih drugih avtorjev). Tu je pomembno tudi mnenje F. Tönniesa, ki trdi (kot navajam v 2. poglavju), da je prijateljstvo značilno za tradicionalne družbe (Gemeinschaft), medtem ko v modernih družbah razpade. Iz tega morda izhaja mnenje mnogih sociologov in tudi ostalih znanstvenikov, da je prijateljstvo neka na novo ali ponovno ustvarjena kategorija oz. pojem.

5. Pomembna razlika med dvema vrstama teorij je tudi v razlikovanju znanstva, tovarštva in prijateljstva. Prve (klasične t.) namreč temu ne posvečajo posebne pozornosti in tovarštvo enačijo s prijateljstvom, medtem ko različne sodobne teorije različno vrednotijo te tri kategorije (posebej natančno opredelitev razlik, predvsem med tovarišem in prijateljem, je podal C. S. Lewis, ki sem jo že navedel v 2. poglavju).

To je le nekaj najvidnejših in najpomembnejših razlik med tema dvema skupinama teorij. Vsaka od teh skupin je podala zanimiva in pomembna spoznanja na področju sociologije prijateljstva, zato ne moremo enih zavreči in sprejeti drugih, ravno tako ne moremo posploševati in izbirati po svojem okusu, kaj je dobrega in kaj je nepomembnega ali preživetega. Da bi lahko poskusili najti in oblikovati neko splošno definicijo prijateljstva in sprejeti neko splošno veljavno teorijo, ki bi zajela vse vidike in pomene prijateljstva, je potrebno združiti vsa ta spoznanja oz. njihove uporabne ugotovitve in jih oblikovati v neko urejeno celoto. Sam sem mnenja, da je prijateljstvo pojem, ki ga lahko najboljše opišemo na naslednji način:

Prijateljstvo je v prvi vrsti nagon¹⁸, ki nam je vrojen kot potreba, ki je s tem postavljena na mesto nujnih predpostavk za oblikovanje in obstoj družbe in je kot taka nespremenljiva in neuničljiva kljub vsem družbenim spremembam. Nadalje je prijateljstvo tudi od nas ljudi oblikovana kategorija, ki postane to s tem, ko prijateljstvo prepoznamo kot potrebo in mu pripišemo nek pomen, s tem pa posežemo v sam pojem prijateljstva, vendar s tem ne spodbijamo njegove trajnosti in nespremenljivosti, kajti ne spreminja se prijateljstvo kot tako, (torej nagon in/oz. potreba) temveč prijateljstvo kot pojem, ki mu pripisujemo različne pomene. Prijateljstvo se torej skozi zgodovino spreminja (to lahko trdimo, ker je prijateljstvo nujno moralo obstajati od samega začetka človeštva, če nam je vrojeno kot nagon oz. potreba) in pridobiva vedno nove vidike in pomene ter se nam tako vse bolj kaže kot naš konstrukt (ki pa ni nujno prepoznan tudi kot zgodovinski konstrukt). Verjetno ga lahko označujemo tudi kot ljubezen, vendar podatki o tem ali gre pri prijateljstvu in ljubezni za isti

nagon in/oz. potrebo, niso dovolj natančni, da bi lahko to trdili z gotovostjo, in ali je njuno razlikovanje le plod pomenskega razločevanja ljudi. Dejstvo ostaja, da je prijateljstvo neka nespremenljiva potreba in hkrati nek človeški pomenski konstrukt kot sam pojem, kar je razlog za razlikovanje in spreminjanje skozi zgodovino ter hkrati tudi podlaga medijem za njihovo poljubno prikazovanje prijateljstva v smislu zdravorazumskega prepričanja, ki naj bi bilo lastno ljudem.

S takšnim definiranjem prijateljstva sem vstopil na sporno področje med biologijo in sociologijo. Marsikdo bi čudno pogledal, če bi mu dejali, da je prijateljstvo v svojem izvoru nagon, a glede na vso preštudirano literaturo, vsa dognanja in z nekaj razmišljanji sem prišel ravno do tega spoznanja. Najprej me je na to misel napeljalo dejstvo, da sem, kot se vidi v naslednjem poglavju, prijateljstvo prepoznal že v samih zametkih človeške družbe (od nastanka pisnih virov), kajti, če je takrat obstajalo prijateljstvo, je verjetno utemeljeno na nečem, kar ni odvisno od našega razuma in mišljenja (saj se smatra, da smo danes veliko bolj izobraženi in civilizirani ...), saj naj bi v tistem času ljudje še ne bili zmožni razmišljati o pojmih in stvareh, ki nimajo vidne ali logične razlage. Poleg tega bi težko razumeli, da včasih kar sami od sebe (brez razmišljanja ali zavestnega hotenja) pristopimo h komu in pričnemo pogovor. To lahko pojasnujemo tako kot Darwin, da v človekovem obnašanju vidimo določene instinkte: *»V mnogih primerih pa ni mogoče presoditi, ali so določeni socialni instinkti nastali z naravnim izborom ali pa so posredna posledica drugih instinktov in zmožnosti, npr. simpatije, razuma, izkušnje in nagnjenja k posnemanju, ali pa so celo kratko in malo posledica dolgotrajnih navad«* (Darwin 1951: 105).

Ljudje torej nismo izključno razumna bitja, prej bi rekel, da smo prej instinktivne živali, ki s(m)o se naučile uporabljati možgane in/oz. razum veliko bolj kot druge živali. Mnoga dejanja in reakcije imajo zametek v instinktu, vendar jih kot take ne prepoznamo, temveč jih imenujemo ali kot potrebe ali kot navade. Sam se kljub vsemu ne bi strinjal z Darwinom, ko pravi: *»..., saj se zdi, da se pri mladičih, ki dolgo ostajajo s starši, razvija socialni instinkt. To razširjanje lahko pripisujemo deloma navadi, predvsem pa naravnemu izboru.«* (Darwin 1951: 103), kajti tu ločuje navade od instinktov, kar pa ni povsem točno. Navade so namreč lahko čisti instinkti (ko dojenček A zagleda dojenčka B, gre avtomatično k njemu in se začne igrati in mu nagajati) ali pa čiste razumsko sprejete in shranjene navade. Človek je instinktivno bitje tudi zato, ker ga v delu življenja vodijo le instinkti (plod v času nosečnosti in dojenček ter otrok tja do 6. oz. 7. leta starosti, ko začne bolj pogosto delovati razumsko (glej razpredelnico v Doyle in Smith 2002: 11-12)). To odvisnost človeka od nagonov oz. dejstvo, da ima nagone lahko najbolje ponazorim na naslednji način:

nagoni (dejanja, o katerih ne razmišlja/mo, ampak jih izvaja/mo, npr. pristopimo k nekomu, ga ogovorimo (brez vnaprejšnjega zavestnega razmišljanja) ali, ko gremo, npr. jesti, piti) →²³ potrebe (nagoni in ostale (zavestne) želje in stvari, ki jih potrebujemo in jih prepoznamo in si jih prisvojimo ter vključimo [nagone] v svojo zavest ter tako spremenimo v navade in posledično v zavestna dejanja; npr. lačen, zato bom jedel; ali tista oseba mi je všeč, ogovoril jo bom) – zadovoljitev potreb in/oz. nagonov (ko jemo, nekoga ogovorimo ...; torej, ko nekaj izvedemo ne glede na to, ali gre za nezavedni dražljaj ali za prepoznano potrebo →²⁴ razmišljanje in/oz. razum (se o stvareh in dejanjih sprašujemo in o njih razmišljamo ter jih pretehtamo, npr. ali smem vzeti to, ali naj jo ogovorim ...) → zavestna dejanja (jih storimo po premisleku, npr. ko se prepričam, da sem ji/mu všeč, da kaže zanimanje zame, potem pristopim in ga/jo ogovorim).

Tu izhajam iz tega, da ljudje nismo tabula rasa²⁵, ko pridemo na svet, temveč smo tabula rasa le v družbenem smislu oz. v smislu, da nismo socializirani v družbo, temveč imamo skupek navodil za življenje že v sebi – to so nagoni (sem spadajo, npr. starševski nagon, nagon za reprodukcijo ... in seveda tudi socialni nagon ter »prijateljski« nagon²⁶). Podobno pišeta o človeku in nagonih tudi Charles Darwin, ki nagone razlaga na primerih (glej Darwin 1951: 98-114) in Stane Južnič (glej Človekovo telo 1998).

Tu sem skušal pokazati, da ima prijateljstvo svoj izvor v podlagi oz. navodilu za življenje, ki mu lahko rečemo »prijateljski«²⁷ nagon, sedaj pa pogledjmo, če je bilo prijateljstvo vidno in prepoznano skozi različna zgodovinska obdobja do današnje post-moderne družbe.

4. ZGODOVINA PRIJATELJSTVA

V tem poglavju bom prikazal le krajšo ponazoritev zgodovine, saj bi bil sprehod skozi vso svetovno zgodovino prezahtevna in preobsežna zadeva, ki bi lahko napolnila nekaj zajetnih knjig, poleg tega pa skozi celotno nalogo govorim o pojmu prijateljstva, kot se ga pojmuje v zahodni družbi. Sam se želim v diplomski nalogi ozreti v zgodovino in njena dejstva, da pokažem, da ima pojem prijateljstva ravno tako zgodovino kot marsikateri drugi pojmi in ni, kot se vse prepogosto sklepa in domneva, iznajdba moderne družbe, katere naslednica je današnja post-moderna družba (če ji smemo še tako reči). V tem dokaj kratkem zgodovinskem pregledu bom torej poskušal zajeti vplive nekaterih ljudstev in njihovih družb na sam pojem prijateljstva. Znotraj tega bom skušal prikazati dva pomembna vidika prijateljstva, ki sta še vedno aktualna:

- egalitarno prijateljstvo,
- hierarhično prijateljstvo.

---

²³ Postopek zavestnega prepoznavanja nagonov.

²⁴ Prehod od fizičnih dejanj, do razmišljanja in miselnih dejanj.

²⁵ Npopisan list.

²⁶ Lahko je neodvisen ali pa je del socialnega nagona.

²⁷ Moje poimenovanje.

Oba vidika zasledimo že zelo zgodaj v človeškem razvoju, kar je presenetljivo. Na prostoru današnjega Bližnjega vzhoda to delitev opazimo že v času naselitve Sumerskih ljudstev, verjetno je obstajala že prej, vendar zaradi slabega poznavanja zgodovine teh zgodnjih ljudstev in pomanjkanja materialnih dokazov tega ne moremo dokazati. Dejanski dokaz za obstoj delitve prijateljstva je v nadaljevanju omenjeni Ep o Gilgamešu. V tem konkretnem epu imamo prijateljstvo bogov do ljudi (pošljejo svojega izbranca, da se spopade s tiranom ljudstva). Po borbi, ki se konča brez zmagovalca, se med tiranom in odposlancem bogov pojavi prijateljstvo (prijateljstvo med ljudmi) zaradi česar sta ob svojih sposobnostih nepremagljiva in zmožna upora proti volji Bogov, ki ju zato kaznujejo (razblinijo iluzijo prijateljstva in naklonjenosti ljudem). Osrednjo vlogo v tej zgodbi ima prijateljstvo med ljudmi, medtem ko prijateljstvo med elito (Bogovi) nastopa v obrobni vlogah (saj nastopa tako v pozitivni kot negativni vlogi – sprva prijateljstvo do ljudi, ki jim enako vračajo, nato sledi preobrat, ko se iluzija prijateljstva s strani Bogov do ljudi razblini s kaznovanjem dveh ljudi zaradi njunega iskrenega prijateljstva).

S tem in podobnimi primeri bom skušal dokazati ne le, da je prijateljstvo dejansko z ljudmi že od zgodnje zgodovine – torej zapuščina preteklosti – temveč da se je prijateljstvo že takrat delilo na dve kategoriji. Za začetek bom osvetlil zgodovino Sumerskih ljudstev in njihov vpliv na pojmovanje prijateljstva.

4.1 OD PRVIH CIVILIZACIJ DO ANTIKE

4.1.1 SUMERSKA CIVILIZACIJA

»Sumerci, kot se označuje ljudstva, ki so naselila področje Mezopotamije in ustvarila zgoraj omenjena mesta ter kasneje Sumersko državo, so več kot 1.200 let imeli svojo državo, ki jo je zasedel Semitski oz. natančneje Akadski kralj Sargon (organiziral državno upravo (verjetno eno prvih) in uvedel akadščino (imenovana po novi prestolnici) kot uradni jezik namesto sumerščine), nato so se na tem ozemlju izmenjevala različna ljudstva in kralji od Gutijcev, kraljev Uruka, Amoritov vse do Babiloncev, ki so popolnoma vsrkali sumersko kulturo« (glej CD Encarta 98 I, 1998; Sumer in G. Righetti et. al. 1997: 24-25).

Kot je razvidno iz zgornje navedbe so oblikovali svojo državo, razvili državni aparat, izumili pisavo, imeli razvito versko in posvetno kulturo. Da so poznali prijateljstvo, nam priča njihova literatura – Ep o Gilgamešu. »Gilgameš naj bi okoli leta 2600 pr. n. št. vladal v Uruku« (A. Cotterell 1998: 15).

»Ep govori o tiranskem kralju Gilgamešu. Po mitu naj bi bogovi uslišali molitve zatiranih meščanov Uruka in poslali divjega in okrutnega Enkiduja, da bi se z Gilgamešem pomeril v rokoborbi. Ob koncu borbe, ki ni prinesla pravega zmagovalca, naj bi Gilgameš in Enkidu

postala dobra prijateljica in naj bi skupaj potovala in preživljala avanture. Glas o njunih junaštvih se je razširil v mnoge dežele. Ob njuni vrnitvi naj bi Inana(Ištar), boginja in varuhinja Uruka, izpovedala ljubezen Gilgamešu, ki naj bi jo zavrnil, zato naj bi poslala Nebeškega bika, da uniči mesto. Gilgameš in Enkidu ubijeta bika, zato mora Enkidu po volji bogov za kazen sprejeti smrt. Po smrti Enkiduja Gilgameš poišče Utnapištima, da bi ga naučil skrivnost nesmrtnosti. Kljub oklevanju mu Utnapištima naposled odkrije, da je rastlina oz. roža večnega življenja v morju. Gilgameš jo najde, a jo izgubi v boju z veliko strupeno kačo, zato se neotolažljiv vrne v Uruk, kjer živi do svoje smrti.

Povsem jasno je iz tega razvidno, kako močno je bilo prijateljstvo med Gilgamešem in Enkidujem, saj je bila Enkidujeva smrt vzrok Gilgameševemu iskanju rastline večnega življenja. Brezpogojno prijateljstvo, ki se tu kaže je ravno, tako kot ga poznamo danes – dva enakovredna posameznika vstopata v prijateljsko zvezo, vendar ne zato, ker bi vsak zase ne uspela, temveč ju spravijo skupaj spoštovanje in naklonjenost drug drugemu. Kako lahko torej trdimo v sedanji post-moderni družbi, da je prijateljstvo, kot krovni in splošen pojem, domislica moderne družbe, saj so ravno Sumerci, Babilonci in mnoga nam verjetno še neznana ljudstva živela v času velikih individualnih junakov (Ep o Gilgamešu ...), ki so po svoji volji lahko izkazovali prijateljstvo do ljudi ali do Bogov ali celo do obojih (zelo redko) in na drugi strani enotnega ljudstva, ki je v medsebojnih interakcijah sklepalo stike in prijateljstva. Posamezniki so delovali v svojem interesu, ko so se borili za svoje mesto in/oz. državo, saj so si želeli doseči slavo. To miselnost so nasledili Grki, medtem ko je v Egiptu imel vso moč in oblast v rokah faraon. V Egiptu ni bilo prostora za dokazovanje posameznika, saj so vse zasluge vedno pripisovali faraonu in bogovom, v nasprotju z Antično Grčijo, kjer je vsako mesto zase bilo državnica in so se posamezniki (moški) borili za položaje in slavo, kljub temu da so sklepali prijateljstva. Več o prijateljstvu v Egiptu in Grčiji bom povedal v nadaljevanju. Če se vrnem k prijateljstvu pri Sumerjih, bi lahko iz Epa o Gilgamešu sklepal, da so posamezniki čeprav so bili samozadostni (so lahko sami preživeli, dosegli slavo itn.), raje sklepali prijateljstva (in s tem zavezništva), ki so jim prinesla večjo tako materialno kot nematerialno korist.

Posledično lahko ugotovim, da je pri Sumerjih že obstajalo prijateljstvo in so verjetno že poznali delitev prijateljstva na različne oblike oz. vrste. Na ruševinah sumerske države je zrasla nova kultura oz. civilizacija – Babilon, ki je vsrkala vso kulturno zapuščino Sumercev.

4.1.2 BABILONSKA KULTURA

Babilonska država je nastala, »ko se je ljudstvo semitske jezikovne skupine iz Amuruja oz. današnje Sirije pomikalo proti vzhodu proti mezopotamski nižini ob koncu tretjega tisočletja pr. n. št.« (F.L. Peinado 1994: 4).

Tu so premagali Sumerce in posledično povzročili propad njihove države ter prevzeli njihovo kulturo. Zaradi pomanjkanja materialnih dokazov »o Babilonu in predvsem o življenju navadnih ljudi vemo zelo malo, drugače pa je, če pomislimo na ogromen pomen, ki ga je imela babilonska civilizacija za razvoj drugih ljudstev« (F.L. Peinado 1994: 4).

Iz ugotovitve, da so Sumerci poznali pomen prijateljstva in so ga slavili (Ep o Gilgamešu), ter dejstvu, da so Babilonci asimilirali njihovo kulturo, je razvidno, da je bilo prijateljstvo pomemben del njihovega vsakdanjika. Kot pravi Peinado: »... najpremožnejše so imele sužnje, ki so jih nadomeščale pri vsakdanjih opravilih, da so si medtem privoščile obisk prijateljic ...« (F.L. Peinado 1994: 35). Mnogokrat se Ep o Gilgamešu "zmotno" pripisuje Babiloncem, dejansko pa so ga le nasledili od Sumercev (vsaj gledano po kronoloških podatkih). Torej ni potrebno iskati posebne razlage za prijateljstvo pri Babiloncih, saj so le prevzeli njegov pomen od Sumercev.

4.2 POMEN IN VLOGA PRIJATELJSTVA V ANTIKI

Izmed vseh starodavnih ljudstev in narodov so bili stari Grki in Rimljani tisti, ki so o prijateljstvu začeli govoriti oz. razpravljati ter tudi pisati. Med najbolj znanimi sta v Grčiji o prijateljstvu razpravljala Platon in Aristotel, medtem ko je bil izmed tistih, ki so o tem pisali in govorili pri Rimljanih najbolj znan Cicero. Svoj pregled razmišljanj in razprav o prijateljstvu bom začel z Aristotelom in nadaljeval s primeri razmišljanj drugih grških mislecev, ki jih v svoji knjigi navaja D. Konstan, nakar bom prikazal še Cicerova razmišljanja ter razmišljanja nekaterih drugih rimskih mislecev (v kolikor jih Konstan navaja). Navedki Aristotela in Cicera so tako iz njunih knjig (Nikomahova etika – Aristotel, Lelij o prijateljstvu – Cicero), saj sem ju zlahka našel, kot iz navedb drugih avtorjev o njunem razmišljanju in zapisih, medtem ko knjig oz. navedb drugih antičnih avtorjev nisem našel oz. morda zanje nisem niti vedel in jih navajam le iz posredne literature.

»Aristotel nas oskrbi z eno velikih razprav o prijateljstvu« (Doyle in Smith 2002: 2). O prijateljstvu oz. njegovi pomembnosti zapiše sledeče:

»1. Na prejšnje razprave se primerno navezuje razprava o prijateljstvu, ker je to ne le vrsta vrline oz. nekaj kar vključuje vrlino, temveč je tudi skrajno neizogibno za življenje. Nihče ne bi izbral življenja brez prijateljev tudi, če bi imel vse druge dobre stvari tega sveta. (Lahko tudi rečemo, da tisti, ki imajo bogastvo, moč in oblast ravno tako občutijo potrebo po prijateljih – in oni še najbolj. Kaj jim namreč koristijo vse te zunanje dobre stvari, če so oropani možnosti, da delajo dobro, a to se najbolj dela prijateljem in takrat je najbolj pohvalno? In kako bi se

varovale in štitele te dobrote brez prijateljev? Zato ker, "večja kot je sreča, bolj je majava"). 2. V revščini in ostalih udarcih usode ljudje smatrajo, da so jim prijatelji edino pribežališče²⁸...« (Aristotel 1970: 196).

V Nikomahovi etiki Aristotel nadalje piše tudi (kar dve poglavji – 8. in 9. je posvetil prijateljstvu), da v glavnem obstajajo tri vrste prijateljstva:

1. »Ljudje, ki so si prijatelji iz nagibov koristnosti, ne ljubijo svojih prijateljev zaradi njih samih, ampak po tem, kolikor lahko z njihovo pomočjo dosežejo neko dobrino.
2. Podobno je s tistimi, ki so si naklonjeni iz nagibov prijetnosti: ljudje, ki si laskajo in dobrikajo, ne ljubijo drug drugega takšnega, kakršen je v resnici, ampak le kolikor je kdo komu zabaven in prijeten.
3. ... Popolno je le prijateljstvo med dobrimi, to je med tistimi, ki so si podobni v vrlini. Le-ti si želijo dobro, ker so sami dobri; dobri pa so že po svojem bistvu« (Aristotel 1994: 245-46).

Iz tega citata je razvidno, da (kot pravita Michele Doyle in Mark Smith), Aristotel: »Razlikuje med tem za kar verjame, da so pristna prijateljstva in dvema drugima oblikama: ena utemeljena na vzajemni koristnosti in druga na užitku« (Doyle in Smith 2002: 2).

Nadalje Aristotel navaja in utemeljuje podobnosti med temi vrstami oz. bolje rečeno oblikami prijateljstva: »Prijateljstvo, ki je zasnovano na uživanju, ima samo podobnosti s tem pravim prijateljstvom (toliko kot so tudi dobri ljudje prijetni eni drugim) in ravno tako tudi tisto, ki se oblikuje na koristoljubju (ker tudi dobri ljudje omogočajo oz. dajejo eni drugim korist)« (Aristotel 1970: 202).

In ravno tako razlike:

»Zaradi čutnega zadovoljstva in zaradi koristi se lahko tudi ničvredneži (oz. slabi ljudje) spoprijateljijo z ničvredneži in dobri z ničvredneži ter tisti, ki niso ne eno ne drugo²⁹ s komerkoli, ampak brez interesa, samo eden zaradi drugega so lahko, se razume, prijatelji le dobri ljudje. Ker se ničvredneži (oz. slabi ljudje) ne morejo veseliti eden drugemu, razen, kadar gre za korist³⁰« (Aristotel 1970: 202-203).

Za primerjavo kako drugačno je pravo prijateljstvo od ostalih dveh oblik, po Aristotelovem mnenju (kar iz zgornjih dveh citatov ni povsem razvidno), nam poda naslednje videnje oz. mnenje:

» ...Razume se, da je takšno prijateljstvo stalno (oz. večno), ker izpolnjuje vse zahteve oz. kriterije za pravo prijateljstvo. Vsako prijateljstvo ima namreč za cilj ali nek blagor ali neko zadovoljstvo in prijetnost in to absolutno ali relativno, v odnosu do prijatelja in v smislu zagotove sorodnosti bitja. V takem prijateljstvu so vsi navedeni kriteriji že v samih osebnostih (ker so tako ena kot druga stran v tem pogledu, a tudi drugače, podobne); v takem prijateljstvu je vsebovan tudi absolutni blagor oz. blaginja in absolutna prijetnost, a kakor so to prvenstveno razlogi prijateljstva, sta tu tudi ljubezen in prijateljstvo med takimi ljudmi najintenzivnejša in najpopolnejša« (Aristotel 1970: 201).

Ravno tako je pravo prijateljstvo (kot ga imenuje Aristotel) odnos med dvema oseba, ki se dolgo poznata in si zaupata. En človek ne more imeti veliko pravih prijateljev, temveč bolj malo (morda le enega), a hkrati tak človek, ki ima takšno obliko prijateljstva z nekim drugim

²⁸ Za nadaljevanje glej(te) Nikomahova etika, VIII. poglavje str. 196 – 198. Tu navajam srbski prevod Nikomahove etike.

²⁹ "Srednje dobri" kakor Platon imenuje to vrsto ljudi.

³⁰ Kar zagovarja tudi Cicero v Leliju (Aristotel, 1970: 203).

človekom niti ne potrebuje drugega kot le to prijateljstvo. Dejansko bi lahko dejal, da že pri Aristotelu in njegovem pojmovanju prijateljstva opazimo dejstvo, da je pravo prijateljstvo neke vrste relativno redka dobrina. Pravo prijateljstvo je relativno redka dobrina zaradi sledečih vzrokov in razlogov:

- *tako prijateljstvo ni možno med vsemi ljudmi (možno le med moralno dobrimi ljudmi),*
- *zanj se je potrebno potruditi (ni lahko dosegljivo),*
- *je ekskluzivno (ni množično temveč posamično),*
- *ni utemeljeno izključno na užitku in/ali koristi temveč na moralnih vrednotah,*
- *možno le med enakovrednimi ljudmi,*
- *in morda še iz kakšnega vzroka, ki ga tu nisem omenil.*

Prijateljstvo ima torej že v času Antike zelo pomembno mesto tako v in za življenje ljudi kot za družbo samo. To dejstvo potrjuje tudi Cicerovo mišljenje oz. razpravljanje o prijateljstvu v razpravi Lelij – o prijateljstvu. O prijateljstvu nam Lelij, preko katerega nam Cicero pripoveduje, pravi sledeče: *»Prijateljstvo je močnejše od sorodstvenih vezi; z modrostjo je največji dar, kar jih je narava podarila človeku. Brez njega ni vredno živeti: polepša srečno življenje in lajša nesreče, ker srečo ali nesrečo delimo z drugimi. Na prijateljstvu temelji civilna družba« (M. T. Cicero 2004: 9).*

Vsi ti citati in ugotovitve me napeljujejo na trditev, da je že v tem času prijateljstvo bilo nek ideal, ki ni bil vsem dosegljiv in je bilo že v tem času torej nekaj zaželenega, za čemer so se ljudje gnali, da bi ga dosegli. Vendar je tu pomembno vedeti, da to t.i. pravo prijateljstvo ni bila edina oblika prijateljstva (kakor tudi danes ni), temveč le ena izmed več oblik. Zatorej verjetno ne moremo govoriti o nekem kultu ideala prijateljstva, temveč lahko govorimo le o možnem in želenem idealu, ki ni nujen in ni dosegljiv vsem, a hkrati tudi ni zahtevan. Multiplost prijateljstva se nam jasno kaže v naslednjih primerih.

V nasprotju z ugotovitvijo, da je prijateljstvo možno le med enakovrednimi ljudmi, v svojih knjigah o prijateljstvu tako Aristotel kot Cicero navajata možnost prijateljstva med ljudmi različnih hierarhičnih ravni. Cicero je v svoji knjigi z naslovom Lelij – o prijateljstvu podal lep primer, da je prijateljstvo možno tudi med ljudmi iz različnih hierarhičnih ravni. Za primer nam v Lelijevem razpravljanju poda Scipiona, o katerem pravi: *»Nikoli se ni imel za imenitnejšega od Filona, Rupilija ali Mumija in drugih prijateljev nižjega družbenega položaja« (M. T. Cicero 2004: 50).* Podobno je o prijateljstvu med ljudmi različnih hierarhičnih ravni govoril tudi Aristotel, čeprav se v tem svojem razmišljanju ni opredelil le do prijateljstva med dvema moškima temveč tudi do ostalih vrst prijateljstev. Takole pravi: *»Obstaja še ena vrsta prijateljstva v kateri je ena stran (oz. oseba) močnejša od druge. Takšen je slučaj med očetom in sinom in nasploh med starimi in mladimi, med moškimi in ženskami in med vsakim vladarjem (oz. gospodarjem) in služabnikom (oz. podrejenim). A se mora v teh odnosih utrditi še večja razlika« (Aristotel 1970: 207).*

V takratnem času je veljal nekakšen 'kastni' sistem, kjer se sužnji in ženske niso smeli udeleževati javnih razprav in političnih shodov, zato ne čudi, da prijateljstvo med moškim in žensko Aristotel uvršča med neenakopravne vrste oz. oblike prijateljstva. Podobno je bilo verjetno tudi v rimski družbi, saj Cicero nikjer ne omenja prijateljstva med moškim in žensko. Poleg tega je iz enega izmed citatov (v podpoglavju o Etruščanih) razvidno, da Rimljani niso ravno spoštovali žensk oz. bolje rečeno ženske so morale skrbeti za dom in družino ter so se lahko le omejeno gibale v javnosti, medtem ko so se moški ukvarjali s politični zadevami in so se smeli prosto gibati v javnosti. Vendar to ne pomeni, da prijateljstvo med moškim in žensko ni bilo možno, temveč pomeni, da prijateljstvo med moškim in žensko ni bilo enakovredno prijateljstvu med dvema svobodnima moškima – kar pomeni, da ni bilo "pravo oz. popolno" prijateljstvo. Vendar je potrebno povedati, da je bilo prijateljstvo v Grčiji in Rimu veliko bolj kompleksno in zapleteno, kot se morda zdi na prvi pogled. Samo o tem bi bilo možno napisati celotno diplomsko nalogo, vendar to ni osrednja tema moje diplomske naloge, zato se bom osredotočil le na pomembnejše vidike te problematike. O tem najpodrobneje piše David Konstan v svoji knjigi *Friendship in the classical world*. Kaj pravi Konstan o tej pomembnem problemu, bom prikazal v naslednjem podpoglavju.

4.2.1 POJEM PRIJATELJSTVA V GRŠKO-RIMSKI KULTURI

V knjigi, ki je po pisanju njenega avtorja edina te vrste, *Friendship in the classical world*, nam David Konstan najprej predstavi splošen pogled na problematiko prijateljstva, ki vključuje več manjših problemov.

Najprej je potrebno ugotoviti in dokumentirati razlike in enakosti v razumevanju prijateljstva v Antiki in današnji družbi, o čemer Konstan pravi takole:

»Kljub navidezni stalnosti med klasičnim in modernim konceptom prijateljstva, kot vzajemnemu, prostovoljnemu, ljubečemu in nesebičnemu razmerju, obstajajo globoke razlike med njima, kar se odraža v raznolikosti vrednot in psiholoških domnev« (D. Konstan 1997: 14).

Najbolj je razlika med klasičnim in modernim konceptom prijateljstva razvidna iz spodnjega zapisa:

»V napetih političnih časih je bila odkritost razumljena kot možna le med prijatelji, kot Cicero namigne v svoji razpravi o prijateljstvu; začne pismo svojemu dosmrtnemu prijatelju Atticusu: Vedi, da kar najbolj pogrešam sedaj, je moški, s komer bi lahko razglabljal o vseh stvareh, ki mi povzročajo kakršnokoli bojazen, moškega, ki me ljubi, ki je moder, s komer lahko govorim brez pretvarjanja, brez prikrivanja, brez skrivanja česarkoli« (D. Konstan 1997: 15).

Na kratko bi lahko dejal, da so velik pomen pri prijateljstvu v antični kulturi dajali na odkritost, iskrenost in poštenost. Tako Grki kot Rimljani so razlikovali med prijatelji in lizuni oz. priliznjenci različnih vrst (željnih denarja, slave, hrane ...). Zanimivo je, da ni zaslediti,

niti v zapisih Aristotela, Cicera niti v knjigi D. Konstana, kakršnekoli direktne povezave s spolnostjo, medtem ko je jasno razvidna povezava z ljubeznijo (kljub temu, da obstaja poseben izraz za ljubezen).

Še bolj zanimivo je dejstvo, da je v Grčiji obstajalo več pojmov, ki so označevali prijateljstvo in ne le pojem *philia* oz. *philos*, ki se ga največkrat navaja kot sinonim za prijateljstvo v stari Grčiji. Na to opozarja tudi Konstan:

»Zatorej, samostalnik *philos* (kot nasproten pridevniku) navadno ni rabljen v klasičnem obdobju od družinskih članov, na primer, ali sodržavljanov nič več, kot je "prijatelj" danes, prej se *philos* kot samostalnik nanaša na ljudi, ki se prostovoljno združujejo na podlagi vzajemne naklonjenosti.« (D. Konstan 1997: 28). Da *philos*, ni edini pojem povezan s prijateljstvom nam isti avtor pokaže začeni s pojmom *hetairos* (oz. *hetaros*): »Christoph Ulf loči štiri vrste povezav, na katere bi se lahko nanašal pojem *hetairos*: majhne etnične skupine organizirane okrog voditelja, večja telesa enakovredna celotni etnični skupini, skupine voditeljev iz samostojnih družbenih entitet, in končno voditelji in vsi njihovi privrženci, npr. Trojanci ali Ahajci kot celota.« (Ulf v Konstan 1997: 31).

Podobno lahko razložimo tudi pojem *xe(i)nos*, ki se lahko uporablja kot:

»... tukaj predstavljen kot "prijatelj ali gostitelj" ali "gost ali prijatelj" v Homerju najpogosteje pomeni "tujca".... Pojem lahko tudi pomeni tujega prijatelja; leksikograf Hesychius (5. stol. n. št.) definira *xeinos* kot "prijatelja iz tuje dežele" (Konstan 1997: 34).

In tudi pojem *therapon* se lahko razume v pomenu *philosa*: »*Therapon* je lahko razumljen kot posebej drag ali *philos*« (Konstan 1997: 40).

Iz vseh navedenih primerov je jasno razvidno, da so Grki in Rimljani ne le poznali pojem prijateljstva, temveč da je bilo njihovo razumevanje tega pojma zelo kompleksno ter vsaj v nekaterih aspektih zelo podobno današnjemu pojmu. Bistvena razlika med grškim pojmom *philos* in današnjim pojmom *prijateljstvo* (*friendship*) je različno pojmovanje t.i. popolnega prijateljstva, ki se v Grčiji in Rimu razume kot odnos med enakovrednima/i osebama/i, kar pomeni, da je možno le prijateljstvo med moškimi (ki morajo biti približno enako stari in enakega stanu), ki so si edini enakovredni, medtem ko se prijateljstvo tudi danes razume kot odnos med enakovrednima/i osebama/i, le da je danes več kategorij oseb, ki so si vsaj teoretično enakovredne (odnos med moškimi, med ženskami, med moškim(i) in žensko(ami), med vrstniki ...). Morda bi danes kot kategorije, ki si niso enakovredne, opredelil otroke in starejše, otroke in starše, odrasle in starejše (torej osebe različnega statusa – generacijsko) ter odnose med nadrejenimi in podrejenimi (v službi ...). V nasprotju z razlikami, ki obstajajo v pojmovanju in dejanski vlogi prijateljstva v Grčiji in Rimu in današnjim pojmovanjem prijateljstva, pa obstaja ena zelo pomembna podobnost oz. lahko bi rekel celo enakost: prijateljstvo je tisto, ki dela nekega individuuma oz. posameznika to kar je in je na nek način oblika samorealizacije in samopotrjevanja tako doma kot v družbi.

4.3 PRIJATELJSTVO V KRŠČANSTVU

Ravno tako pomembno vlogo kot v Grčiji in Rimu je prijateljstvo imelo v krščanski veri. Razvoj krščanstva se je začel že za časa Rimskega imperija. O tem piše tudi D. Konstan v zadnjem poglavju svoje knjige. O odnosu cerkve do prijateljstva pravi takole:

»Znotraj cerkve je bila drža proti prijateljstvu pogojena tako s teološkimi ali etničnimi principi, kot s premišljeno organizacijo« (D. Konstan 1997: 149); ter nadaljuje: »Ko cerkveni očetje pišejo o prijateljstvu, se pogosto bolj ukvarjajo z odnosi med menihi, duhovniki, ali drugih pobožnikov, ki živijo skupaj v verskih skupnostih, kot z oblikami prijateljskih stikov med laičnimi ljudmi« (D. Konstan 1997: 149).

Krščanstvo naj bi se bolj organizirano začelo pojavljati šele v času Rimskega cesarstva. Cesarji so prve kristjane sprva preganjali in jih (krščanske vernike) kot zarotnike in heretike mučili in pobijali. Prve (majhne) krščanske skupnosti so bile prisiljene delovati v ilegali, zaradi tega so bili verniki zelo povezani med sabo, saj so si bili prisiljeni med seboj zaupati in pomagati, če so želeli preživeti. Tu je prišlo prijateljstvo v ospredje ne le kot interni odnos med enakovrednimi ljudmi, temveč tudi kot eksterni odnos med ljudmi in oblastjo ter drugimi institucijami ali/oz. njihovimi predstavniki. Vendar ta eksterni odnos (odnos med ljudmi in oblastjo – kot oblast lahko na nek način razumemo tudi Boga, saj je po krščanskem verovanju stvarnik in pravi oblastnik celotnega sveta) postavlja na stran Jan Makarovič v svoji knjigi *Kritika krščanske ljubezni*, ko govori, da je človek sam sebi in po sebi izvor ljubezni (in v tem smislu tudi prijateljstva, če ljubezen razumemo kot del prijateljstva). To se lepo kaže v naslednjih navedkih iz omenjene knjige:

»Človek je tako strahoten za človeka ravno zato, ker je prav od njega odvisen smisel njegovega življenja.« (J. Makarovič 1988: 213-214); »Ljubezen je način, kako izražam samega sebe, toda samega sebe ne izražam neposredno iz sebe, temveč s pomočjo tistega, ki ga ljubim.« (J. Makarovič 1988: 216) ter »Šele drug človek je lahko človeku resnična stvar po sebi« (J. Makarovič 1988: 217).

Ravno tako vidi ljubezen do Boga kot izraz ljubezni do bližnjega ne pa izraz ljubezni do nekoga nadrejenega oz. ljubezen zaradi pričakovane nagrade (glej podpoglavje *Bog in človek* v isti knjigi). Če gre torej verjeti tej razlagi, prijateljstvo in seveda tudi ali predvsem ljubezen, kot del le tega, obstajata le kot subjektivna kategorija in/ali lastnost posameznikov in skupin in torej nista kot taka objektivna kategorija in/ali lastnost, ki se transformira v subjektivno le s percepcijo in mišljenjem vsakega posameznika. To bi torej pomenilo, da je prijateljstvo, tudi tisto, ki nam ga ponujajo mediji, le plod zdravorazumskega razmišljanja oz. predstave. Da pa bi lahko prišel do kakšnega bolj tehtnega zaključka, je potrebno pogledati, kako je prijateljstvo oz. ljubezen razumljeno v samem krščanstvu – za to je najprimernejši vir Sveto

pismo nove zaveze, kar bom storil malo kasneje, ko dokončam pregled zgodovine krščanstva pred Kristusom.

Takšen pomen, kot ga v prijateljstvu vidi zgoraj navedeni avtor, je verjetno imelo prijateljstvo pri zgodnjih kristjanih vse do priznanja krščanstva kot državne vere Rimskega imperija, kar se je zgodilo v času Rimskega cesarstva na naslednji način:

Približno 150 let pred propadom Zahodnega imperija je cesar Konstantin I. (za glavno mesto izbere Konstantinopolis oz. kasnejši Bizanc) v Niceji leta 325 po Kristusu sklical ekumenski koncil. S tem je krščanstvo povzdignil v državno vero, medtem ko je uradno potrdil krščanstvo kot državno vero leta 391 n.št. Teodozij I.

V tem času je bilo namreč najbolj pomembno ravno prijateljstvo med ljudmi samimi, saj so kristjani le z medsebojnim sodelovanjem in zaupanjem, ki je oz. naj bi bilo tudi eden ključnih elementov prijateljstva, lahko preživeli in ohranili vero. Zgodnji kristjani so se bili v času, ko so jih rimske oblasti preganjale, prisiljeni zanašati drug na drugega in si popolnoma zaupati, zato je moral biti prepoznati v svojih somišljenikih sebe (kot vidijo pravo prijateljstvo grški misleci) in so se bili prisiljeni ljubiti (tu ne mislim fizičnega ljubljenja oz. spolnosti), kot to slikovito zapiše Feuerbach: »...Ljubite se med seboj, padite si okrog vratu, ne glede na spol in stan« (Feuerbach v Marx in Engels v J. Makarovič 1988: 219).

S priznanjem krščanstva pa katoliška cerkev postane institucija, ki sodeluje s posvetno oblastjo in pojem krščanskega prijateljstva oz. ljubezni postane univerzalna zapoved in celo dogma (oz. naj bi to bila). Krščanstvo naj bi namreč bila religija ljubezni. To je najbolje ponazorjeno z naslednjim citatom Jezusovega nagovora iz Matejevega Evangelija:

»Slišali ste, da je bilo rečeno: "Ljubi svojega bližnjega in sovraži svojega sovražnika." Jaz pa vam pravim: ljubite svoje sovražnike in molite za tiste, ki vas preganjajo, da boste otroci svojega Očeta, ki je v nebesih« (Matej 5: 43-45).

In nadaljuje: »...Če namreč ljubite tiste, ki vas ljubijo, kakšno zaslužnje imate? Mar tega ne delajo tudi cestnarji? In če pozdravljate le svoje brate, kaj delate posebnega? Mar tega ne delajo tudi pogani? Bodite torej popolni, kot je popoln vaš nebeški Oče« (Matej 5: 46-48).

Če torej gledamo zgodovino krščanstva, kot zgodovino prijateljstva, lahko govorimo o zelo zanimivem in raznolikem procesu, katerega so pomembno sooblikovali tudi ljudje. Zatorej o zgodovini prijateljstva v krščanstvu ne moremo govoriti kot o zgodovini družbe kot enotnega sistema, temveč gre za zgodovino ljudi saj, če vemo, da se prijateljstvo kot tako kaže ljudem, le ko ga kot takega sami zavestno prepoznajo. Zatorej je prijateljstvo možno le v primeru aktivnega delovanja ljudi, kar je v nasprotju s funkcionalistično teorijo. Krščanstvo je, kot je razvidno iz zgornjih primerov in iz samega dejstva, da so sveto pismo in druge zapise zapisali ljudje sami, zatorej aktivno sooblikovano s strani ljudi. To pojasnjuje tudi razne spore med

različnimi krščanskimi skupinami, kot je bil npr. na Nicejskem koncilu leta 325, ali npr. nabitje tez na cerkev Martina Lutra leta 1517. Vse dokazuje, da so ljudje aktivno oblikovali zgodovino krščanstva ter tako tudi zgodovino prijateljstva oz. ljubezni znotraj njega. Na eni strani imamo torej krščanstvo in ljubezen, dana od Boga in na drugi strani sta krščanstvo in ljubezen od oz. med ljudmi. Ljubezen v krščanstvu je v večini primerov videna kot *agape* (kar Musek definira kot: »nesebična ljubezen, kjer ljubimo drugega, ne da bi pričakovali ali terjali povračilo; dajanje, ki ne pogojuje vračanja« (Musek 1995: 95)). To je tako rekoč ideal, ki ga po prepričanju kristjanov: »“Bog zahteva od nas”, saj je s tem, ko je na zemljo poslal svojega sina, izrazil močno in nesebično ljubezen do nas ljudi in nam dal zgled, kakšni naj bomo tudi mi« (tako pridigajo duhovniki). Ljubezen se na tem področju skoraj popolnoma izenači s prijateljstvom, saj gre v tem primeru za ljubezen do bližnjega in tudi do tujca, ne pa za ljubezen do partnerja. Ljubezen do pomembnih drugih ter ostalih ljudi, ki so nam blizu, kot tudi na splošno do vseh ljudi, se v večini primerov prepozna kot prijateljstvo in ne kot ljubezen, še posebej, če gre za odnos med osebama istega spola, saj bi beseda ljubezen lahko v tem primeru bila napačno razumljena. V vsakdanjem življenju se v tem primeru govori skoraj izključno o prijateljstvu, medtem ko se na enakem primeru v krščanstvu skoraj izključno govori o ljubezni. Npr.: »Nihče ne more služiti dvema gospodarjema; ali bo enega sovražil in drugega **ljubil** ali se bo enega držal in drugega zaničeval.« (Lk 16,13). Poleg te očitne navedbe besede ljubiti v evangeliju mnoge izraze in prikaze prijateljstva duhovniki razlagajo kot ljubezen, kljub vsemu temu pa obstaja tudi izrecna navedba besede prijatelj v samem evangeliju, ko Jezus tako nagovori Juda Išarijota, ki ga izda s poljubom: »Prijatelj, stori, za kar si prišel!« (Mt 26,50). A to po razlagi prevajalca evangelija naj ne bi bila kakšna oznaka, temveč le ustaljen obrazec za pozdrav. Zanimivo pa je vseeno, da Jezus vseeno pozdravi svojega izdajalca, v trenutku, ko ga ta izda. To kaže na dejanski pomen Jezusovih besed ob začetku njegovega učiteljevanja, ki sem jih že navedel (»ljubite svoje sovražnike«), saj mir in izraz, s katerima Jezus pozdravi svojega izdajalca, kažeta na to, da mu (izdajalcu) je že odpustil njegov greh oz. njegovo ‘nezaslišano’ dejanje. S tem tudi pokaže dejanski pomen svojih besed (»ljubite sovražnike«), saj pri tem ne gre za dejansko ljubezen, kot jo razumemo v smislu ljubezni do bližnjih ali partnerja, temveč gre za odpuščanje (t.i. grehov). A da krščanska vera v tistem času, ko je Jezus živel ni bila prepoznana kot vera ljubezni in/ali prijateljstva, nam kaže zgodba iz evangelija, ko ljudstvo Jezusa obsodi na smrt kljub prepričevanju izvrševalca (Pilata) in nase prevzame krivdo (ljudstvo), ko si izvrševalec njihove volje umije roke (Mt 27,15-26). Morda je res, da so veliki duhovniki in starešine pregovorili ljudstvo, a vendar, kot je razvidno iz prilik in primerov, ki jih pripoveduje sam Jezus, ga niso podpirali vsi ljudje, temveč le nekateri. Čemu ga niso podpirali, ko pa je bil vendar odrešenik in edini pravi vladar? S stališča kristjanov je res tako, vendar pa je s stališča oblasti in večine

ljudi bil le povzpetnik in krivoverec, ki je napadal edino takrat veljavno oblast in hkrati odkrito nastopal proti takrat prevladujoči/m veri/am: »Jezus se je opiral na naravno oz. notranjo iskrenost bolj kot na strogo sledenje Judovskim obredom oz. ritualom, s čimer si je nakopal sovrašтво Farizejev, ki so se bali, da bo njegovo učenje privedlo do nespoštovanja avtoritete prava ali Tore. Drugi Judi so se bali, da bodo Jezusove aktivnosti in njegovi privrženci škodovali Rimskim avtoritetam proti kakršnikoli obnovitvi monarhije.« (Encarta Encyclopedia 1998: Jesus Christ). Tako vidimo, da je krščanstvo kot religija ljubezni prepoznano šele kasneje, čeprav je bilo to vseskozi, saj so bili v zgodnjem krščanstvu (z nekaterimi izjemami), še posebej v srednjem veku, pomembnejše posvetne zadeve in koristi kot ideje: »ljubite svoje sovražnike« (glej str. 38). Kot takšna religija ljubezni (v pravem pomenu besede) se je, kljub notranjim nesoglasjem in pretresom, ohranila vse do danes, sicer ne več kot legitimna oblast, temveč kot ena izmed institucij znotraj družbe (to predvsem velja za Evropo). Ko je šlo obdobje, ko je bilo krščanstvo na oblasti h koncu, so se pojavile nove oblike oblasti, ki so proizvedle svoje vidike prijateljstva in/oz. ljubezni.

4.4 OD INDUSTRIALIZACIJE DO PADCA BERLINSKEGA ZIDU

Krščanstvo, ki je skozi ves srednji vek obvladovalo Evropo in njeno politiko, je že ob pojavu razsvetljenstva doživelo prvi manjši padeč. Še bolj je Evropo pretresel pojav industrije, ki je spremenila trdno zasidrana razmerja med fevdalci in tlačani in izoblikovala novi vladajoči sloj, ki se ni več tako osredinjal in opiral na cerkev, kot je to počel prejšnji vladajoči sloj in skokovito se je pričela razvijati tudi znanost.

»...Poleg tega so v proizvodnji pogosto uporabljali znanstvena spoznanja. Vedno več je bilo delitev dela med različnimi obrati. Ti procesi so vplivali na širjenje mest, saj se je v velikih proizvodjalnih središčih zbirala delovna sila; poklicna struktura se je diferencirala; vrednostni sistem pa se je usmeril na dosežke, uspehe posameznikov.« (M. Boden 2004: 73).

S političnim in gospodarskim sistemom se je hkrati spremenil tudi sistem vrednot in norm ljudi. Prebujati pa se je pričela tudi narodna zavest in začeli so se boji »manjših« narodov, ki so živeli znotraj države, do katere niso gojili čustva narodne pripadnosti. Z vsemi temi procesi in premiki se je oblikovala na eni strani industrijska in kapitalistična elita, ki je samo sebe strogo ločila od množice delavcev, ki so v njihovih tovarnah in obratih opravljali težka dela za minimalno plačilo. S tem sta se oblikovala dva svetova, na eni strani huda revščina, boleznj, obup in na drugi strani svet bogastva, uživanja in veselja. Tako je prišlo tudi do oblikovanja dveh oblik oz. svetov prijateljstva. Tu se spet, kot že večkrat v prejšnjih zgodovinskih obdobjih, jasno kaže delitev prijateljstva na egalitarno (prijateljstvo med (predvsem statusno) enakimi) in hierarhično.

Do tega časa je bil vzdrževalec družine oče in mož, ki je bil edini zaposlen, ko pa so se ustanovljale tovarne, so za težka dela zaposlovali tudi otroke in ženske (še za manjše plačilo kot moške) in tako je bil prvič ogrožen monopol moškega, vendar pa je kljub vsemu dobra poroka, tako kot v fevdalizmu, predstavljala največji uspeh in cilj za žensko in preskrbljenost s potomstvom ter varnost za moškega, kot je razvidno iz naslednjega primera: »Za kmeta je 'osebna sreča' pomenila, da se je lahko poročil z žensko, ki je skupaj z njim delala, mu rojevala zdrave otroke in ga s svojo doto zaščitila pred zadolžitvijo.« (Rosenbaum v Beck&Beck-Gernsheim 2006: 59). Ženske in otroci še vedno niso bili pomembnejši člen pri vzdrževanju družine, saj je večino prihodka še vedno domov prinesel moški. Vprašanje je, ali lahko smatramo tudi odnos med moškim in žensko za egalitarno prijateljstvo, saj razen tega, da so oboji imeli delo, ali pa ga niso imeli, niso bili enakovredni po položaju, zato je bolj verjetno, da je šlo v tem primeru tudi za hierarhično prijateljstvo. Vendar pa industrializacija ni le spremenila družbenih položajev različnih ljudi, temveč je dolgoročno gledano tudi izpodrinila moške iz dominantnega položaja ter povzročila pri ženskah željo po šolanju, zaposlitvi in izenačenju z moškim na vseh področjih. Tako se je na začetku dvajsetega stoletja zaradi prve svetovne vojne na hitro izboljšal položaj žensk, saj so jih bili lastniki tovarn prisiljeni zaposliti, ker so bili možje na fronti. V vojni je prijateljstvo dobilo nov pomen, saj so vojni tovariši³¹, ki so skupaj sodelovali in se borili, postali prijatelji, čeprav se prej niti poznali niso in so bili iz različnih družbenih slojev. Tu ni bilo več delitve na egalitarno in hierarhično prijateljstvo, temveč se je delilo ljudi na nas in njih oz. na prijatelje in sovražnike. Na nek način so bili vsi, ki so se borili na isti strani, prijatelji in vsi na nasprotni strani so bili sovražniki. Pojavi pa se neka nova delitev prijateljstva oz. nova oblika, ki je morda obstajala že kdaj prej v zgodovini, a je šele v tej dobi dobila večji pomen in moč. Izhaja iz dejstva, da sta se že sredi 19. stoletja oblikovala pojma narodne zavesti in naroda kot samostojne in enovite entitete, kar se je zgodilo morda prvič po času prvih ljudstev in mestnih držav, vendar pa se je šele v tem času pojavilo v tolikšnem obsegu in imelo tako velike posledice in razsežnosti. Narod je tako postal gibalno razvoja, napredka in osnovna enota vseh odnosov v svetu. V vojni pa je bilo pomembno prijateljstvo oz. pripadnost svojemu narodu in državi. Vojna in sprememba oz. dodajanje pomenov prijateljstvu je privedla do boja žensk za enakopravnost in s tem je seveda poroka izgubila pomen najvišjega in najpomembnejšega cilja v življenju žensk, saj so se le te začele izobraževati in zaposlovati (»to je bila posledica njihove začasne zaposlitve, ko so zapolnile vrzel v tovarnah, ki je nastala, ker so morali moški oditi na fronto«³² - glej članek Delo³³, ki je dostopen na: http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/csbsc/download/women_men/06_sloven.pdf, in podobno literaturo) in je

³¹ V tem primeru lahko tovarištvo razumemo kot prijateljstvo.

³² To povzemam po več zapisih v različnih knjigah in njihovih avtorjih.

³³ To ni časopis, temveč naslov članka.

v ospredje vsaj na zahodu prišla ljubezen (več o ljubezni glej v 3. poglavju te naloge predvsem pod 3. točko), kot podlaga in osrednji temelj odločanja za zakon.

Vse te spremembe so se začele odražati tudi v vsakdanjem življenju po vojni, a je kmalu zaradi krize, ki je nastopila po zlomu borze v New Yorku leta 1929 in nezadovoljstva v prvi vojni poraženih držav, ki so jih doletele po njihovem mnenju prehude kazni, prišlo do nove vojne, katero je izzvala Hitlerjeva Nemčija, kljub prvotnemu popuščanju zahodnoevropskih velesil in ZDA. Ta vojna je najbolj prizadela evropski živelj in je omogočila ZDA, da postanejo velesila, a še bolj pomemben je vpliv, ki ga je vojna imela na prijateljstvo in na odnose med ljudmi. Hitlerjeva Nemčija je želela ustvariti rajh, ki bo vladal celotni Evropi in v kateri bo vladala »'najplemenitejša' nordijska rasa (plavih las (blond lasje) in modrih oči)« (večkrat zapisano v knjigi V imenu rase). V tu omenjeni knjigi, ki je delo avtorja Marca Hillela (sodeloval je s Clarisso Henry), je prikazano, kako so Nemci skrbeli za naraščanje in razvoj nordijske rase. Iz zapisanega je razvidno, da ti ljudje, ki so se ukvarjali z vzgojo in vzrejo otrok, vsaj pri tem niso kazali kakšnih posebnih čustev. Da so sploh imeli oz. bili zmožni čustvovanja, je razvidno iz opisov Himmlerja, ko avtor zapiše, da je iz starih dokumentov razvidno, »da se je Himmler ob pogledu na rasno ustrezne otroke raznežil«³⁴. Nasploh je jasno, da so, po vsej verjetnosti, glavni akterji nacističnega režima želeli ustvariti super oz. nad raso, ker so se sramovali svojih zunanosti in lastnosti. Redki izmed teh akterjev so ustrezali kriteriju, ki so ga sami postavili. Himmler in njegova organizacija SS se je ukvarjal z načrtnim izbiranjem, krajo in rejo otrok; v ta namen je Himmler ustanovil Lebensborn, katerega šef je bil M. Sollmann, njegova glavna pomočnika pa sta bila I. Viermetz in G. Ebner. Zakaj navajam vse to? Na prvi pogled tu ni razvidno, da bi se vse to nanašalo na prijateljstvo, pa vendarle se je. Iz te knjige (predvsem navedenih pisem) je jasno vidno, da so bili nacisti povsem hladne, racionalne osebe. Kljub temu so do 'svojega'³⁵ naraščaja (otrok) gojili močna čustva, vendar temu čustvu verjetno ne bi mogli reči ljubezen oz. prijateljstvo, kot ga razumemo sedaj, temveč gre po vsej verjetnosti za navdušenje in čaščenje rasnih lastnosti, saj je lepo vidno, da je vsa nacistična organizacija temeljila na racionalnosti oz. ačustvenosti. Nacisti so poveljevali pravzaprav le čustvo sovraštva, predvsem do Židov in Slovanov. Tudi znotraj same nacistične organizacije ni najti posebej izstopajočega prijateljstva (morda lahko o njem govorimo v okviru možnosti istospolno usmerjenih pripadnikov SA, ki pa so jih večino ubili na ukaz Hitlerja (ker naj bi ga Röhm ogrožal, verjetno pa tudi zaradi istospolne usmerjenosti članov SA), v noči dolgih nožev).

---

³⁴ Zapisano na več mestih v knjigi.

³⁵ Tu ne gre le za otroke nemških mater in očetov, temveč tudi za otroke Nemcev (predvsem z dekleti) s pripadniki drugih (predvsem nordijskih) ras in tudi ugrabljene otroke njihovim pravim staršem, v kolikor so ustrezali kriteriju. Te otroke so nato pošiljali v šole, kjer so jih učili predvsem pripadnosti Hitlerju in Nemčiji ter ženske in dekleta vzgajali za matere, medtem ko so fante in može urili predvsem za vojno.

Vendar pa je tudi v tem primeru šlo bolj za strast in potrebo kot za neko obliko prijateljstva, ravno tako so nacisti in predvsem Gestapo ter SS pri nemških dekletih spodbujali rojevanje otrok (tudi izven zakonskih, kar je bila dolžnost do Hitlerja in države). Nikjer v nemški organizaciji ne gre najti kakšne vidnejše oblike prijateljstva, morda bi lahko našli vsaj tovarišstvo med vojaki na fronti, medtem ko v samem vrhu organizacije in za bojnimi črtami ni bilo prijateljstva, vsaj ne v takem pomenu, kot se ga razume danes.

»Prej bi lahko našli prijateljstvo med, z nacistične strani, zatiranimi ljudmi in/oz. ljudstvi (Židi, Slovani, Poljaki, ...)« (glej M. Hillel 1976, ipd.). S pomočjo sodelovanja, zaupanja in prijateljstva so uspevali preživeti taborišča smrti³⁶ in tako postali žive priče, ki so lahko pričale proti svojim mučiteljem. To prijateljstvo je egalitarno prijateljstvo, saj je bila večina tistih, ki so bili v koncentracijskem taborišču, med seboj prijazna in kooperativna, le redki so bili tisti, ki so postali nadzorniki lastnih ljudi, a po vsej verjetnosti prijateljstva s pripadniki svojega ljudstva zaradi tega niso mogli skleniti. Druga svetovna vojna je torej bila obdobje, ko je bilo prijateljstvo potisnjeno na stranski tir oz. se je ohranjalo le kot upanje in sodelovanje med šibkejšimi in zatiranimi ljudmi, medtem ko bi lahko pripadnost narodu šteli kot hierarhično obliko prijateljstva, a verjetno le kot lažno obliko, saj je v tem primeru šlo zato, da si se moral prilagoditi, če si želel preživeti.

Podobno je bilo že prej in tudi kasneje v Stalinovi Rusiji ter v odnosih med ZDA in Rusijo (oz. Hladni vojni), vendar pa je bilo to manj potencirano in manj očitno, saj v tem primeru (Hladna vojna), vsaj na evropskih tleh, ni šlo za dejansko vojno, razen morda v Berlinu, ki je bil razdeljen med obe velesili. Vse skupaj je bilo v hladni vojni bolj podobno partiji šaha kot dejanski vojni, je pa res, da sta se obe velesili bolešno bali vpliva ene na drugo. Zato sta poveljevali in pretiravali v sovražni propagandi in je bilo zelo pomembno, da si naš in ne njihov. V Rusiji oz. Sovjetski zvezi (ZSSR, SSSR ali CCCP³⁷) so nasprotnike režima avtomatično pobijali ali jih pošiljali v Sibirijo. Pri tem pa je, tako kot v drugi svetovni vojni, pomembno vlogo igralo ovajanje posameznikov državnemu aparatu. Zаметki sodobnega vohunjenja so se oblikovali že v času industrializacije, vendar pa je pravi razmah doživelo predvsem v drugi svetovni vojni – “zlata doba za vohune”. Vendar to niso bili vsi že vnaprej šolani vohuni, ki so se odločili za tak poklic; velika večina je bila takih, ki so se iz “navadnih” nevpadljivih in nepomembnih ljudi prelevili v vohune oz. pravilneje rečeno v ovaduhe; ob tem, da so opravljali nek določen poklic, ki so si ga prej izbrali in kjer so bili zaposleni (glej knjigi Vohuni in obveščevalci ter Vohuni, agenti, vojaki). Poleg Nemcev in Angležev, ki so imeli zelo razvit sistem vohunjenja (novačili so predvsem take ljudi, ki so jim lahko prek zvez

---

³⁶ Kot jih radi danes imenujejo (npr. Mauthausen, Auschwitz, Dachau).

³⁷ Tri uporabljane kratice za isto državo – prva je naša pisava, druga v srbohrvaščini in tretja v cirilici.

ali svojih služb priskrbeli pomembna gradiva o nasprotnikovi taktiki in načrtih), so takrat ustvarili enega najboljših vohunskih aparatov, če ne najboljšega (tudi kasnejši sovražniki Anglije – Rusi oz. Sovjeti). Ta aparat so ob veliki pomoči ljudstva Rusi oz. Sovjeti s pridom izkoriščali doma, v boju z dejanskimi ali namišljenimi nasprotniki Stalinizma, kakor tudi v tujini proti VB in ZDA v času hladne vojne. Ena od posebnosti tega učinkovitega in krutega aparata je stroga hierarhija, ki se kaže tudi v naslavljanju nadrejenih s strani podrejenih in obratno. Poleg tega je za II. svetovno vojno in hladno vojno ter Stalinove čistke značilno, da so poleg zaposlenih vohunov in agentov pri različnih obveščevalnih službah, tudi “navadni” ljudje, ki izdajajo oz. ovajajo svoje sosede, da bi tako koristili svojemu narodu oz. državi. Ravno tako pa so bili tudi primeri ljudi, ki so izdali svoj narod v imenu občega dobrega ali zaradi denarja, tako so bili tudi, ne tako redki primeri, ko so bili nekateri ljudje tudi dvojni agenti in so delali za dve različni obveščevalni službi (ponavadi so eno namerno zavajali s podatki, ki so jih smeli izdati ali pa so bili podatki napačni). To kaže na to, da takšni ljudje niso bili oz. niso niti imeli pravih prijateljev ali pa so jih celo namerno zavajali (glej že prej omenjeni knjigi).

Pomembno vlogo je tako v Hitlerjevi Nemčiji kot tudi v Stalinovi Sovjetski zvezi odigralo tovarištvo (le to je bilo pomembno tudi v Jugoslaviji), ki ga je propagirala država. V principu je to pomenilo, da naj bi bili vsi ljudje enaki in naj ne bi bilo hierarhije in posebnih nagovorov, kar pa je bilo v praksi drugače (npr. učenec je učiteljico nagovarjal s tovarišica, Stalin in Tito sta se nagovarjala s tovariš ...). Šlo je torej za razliko med egalitarnim prijateljstvom (tovarištvo med enakimi) in hierarhičnim prijateljstvom (tovarištvo med podrejenimi in nadrejenimi. Toda zakaj je bilo pravzaprav v teh državah pomembno tovarištvo? To so bili vojni časi in ljudje so si bili tovariši v vojni (delili so isto usodo), kar se je nato, ker so hkrati ali pa kasneje vodili tudi državo, to poimenovanje verjetno preneslo v splošno rabo. Vse skupaj je vsaka od teh držav še spodbujala z obljubami o blaginji in enakosti ter v primeru SZ in Jugoslavije tudi s skupnimi akcijami, z društvi, krožki ... Lahko bi rekel, da gre torej za najčistejšo obliko skupnostnega prijateljstva. V tem primeru je namreč prijateljstvo izključno del skupnosti in ne posameznika (prijateljstvo je posamezniku eksterno, torej odtujeno³⁸, medtem ko je družbi oz. skupnosti interno) in je na ta način zelo podobno prvotnim združbam, kjer so sicer poznali posameznike junake, ki pa vseeno niso delovali le v lastnem interesu, temveč predvsem ali pa tudi v interesu skupnosti. To je bila oblika vsiljene kolektivizacije, ki ji je kontrirala (nasprotovala) ideja o samozadostnem in neodvisnem posamezniku, ki je prevladala v sedanosti in kjer je prijateljstvo za posameznika interni

---

³⁸ Pojem sem povzel po Karlu Marxu, ki govori o odtujitvi proizvodov in dela od človeka, ki ga izvaja oz. ga naredi, podobno je v tem primeru s prijateljstvom. Človek si pridobi prijatelje, vendar ne kot posameznik, temveč kot član skupnosti, le-to mu je torej odtujeno, saj ima le znotraj skupnosti in z njeno vednostjo lahko prijatelje.

pojem, medtem ko je za družbo oz. skupnost eksterni, saj se le-ta distancira od posameznika in posameznik od nje in kar je značilno in je izključno domena posameznika, ne more biti lastno družbi, čeprav se le-to v njej prakticira, vendar le na želje posameznika.

Tako je prijateljstvo, vsaj njegova egalitarna oblika, brez problemov obstajalo in se tudi razvijalo, v polnosti pa je prišlo le to v ospredje po seksualni revoluciji, ko je spolnost postala nekaj sprejemljivega in ko se je lahko tudi o ljubezni in prijateljstvu bolj odprto govorilo, medtem ko je enostransko hierarhično prijateljstvo vse bolj izgubljalo na pomenu, a ga nikoli ni zgubilo v popolnosti. Tako je prijateljstvo prehodilo dolgo pot in se na njej nenehno spreminjalo, razvijalo in dopolnjevalo, da je prišlo do tega pomena, kot ga prepoznamo danes. V tem procesu je bilo več obdobj, ko se je zdelo, da bo prijateljstvo propadlo, a je vendarle obstalo in nemalokrat še pridobilo na pomenu; kljub vsemu razvoju pa ostaja dejstvo, da se je že od samih začetkov človeške civilizacije (vsaj od nastanka pisnih virov) prijateljstvo delilo na dva pola:

a) hierarhično, ki je bilo vse do sredine 19. in začetka 20. stoletja pomemben dejavnik v odnosih med ljudmi (prijateljstvo med moškim – svoboden suveren in žensko – mati in skrbnica doma in družine);

b) egalitarno, ki je prišlo v ospredje šele v tem času (sredina 19. in 20. stoletje), ko je hierarhično vsaj v odnosu med moškimi in ženskami, še vedno pa je le to prijateljstvo v podrejenem položaju v odnosu s hierarhičnim v sferi dela in v odnosu političnih zastopnikov ljudstva do ljudstva ter v odnosu MM³⁹ do ljudstva ter tudi obratno.

Sedaj bom posebej predstavil še odnos med MM in ljudstvom.

5. IDEAL PRIJATELJSTVA V SODOBNI POST-MODERNI DRUŽBI

Prijateljstvo je namreč v današnjem času morda še bolj kot nekoč izpostavljeno različnim diskusijam in poskusom opredeljevanja. Danes namreč ne oblikujejo mnenja ljudi le politična in nepolitična združenja in stranke, marveč tudi različne profitne in neprofitne organizacije ter seveda množični mediji. Množični mediji so tisti, ki imajo možnost najbolj vplivati na mnenje ljudi o prijateljstvu, saj smo jim najbolj izpostavljeni in tudi najbolj dojemljivi za njihovo (množični mediji) mnenje. Predstava, ki nam jo ponujajo množični mediji o prijateljstvu, je lahko povsem drugačna od tradicionalne, a so posamezniki tako močno integrirani v družbo in pod vplivom medijev, da jim je njihova (množični mediji) predstava sveta pravilna oz. edina možna in obstoječa. Medijsko predstavo prijateljstva lahko ljudje tudi

---

³⁹ Množični mediji.

zavračajo oz. zavrnejo, v kolikor niso popolnoma odvisni od MM in/ali v kolikor se ne sklada z njihovo predstavo prijateljstva oz. sveta. Predstava prijateljstva, ki jo zagovarjajo množični mediji, pa je lahko tudi podobna predstavi ljudi, a se v določenih vidikih razlikuje; lahko sta oba ideala identična, za kar sta možni dve logični razlagi: prvič, da so mediji prevzeli ljudsko predstavo oz. drugič, da so ljudje prevzeli medijsko predstavo, kakor tudi kombinacija obojega.

5.1 KAKŠNO JE SODOBNO PRIJATELJSTVO?

Prijateljstvo je eden tistih pojmov in ena tistih vrednot, ki nikoli ne zastarajo oz. ne izginejo. Skozi zgodovino se je človeštvo spreminjalo (izginjala so plemena oz. ljudstva, skozi nenehno vojskovanje so propadali imperiji in države ...), a prijateljstvo se je ohranjalo s prilagajanjem in variiranjem pomenov. To, da je prijateljstvo prisotno tudi v današnji človeški družbi, ni torej nič novega ali presenetljivega, saj je prijateljstvo del nas in se (je) zato prenaša(lo) skozi rodove vse do današnje post-moderne družbe. Vendar nam dejstvo, da je prijateljstvo del nas samih, postavlja novo vprašanje: »Kakšno je prijateljstvo danes oz. kako ga danes razumemo in razlagamo?«.

Pomembno izhodišče je razumevanje prijateljstva oz. njegove predstave v zgodovini, kar sem prikazal v prejšnjem poglavju, zato bom sedaj kar takoj prešel na predstavo/e prijateljstva v današnji t.i. post-moderni družbi. Kaj torej dandanes pomeni prijateljstvo?

Dandanes je prijateljstvo zelo širok pojem, ki ga lahko razdelimo na veliko manjših pojmov in kategorij. Ti pojmi se večinoma med seboj povezujejo in dopolnjujejo, a včasih si tudi nasprotujejo. Za to gre iskati vzroke v preteklih obdobjih od reformacije do danes, saj so se v tem času na oblasti (povsod po svetu) menjavale različne elite, ki so vsaka na svoj način definirale predstavo "pravega" prijateljstva in tako vzrokovale nastanek množice izrazov, ki opisujejo oz. določajo prijateljstvo. Kako torej definirati, kaj je oziroma kakšno je prijateljstvo danes? To je zelo težko, kajti, če sprašuješ ljudi, dobiš zelo raznolike odgovore, a če analiziraš vse te različne odgovore, ugotoviš, da se v nekaterih točkah stikajo in se tako vsaj malo približaš odgovoru.

5.2 DVOJNA PERCEPCIJA PRIJATELJSTVA

Po uvodnih razmišljanjih, kratkem zgodovinskem pregledu, umestitvi in definiranju pojma prijateljstva v sedanjosti sem končno prišel do ene ključnih točk v tej nalogi. Odgovor na vprašanje v zgornjem podnaslovu, ki bi prikazal odločilen vpliv MM na percepcijo prijateljstva v sedanjosti, bi bil odlično izhodišče za mojo trditev, da uporabljajo vladajoče

elite in mediji (kot njihov pripomoček ali samostojna elita), svojo predstavo prijateljstva zato, da bi ljudstvo lahko nadzirali in ga oblikovali ter usmerjali po svojih željah.

a) MEDIJSKA PERCEPCIJA IN/OZ. PRIKAZ PRIJATELJSTVA

Kakšna je predstava prijateljstva, ki nam jo ponujajo mediji? V sklopu tega vprašanja sem se osredotočil predvsem na dva medija (televizijo in računalnik), saj sta to najpomembnejša medija, ki najbolj vplivata na nas in naše mišljenje predvsem zato, ker smo najbolj dovtetni ravno za vizualno dogajanje. Prijateljstvo se v današnjem času, ko smo vse bolj odvisni od tehnologije, čedalje več pojavlja tudi v medijih (predvsem na televiziji in v filmih, medtem ko sta mobilna telefonija in računalniška tehnologija pomembni predvsem za komuniciranje med ljudmi). Mediji se vse bolj obračajo na ljudi in ustvarjajo reality showe, nadaljevanke (limonade) in filme, v katerih se zelo veliko osredotočajo na odnose med ljudmi in na njihova čustva. S tem seveda ustvarjajo javno mnenje, saj se ljudje velikokrat zgledujejo po televizijskih oz. filmskih junakih, čeprav gre v nadaljevankah in filmih ter tudi v reality showih (tu naj bi šlo za 'resnične' dogodke, kjer se pričakuje, da so vsi dogodki resnični in posledično, da so tudi čustva resnična) predvsem za igranje tako odnosov kot čustev (še najverjetneje so čustva in občutenja resnična oz. "prava" v reality showih, a je tudi to vprašljivo).

Mediji torej predstavljajo danes zelo pomemben dejavnik v življenju ljudi, saj zavzemajo večino prostega časa (glej raziskavo Mediana BGP⁴⁰). Zaradi tega so mediji izvor večine idealov oz. predstav v današnjem svetu. Veliko bolj opazen od ideala prijateljstva je ideal lepote, kjer nam mediji ponujajo podobe zelo suhih deklet in fantov ter pri ljudeh vzbujajo skrb zaradi videza ter so pogosto vzrok za težave deklet in fantov, ki se zgledujejo po podobah manekenk in manekenov, ter ob tem izgubljajo stik z resničnostjo, s svojimi bližnjimi in svojimi prijatelji ter nenazadnje izgubijo tudi sebe. Dejstvo je, da ne gre za resnične podobe lepih deklet in fantov, ampak računalniško obdelane fotografije, ki so popolnoma nerealne, saj kažejo lepoto, ki ni dosegljiva. Kje naj bi se torej videla razlika med predstavo o prijateljstvu, ki jo imamo ljudje in predstavo o prijateljstvu, ki jo imajo in nam jo ponujajo mediji?

---

⁴⁰ BGP – branost, gledanost, poslušnost

b) NEGATIVNI UČINKI MEDIJEV NA SPLOŠNO

Oblike družbenega življenja	Kaj nam MM ponujajo?	Kako se odzovemo ljudje, če slepo verjamemo medijem?
Športne prireditve	Prenašajo dogodke, sporočajo rezultate, sporočajo prihodnje dogodke in svoje prenose.	Na tekme gredo le še nekateri navdušenci; mislimo, da smo del tekme oz. dogodka, če ga gledamo oz. poslušamo prek medijev; se ne družimo zaradi športnega dogodka temveč zaradi pijače, zabave ...
Kultura	Nas obveščajo o kulturnih dogodkih, ki naj bi bili pomembni, nam posredujejo prenose in povzetke.	Hodimo le na kulturne prireditve, za katere zvemo iz medijev, če sploh gremo, ali pa pogledamo oz. poslušamo, to kar nam ponujajo mediji in imamo občutek, da smo kulturno zelo razgledani in izobraženi.
Zabava	Posredujejo nam možne vrste zabave in kraje ter čas dogodkov; promovirajo tiste dogodke, ki naj bi bili "IN".	Hodimo v diskoteke, ki so "IN"; na ostale zabavne dogodke, npr. koncerte znanih skupin, ker je to "IN"; gremo se sami oz. s prijatelji zabavat, ne pa zaradi druženja z drugimi ljudmi, navezovanja stikov ...; zabavamo se, da pozabimo »ves svet«.
Informacije	Posredujejo nam le informacije, ki se jim zdijo pomembne in tiste, ki nas prepričujejo in kažejo, kaj je prav in kaj ne; nas poskušajo vzgajati.	Vse, kar nam mediji posredujejo, imamo za resnično, čeprav večine informacij ne moremo preveriti; o informacijah razmišljamo in razpravljamo doma pred TV, računalnikom, radiem in mislimo, koliko sodelujemo pri oblikovanju javnega mnenja in kako pomembno je naše mnenje, čeprav ga nihče ne sliši.
Zgodovina	Posredujejo nam splošno znana oz. sprejeta zgodovinska dejstva; ponujajo nam neko prevladujoče mnenje o zgodovini, ki se jim zdi pomembno in zanimivo; nas izobražujejo in hkrati nadzorujejo.	Željno sprejemamo in vsrkavamo informacije oz. dejstva, za katere mislimo, da so resnična; širimo svoj zornik in svoje znanje in ne vidimo, da nas s tem oblikujejo kot želijo, da nam tako vsilijo mišljenje in vrednote, ki jih drugače verjetno ne bi sprejeli; mislimo, da vemo vse o zgodovini, a vemo le to kar moramo oz. smemo.
Politika	Imamo prenose sej iz parlamenta; sporočajo nam sveže novice iz politike, ki naj bi nas zanimale oz. novice, ki nam jih smejo oz. morajo posredovati; prirejajo soočenja politikov, razprave o aktualnih temah, (sodelujejo politiki in nekateri drugi strokovnjaki, javnost le prek kakšnega telefonskega glasovanja).	Razpravljamo med prijatelji in doma o aktualnih dogodkih; spremljamo razprave in soočenja; glasujemo preko telefonov; spremljamo parlamentarne razprave; ob vsem tem dobimo občutek, da se dejansko politično udeležujemo in da lahko vplivamo oz. da vplivamo na politiko, a v bistvu le spremljamo vse dogajanje in nimamo vpliva nanj, saj nas nihče ne posluša, razen ob referendumih in volitvah; nobenega politika ne zanima naše mnenje, če mu ne koristi, sicer pa tako

		govorimo in razpravljamo med seboj in ne z njimi.
Ostalo	Tudi pri vseh ostalih pomembnih temah oz. oblikah družbenega življenja gre za to, da nam mediji vsiljujejo vsebine, ki jih oni vidijo kot pomembne in za katere vedo (nadaljevanke), da bodo pritegnile našo pozornost ter nas tako prevzele, da ne bomo razmišljali o drugih bolj pomembnih stvareh, posledično nas bodo lahko nadzirali in usmerjali kot bodo oni želeli (reklame, nasveti, kaj naj uporabljamo, kupujemo ...).	Pripravljeni smo sprejeti vse, kar nam mediji ponudijo za resnično in edino možno; nadaljevanke nas tako okupirajo, da to, kar se v njih dogaja, poskušamo živeti oz. od ljudi, ki nas obkrožajo (z veseljem oz. strahom ter seveda skepsa), pričakujemo, da se bodo vedli kot liki v nadaljevankeh → izgubimo stik z realnostjo; ravnamo se po nasvetih iz reklam in oddaj, kjer nam svetujejo, kako naj živimo, kaj naj jemo, kaj kupujemo ... → nas popolnoma nadzirajo.

Vendar je to le en pogled na vpliv medijev na ljudi. Če pogledamo z drugega zornega kota, vidimo, da mediji res selekcionirajo in izbirajo vsebine, ki nam jih ponujajo, vendar pa smo mi tisti, ki odločamo, kaj bomo gledali in kako bomo določeno medijsko vsebino razumeli. Zatorej so mediji le orodje, ki nam je pomoč pri selekcioniranju in obveščanju o dogodkih in pri preživljanju prostega časa.

5.3 ANALIZA MEDIJSKIH VSEBIN

a) RESNIČNOSTNI ŠOVI

Da bi lažje razumeli vlogo medijev pri predstavljanju in posredovanju prijateljstva, sem analiziral nekaj medijskih vsebin. Kot prvo medijsko vsebino sem si izbral resničnostni šov Bar II. Ta resničnostni šov poteka že drugo leto (seveda z novimi akterji). V njem nastopa trinajst ljudi, ki se preizkusijo v vodenju gostinskega lokala (zmagovalec dobi nagrado 12.000.000 tolarjev), pod nadzorom managerja, ki jih lahko ob neupoštevanju pravil kaznuje in jih ob večkratnem kršenju pravil tudi izključi. Sodelujoči v tej oddaji živijo v skupnem stanovanju in so 24 ur dnevno izpostavljeni kameram, ki se jim ne smejo izogibati ali jih zakrivati, drugače jim je izrečeno ustno opozorilo. Ves teden jih (tekmovalce) lahko gledalci spremljajo tako preko televizije (Pop tv – enourna oddaja vsak večer, razen ob nedeljah, ter po koncu programa v manjšem okencu pri videostraneh) kot preko interneta, kjer jih lahko gledalci spremljajo 24 ur na dan.

Zakaj sem se torej odločil, ravno za analizo te oddaje? Predvsem sta tu pomembna dva razloga:

- prvič oddaja je zelo gledana in
- drugič v njej nastopajo t.i. običajni ljudje in ne poklicni igralci.

Oddaja je zanimiva, ker lahko gledalci opazujejo (dokaj) resnična čustva in odzive in ne igranih, ko je oz. naj bi to bilo v filmih. Odnosi med udeleženci oddaje Bar II. so oz. naj bi

bili pristni, zato so zelo primerni za analizo. Prijateljstvo v oddaji igra pomembno vlogo, saj so akterji oddaje prisiljeni živeti skupaj, tako med delovnim časom kot v preostanku dneva. Zaradi intenzivnosti in natrpanosti urnika in ob dejstvu, da gre za denarno nagrado, ki čaka zmagovalca oz. na nek način zadnjega preživelega (v smislu obstoja v oddaji), je prijateljstvo med njimi postavljeno pod vprašaj oz. je podrejeno tekmovalnosti, kljub nujnosti sodelovanja pri organizaciji in delu v baru oz. gostilni.

Poglejmo si nekaj značilnosti te resničnostne oddaje (reality show).

1. Lastnik nekega lokala v središču Ljubljane in televizija Pop tv (oz. njen lastnik Pro plus) sta sklenila pogodbo o sodelovanju in o ustanovitvi resničnostnega šova oz. neke vrste javne gostilne in/oz. diskoteke.
2. Oddaja z imenom Bar je prvič zaživela lansko jesen, ko se je med seboj pomerilo prvih 13 ljudi + rezerva (ki je izbran/a izmed gledalcev) in je postala znana kot prva generacija Barovcev.
3. Trinajst sodelujočih, ki jih izbere televizijska postaja skozi preverjanja, je celotno sezono prisiljenjih živeti skupaj v skupnem gospodinjstvu in so odgovorni za poslovanje in organizacijo prireditev v gostilni ter skrbijo hkrati tudi za lasten zaslužek. Vsak teden v oddaji, kjer gledalci izločijo enega izmed dveh sodelujočih, ki gresta na "vroča" stola, objavijo tudi celotedenski zaslužek barovcev in jim sporočijo, koliko so po vseh odtegljajih, zaslužili tisti teden.
4. Sodelujoči oz. nastopajoči so ves čas izpostavljeni budnemu očesu kamer in so odgovorni ter podrejeni menedžerju bara, ki mu morajo poročati o vseh aktivnostih in ga prositi za dovoljenje za izvedbo določenih projektov in za dovoljenje, da smejo oditi iz objekta, v katerem živijo in delajo (še to največ za 4 ure na dan in le eden od nastopajočih je lahko odsoten v določenem terminu).
5. Nastopajoči morajo sami poskrbeti tudi za izgled gostilne in seveda delajo za točilnim pultom. Poleg tega so podrejeni, ne le menedžerju, ampak tudi gledalcem, ki jih na nek način plačujejo za nastopanje (z obiskom plačljivih internet strani, s telefonskim glasovanjem, z obiskom gostilne) in ob koncu vsak teden izločijo enega izmed sodelujočih s telefonskim glasovanjem.
6. Nastopajoči drug drugega tudi ocenjujejo (+ in -) in izbirajo vsak teden dve osebi, ki se pomerita v dvoboju za obstoj pred očmi gledalcev, ki z glasovanjem potem izberejo tistega, ki bo moral Bar zapustiti (to mora storiti še isti dan do polnoči). To je torej oddaja, kjer so sodelujoči prisiljeni med seboj sodelovati in sklepati prijateljstva, po drugi strani pa morajo drug drugega ocenjevati in izločati t.i. šibkejše člene (ne ozirajoč se na prijateljstvo).

7. Ves čas so (nastopajoči) pod nadzorom kamer in jih lahko naročniki plačljivih internetnih strani spremljajo ves čas, medtem ko za gledalce televizije Pop tv predvaja vsak dan (razen v nedeljo) enourno oddajo v večernem terminu po poročilih in filmu ali kakšni drugi informativni oddaji. Poleg tega jih lahko po koncu televizijskega programa gledalci televizije nemoteno spremljajo v okenčku pri videostraneh.

Nastopajoči so torej dejansko neke vrste žive lutke, ki jih televizija in lastnik bara izkoriščata v svojo korist, hkrati pa se gledalci naslanjajo in uživajo v opazovanju njihovega obnašanja in medsebojnih odnosov, nenazadnje pa morajo celo sami sebe ocenjevati in izločati 'sotrpine'. Kje je torej tu prostor za prijateljstvo in kje ga med samimi sodelujočimi lahko opazimo? V eni od zadnjih oddaj so nastopajočemu oblikovalci oddaje očitali poskus zakrivanja kamer, ker naj bi med izhodom, poskušal zakriti kamero, da le ta ne bi posnela njegove prijateljice oz. morda njegovega dekleta.

Torej, kako se v taki oddaji lahko vidi prijateljstvo in na kakšen način? Znotraj neke vrste zaprte komune obstajajo naslednje prezentacije in/oz. oblike prijateljstva:

- a) Prijateljstvo z ljudmi, ki ne sodelujejo v oddaji, je postavljeno na stranski tir in pod vprašaj. Vprašanje je, ali lahko prijateljstvo med osebo, ki sodeluje v oddaji in tisto osebo, ki ne sodeluje, obstane, ali pa je tako prijateljstvo obsojeno na propad. Dejansko verjetno ne gre za tako konkretne in dokončne posledice sodelovanja ene osebe v tej oddaji, a kljub vsemu nek vpliv na odnos med osebo, ki sodeluje v oddaji, in osebo, ki ne, zagotovo obstaja. Vprašanje je, ali je ta vpliv pozitiven ali negativen (zagotovo je bolj viden negativen vpliv, vendar pa verjetno obstaja tudi pozitiven vpliv). Takšna ločitev lahko med prijatelji utrdi in poglobi odnos in vezi, medtem ko lahko po drugi strani negativno vpliva na odnos, saj je oseba, ki ni del oddaje, avtomatično vpeljana v oddajo v kolikor se z svojo/im prijateljico/em, ki v oddaji sodeluje, dogovori za sestanek v času, ko gre lahko izven zgradbe, v kateri živi in dela.
- b) Bolj pomemben za samo oddajo in vsekakor tudi bolj viden je odnos med nastopajočimi. Vsi, ki so izbrani za nastopanje v oddaji, pridejo iz različnih koncev in se (po vsej verjetnosti) ne poznajo (oz. obstaja poznanstvo morda med dvema ali tremi osebami). Nastopajoči so v odnose med seboj na nek način prisiljeni, saj morajo pri vseh aktivnostih sodelovati in jih s skupnimi močmi izvajati. Po drugi strani vzpostavljajo med seboj tudi neke bolj intimne in bolj iskrene odnose (zaradi nekega nagona in potrebe po druženju in prijateljevanju). Možno je tudi, da se med fanti in dekleti pojavljajo iskricice naklonjenosti in ljubezni (predvsem, če "zunaj" nimajo fanta

ali dekleta). Zato so ti odnosi tudi bolj pristni in se nam kažejo kot nezaigrani, saj se med nastopajočimi sprti spletajo vezi in odnosi in dejansko živijo, vsaj v stanovanju in tudi v gostilni, kjer strežejo in delajo, t.i. “normalno” življenje z izjemo tega, da jih vseskozi snemajo. Vidni so tako majhni vsakodnevni konflikti kot tudi veliki konflikti (ko pride do tega, da nekdo izda zaupanje nekoga, ali do izbruhov ljubosumja, do večjih preprirov zaradi poslovanja, urejanja določenih stvari). Pomemben vpliv pri vsem tem pa ima tudi dejstvo, da gre v tej oddaji za denar, ki si ga nekdo priigra na koncu, zato lahko pride do hlinjenja oz. igranja prijateljstva oz. do t.i. lažnega prijateljstva – to pa je v nekem smislu tudi igranje in ne kazanje iskrenih čustev. Zato smo lahko skeptični, ali so vsi ti odnosi med nastopajočimi res pristni ali pa so le zelo dobro zaigrani. Po vsej verjetnosti je malo obojega (malo zaigrano in malo resnično), vsekakor pa vpliva ta oddaja na ljudi, ki to spremljajo in se morda kasneje po tem, kako nastopajoči komunicirajo in reagirajo v določenih situacijah, ravnaajo v resničnem življenju, zato je ravno odnos med nastopajočimi tako izpostavljen in pomemben v sami oddaji.

- c) Vidno vlogo igra tudi ‘prijateljstvo’ med menedžerjem in nastopajočimi. Res je sicer, da se zdi nemogoče, da bi bilo med menedžerjem (torej šefom) in nastopajočimi (oz. zaposlenimi) možno prijateljstvo; vendar, če bolje pomislimo, ugotovimo, da nek odnos med omenjenimi akterji mora obstajati. Če upoštevamo še to, da so v času snemanja oddaje velikokrat v neposrednem stiku, je jasno, da mora nujno obstajati odnos med njimi in ker so posledično prisiljeni med seboj sodelovati, je jasno, da tu ne more biti govora o kakšnem sovraštvu, temveč gre za neko obliko sodelovanja in naklonjenosti, kar lahko pogojno označimo tudi kot neke vrste ‘prijateljstvo’. Ta oblika prijateljskega odnosa je na nek način celo nujna za oddajo samo, saj brez sodelovanja med dvema glavnima akterjema oddaje ne bi bilo.
- d) Naslednja, a ne tudi zadnja oblika prijateljstva, je prijateljstvo med nastopajočimi oz. zaposlenimi in obiskovalci oz. gosti Bara. Tudi med tema dvema na videz tako različnima skupinama ljudi obstaja povezava, ki bi jo lahko natančneje opisal kot navidezno prijateljstvo. Ta odnos med zaposlenim in gostom opredeljujem kot navidezno prijateljstvo, zato ker se med vpletenima vzpostavi nek vzajemni odnos prejetanja in dajanja, izmenjave besed, vizualnih in občasno tudi fizičnih kontaktov, ki na prvi pogled lahko dajejo vtis iskrenega in ‘resničnega’ prijateljstva, vendar pa je dejansko to daleč od resnice (sicer je možno, da zaposleni posameznika ali skupino gostov pozna in med njima/i obstajajo prijateljske vezi, a to je prej izjema kot pravilo);

saj se v tistih nekaj uricah, ob dejstvu, da je marsikateri gost pošteno okajen, ter da morajo zaposleni (torej točaji/ke) skrbeti za množico od 200 do 500 ljudi ali celo več, ne more izoblikovati kakšno pravo oz. bolj trdno prijateljstvo med zaposlenim/o ter gostom/jo.

- e) In nazadnje imamo tu tudi odnos med nastopajočimi in gledalci. Tu seveda ne gre za kakšen fizičen odnos oz. prijateljstvo, temveč gre za nekakšno navidezno flirtanje oz. koketiranje nastopajočih z gledalci, kar naj bi gledalcem dalo prijeten občutek povezanosti z njihovimi “junaki oz. idoli” ali celo občutek nekakšnega navideznega prijateljstva, ki dejansko sploh ne obstaja.

Iz zgornjega prikaza prijateljstev, ki se kažejo v sami oddaji oz med njenimi akterji, je razvidno, da ravno tako kot v resničnem življenju tudi v medijih ne obstaja le ena oblika oz. vrsta prijateljstva, temveč je teh oblik oz. vrst lahko več. Tako je zato, ker lahko skoraj vsak odnos, ki ne vsebuje neke negativne napetosti oz. sovraštva ter v primeru, da ne gre za nek bežen in povsem indiferenten odnos z neznancem, med dvema ali več osebama/i označimo za neko vrsto prijateljskega odnosa. Poleg tega drži, da mediji predstavijo prijateljstva oz. njegov ideal ne posredujejo gledalcem, bralcem in poslušalcem vedno v isti obliki, temveč ga glede na priložnosti in situacije spreminjajo in obdelujejo ter v več oblikah oz. različicah posredujejo naprej. Še preden posredujejo določeno videnje oz. predstavijo prijateljstva naprej, le-to temeljito obdelajo in idealizirajo, saj tako skušajo ugoditi želji ljudi po popolnosti, s tem pa morda načrtno ali morda celo nevede pridobijo nadzor nad ljudmi, saj le-ti vedo le-to, kar jim mediji posredujejo. Najmanj je tega medijskega preoblikovanja prikazovanja prijateljstva ravno pri t.i. reality showih, kjer sodelujejo t.i. navadni ljudje in ne poklicni igralci. A kljub temu se tudi pri takšnih oddajah postavlja vprašanje, v kolikšni meri so prikazana čustva v oddaji resnična in v kolikšni meri zaigrana. Igranje je namreč v naši človeški naravi in skoraj nikomur ne pokažemo svojega resničnega obraza oz. svojih nagibov in čustev. To je torej vzrok, da tudi pri t.i. resničnostnih šovih lahko govorimo o igranju čustev, če npr. pogledamo eno situacijo iz Bara: fant in dekle sta se skupaj tuširala (vendar ne popolnoma gola) – po eni razlagi sta se skupaj tuširala zato, ker sta si bila všeč in sta hotela v tistem trenutku vzpostaviti nek intimnejši odnos; po drugi varianti pa sta šla skupaj pod tuš, ker sta se zavedala, da ju ljudje oz. gledalci gledajo in sta jih želela zabavati ter si z medsebojnim flirtanjem in posledično s flirtanjem z njimi (gledalci), zagotoviti čimveč njihovih glasov (za primer, da morata na vroči stol) in hkrati povečati svojo prepoznavnost (»to je pa on/a, ki je ...«). Takšna situacija, ki se zdi povsem naravna in povsem ‘resnična’, ima lahko različne interpretacije. Dejansko torej v resničnostnih šovih ni mogoče ločiti zaigrana čustva od naravnih, saj v njih

(lahko) igrajo ljudje, ki s profesionalnim igranjem nimajo izkušenj (zaradi česar se zdi, da se bodo vedli povsem naravno in se njihovo vedenje v veliki meri tako tudi razume). A v tem primeru ne smemo prezreti dejstva, da se ljudje, ko nas spremljajo oz. opazujejo, obnašamo drugače, kot bi se, če nas ne bi nihče opazoval. Zakaj imajo mediji vseeno tako velik uspeh pri ljudeh, čeprav nam ponujajo, ne naravna, temveč umetno ustvarjena čustva in vedenje? Mediji ponujajo to, kar si mi želimo:

- pravo prijateljstvo in/ali ljubezen sta večna;
- prva ljubezen in/ali prijateljstvo je tista/o pravo;
- pravi prijatelj/partner te nikoli ne razočara, te ne izda;
- pravemu prijatelju/partnerju lahko popolnoma zaupaš in z njim deliš vse (dobro in slabo).

Torej v bistvu sploh ne gre za razliko v idealu samem, temveč za razliko v njegovi prezentaciji, percepciji in vidni obliki. Ta razlika v resničnostnih šovih ostaja zakrita in ni tako vidna iz že navedenih vzrokov, bolj se ta razlika kaže v filmih in nadaljevankeh.

b) NADALJEVANKE IN FILMI NA SPLOŠNO

Velik del televizijskega sporeda zavzemajo razne nadaljevanke (telenovele, ameriške humoristične, kriminalistične in druge, domače ...). Že to je eden od poglobitnih razlogov oz. vzrokov, da so le-te (nadaljevanke) eden glavnih ustvarjalcev in prenašalcev mitov. Zato niti ni čudno, da je tema prijateljstva najbolj zastopana in obenem tudi najbolj opazna ravno v nadaljevankeh. V nadaljevankeh je namreč najbolj izražen odnos med ljudmi in njihovo komuniciranje. V večini primerov se ustvarjalci nadaljevanek osredotočijo na nekaj oseb in spremljajo njihov odnos do drugih ljudi in odnos drugih do teh oseb. Še posebej radi izpostavljajo čustva med osebami, ki igrajo v nadaljevanke, saj so skoraj v vseh nadaljevankeh bistveni odnosi med ljudmi in potemtakem še posebej vrednote in čustva. Da bi lažje prikazal in razložil vlogo in pomen prijateljstva v nadaljevankeh, si bom izbral eno nadaljevanko in jo bolj podrobno opisal.

➤ Moške zadeve in Ženske zadeve

Ena oz. dve izmed nadaljevanek sta nadaljevanki Moške zadeve ter Ženske zadeve. V teh nadaljevankeh je predstavljeno življenje istospolno usmerjenih ljudi. Že zaradi same teme teh dveh nadaljevanek lahko sklepamo, da so v njih v ospredju čustva in odnosi med nastopajočimi osebami. Nadaljevanki nam želita na nek način predstaviti svet istospolno usmerjenih ljudi in nam obenem pokazati, da niso neke pošasti, ampak ljudje kot vsi ostali, ki imajo podobne interese ter zanimanja kot drugi ljudje, in se od njih razlikujejo le-po tem, da se počutijo bolj povezane z osebami istega spola in so čustva do njih močnejša kot čustva do nasprotnega

spola. Če se še malo bolj poglobimo v nadaljevanki, lahko opazimo, da nam televizija skozi le te ponuja enake predstave in enake nasvete kot v drugih nadaljevankeh in filmih.

V moških zadevah nam predstavijo moško istospolno skupnost, kjer se njeni pripadniki sicer res družijo večinoma med seboj, a vseeno živijo in delajo v t.i. "normalni" skupnosti. Ravno tako je lepo razvidno, da je tudi zanje ali morda zanje še posebej pomembno prijateljstvo (v obeh pomenih: "navadno" prijateljstvo in ljubezen), saj jih t.i. "normalen" svet noče sprejeti oz. se jih boji. V teh dveh nadaljevankeh torej vidimo tako dobre kot slabe strani prijateljstva ter delitev le-tega na pravo oz. dobro prijateljstvo ter napačno oz. slabo prijateljstvo. Ta delitev je vidna predvsem v interakcijah istospolno usmerjenih posameznikov s sodelavci in ostalimi ljudmi, ki so heteroseksualci. Sicer nam želijo te nadaljevanke približati nam neznani svet, ki se ga tako bojimo in nas prepričati, da sprejmemo tudi istospolno usmerjene ljudi kot sebi enake in z njimi delimo ideal prijateljstva, ne pa da oblikujemo svoj ideal prijateljstva v nasprotju do njihovega in jih prisilimo, da nam vračajo z isto mero.

Tako v moški kot v ženski različici nadaljevanke nastopa skupina ljudi (ki so vsi istospolno usmerjeni, kar na nek način potrjuje ločenost heteroseksualnih in istospolno usmerjenih ljudi), ki šteje nekje od 6 do 10 članov/ic, ti so večinoma v razmerju drug z drugim, občasno imajo nekateri razmerja tudi z drugimi istospolno usmerjenimi. Zanimiva je recimo razlika med moško in žensko različico nadaljevanke:

- *pri moški različici, je večji poudarek na avanturah, kratkotrajnih zvezah temelječih na spolnosti (tipičen ideal o moškem, ne glede na spolno usmerjenost) ter varanju;*
- *pri ženski različici je večji poudarek na odnosu med osebama/i; bolj izraženo je t.i. prijateljsko razmerje (poudarjene prijateljske lastnosti), bolj pogost je kontakt med vsemi sodelujočimi oz. najpomembnejšimi igralkami ter tudi bolj prijateljski odnos, ki vključuje tudi večjo mero zaupanja, po drugi strani pa je izražena tudi ena od t.i. 'tipično' moških lastnosti – varanje.*

Vendar nadaljevanki nista izključno brez heteroseksualnih akterjev. Vmes so tudi osebe, ki poskušajo imeti heteroseksualno razmerje (predvsem v ženski različici) in primeri, ko istospolno usmerjena oseba zapelje heteroseksualno osebo (ki je lahko resnično heteroseksualna, ali pa je takšna le navidez oz. daje tak vtis, čeprav ni oz. je v dvomih).

Vsekakor pa nadaljevanki nista osredotočeni le na spolnost oz. na ljubezen (ki se razume v povezavi s spolnostjo), marveč je velikokrat vidno t.i. "pravo" prijateljstvo med akterji nadaljevanke, ki se kaže v obeh različicah. To razbija mit o istospolno usmerjenih, kot divjih, samo seksa željnih ljudi, in nam hkrati kaže, da je med njimi možno iskreno prijateljstvo, ki je presenetljivo (če izvzamemo istospolna nagnjenja in spolnost) zelo podobno prijateljstvu med heteroseksualnimi ljudmi (oboji gremo v kino, se družimo pri športnih aktivnostih ...).

Nadaljevanki torej na jasen način, z delnim pretiravanjem, prikazujeta tako istospolno usmerjene ljudi kot njihov odnos do heteroseksualno usmerjenih ljudi (in obratno) ter kažeta idealno prijateljstvo, kakšno naj bi bilo po prepričanju nas ljudi (seveda z nekoliko pretiravanja). Še boljši primer je ljubezenski film, katerega bom analiziral kot naslednjega.

➤ **Ljubezenski filmi – najbolj nazoren primer medijske predstave prijateljstva (primeri)**

Najbolj nazoren primer so ljubezenski filmi, za katere bi lahko dejal, da se v njih pojavlja predvsem predstava ideala ljubezni oz. prijateljstva na prvi pogled (dva človeka sta si vseč na prvi pogled in postaneta prijatelja, nato pa je to njuno prijateljstvo oz. partnerska zveza postavljena pred številne preizkušnje, ki jih seveda prestaneta in srečno živita skupaj do konca življenja). Tak potek dogodkov opazimo vsi gledalci, a vse le ni čisto tako preprosto, kot se na prvi pogled zdi. V začetku filma, ko se ti dve osebi spoznata, gre za ideal 'čiste, neomadeževane' ljubezni oz. prijateljstva, ki je prikazano tako lepo, da bi lahko dejal, da gre skorajda za 'božje' prijateljstvo oz. ljubezen. V tem trenutku sta glavni osebi filma srečni druga z drugo in se predajata brezskrbnemu uživanju. V nadaljevanju sledi prva preizkušnja (ponavadi gre v tem primeru za neko tretjo osebo, ki se vrine med prvi dve ali pa pride do tega, da sta obe osebi navajeni ena druge in imata drug drugega dovolj), ob kateri "prijateljstvo oz. ljubezen" razpade in junaka odideta vsak svojo pot. Sledi obdobje, ko junaka filma poskušata živeti vsak svoje življenje, vendar jima to ne uspeva najbolje, saj 'trpita', ker nista skupaj, a nazadnje le zaživita naprej vsak po svoje in ko se zdi, da sta se sprijaznila z usodo in da to prijateljstvo oz. ljubezen le ni bila tista prava, se zgodi preobrat. Zopet se srečata in v njiju se zopet zbudijo občutki in čustva, ki naj bi bila že potlačena oz. pozabljena, vendar obstaja težava, da imata oba že urejeno življenje (eden od njiju ali kar oba imata nove partnerje), ki pa sta ga pripravljena zavreči zato, da bi lahko bila skupaj. Nato kljub temu, da se je zdelo, da ni več možnosti, da bi doživela čisto, 'pravo' ljubezen, le-to dosežeta in zaživita srečno življenje (kot znamenje tega ponavadi sledi poroka). Morda se zdi, da je vse tu zapisano popolnoma razumljivo in enako že zgoraj zapisanemu, a če se malo bolj poglobimo v samo vsebino, lahko opazimo, da temu ni tako. Na začetku imamo predstavo pravega prijateljstva oz. ljubezni (na videz lepo in nedosegljivo, a vseeno resnično); temu sledi razbitje oz. razgradnja te predstave ali drugače povedano gre za demistifikacijo in dekonstrukcijo t.i. ljudske predstave prijateljstva. A tu se ne konča, temveč sledi preobrazba te t.i. ljudske predstave iz nečesa dobrega v nekaj slabega – ko glavna junaka trpita vsak zase, ker drug drugega ne moreta pozabiti. Posledično pride do popolne (lahko resnične ali navidezne) destrukcije te predstave oz. percepcije, čemur sledi rekonstrukcija oz. oblikovanje nove oblike oz. predstave prijateljstva kot nekaj nedosegljivega (eden oz. oba imata nove

partnerje). Posledično oba vpletena ugotovita, da njuna ljubezen še ni izginila (ni šlo za popolno destrukcijo njenega prijateljstva, temveč se je le spremenilo in/oz. oplemenitilo), zato sta se zmožna odpovedati svojemu dosedanjemu življenju oz. ga žrtvovati, zato da bi bila skupaj, ker sta ugotovila, da je njuna ljubezen (prijateljstvo) edina prava in da sta sorodni duši. To se zgodi ob zaključku filma, ko se obe ključni osebi najmeta in združita ter zaživita srečno življenje – se realizira t.i. ideal “resnične oz. prave” ljubezni (prijateljstva) → npr. Vrnitev v Plavo laguno (tu ni neke daljše ločitve med junakoma), Zadnji tango v Parizu ...

Kaj sem spoznal in do kakšnih zaključkov, me je pripeljala naloga? Kakšen je odnos med medijskim prikazovanjem prijateljstva in ljudskim razumevanjem in videnjem le-tega? Obstajajo kakšne omembe vredne razlike ali gre za dve različni videnji enega samega pojma? Na vsa ta vprašanja bom iskal odgovore v zaključnem razmišljanju.

6. ZAKLJUČNO RAZMIŠLJANJE

Svojo nalogo sem začel z velikim optimizmom in željo po odkritju in prikazu nekaterih novih ugotovitev na področju sociologije prijateljstva, še posebej zato, ker je na tem področju potrebno raziskati še marsikaj. Ta optimizem je kasneje vse bolj upadal, saj sem s poglobljanjem v to področje in raziskovalni problem vse bolj ugotavljal, da vse skupaj ni tako enostavno in da je težko odkriti in utemeljiti neka nova spoznanja, saj je veliko podrejeno samemu sklepanju na podlagi posameznih ugotovitev in dejstev. Poleg tega je veliko odvisno od pogleda vsakega posameznega raziskovalca, saj je raziskovalcem prepuščeno sklepanje o določenem pomenu oz. vplivu prijateljstva, ker je le-to podvrženo subjektivni razlagi tako vseh ljudi kot tudi raziskovalcev samih. Poskušal sem torej zbrati čimveč različnih pogledov, različnih sociologov in ostalih raziskovalcev na področju prijateljstva, jih navesti, primerjati med seboj in iz njih izvleči neko širšo in splošnejšo razlago pojma prijateljstva, ki bi skušala presegati razlike med različnimi teorijami. A s tem nisem želel priti do neke univerzalne teorije za vse vidike, tako družbe kot prijateljstva, temveč sem želel le izpeljati nek začetni okvir za nadaljnje razmišljanje in raziskovanje, kakor si tudi zagotoviti ustrezno izhodišče za nadaljevanje naloge, najprej z zgodovinskim pregledom in kasneje s pogledom na prijateljstvo v medijih.

V zgodovinskem pregledu sem želel opozoriti na to, da prijateljstvo ni stvaritev naše moderne in/oz. post-moderne družbe, temveč je del našega življenja in kulture že dlje časa. Pri tem mi je veliko pomagal izlet v biologijo, psihologijo in filozofijo. Iz biologije sem prevzel misel o prijateljstvu kot nagonu, ki nam je dan oz. vrojen in se izraža pri nas kot potreba, kakor ga

tudi sami prepoznamo. To stališče, za katerim tudi sam trdno stojim, hkrati pojasni oz. razreši dva problema:

- Ali je prijateljstvo novodobna stvaritev, ali zgodovinsko dejstvo in zapuščina?
Na to vprašanje je tu povsem jasen odgovor, saj v kolikor trdimo, da je prijateljstvo pravzaprav nagon, ki nam je vrojen in ga mi prepoznamo kot potrebo⁴¹ – to dejansko pomeni, da je v nas oz. z nami že od začetka našega razvoja.
- Kako je možno, da se je prijateljstvo ohranilo vse do sedaj (če sprejmemo dejstvo, da je kulturna in zgodovinska zapuščina), ko pa Tönnies npr. trdi, da je prijateljstvo značilno le za tradicionalno družbo in v kapitalistični individualistično usmerjeni družbi ne more preživeti oz. se ohraniti.

Tudi tu se nam odgovor ponuja kar sam, kajti v kolikor gre za nagon oz. potrebo, ki nam je vrojena, se prijateljstvo ohranja na povsem nezaveden način in le s preživetjem vrste. Ohranja se kljub temu, da je današnja družba usmerjena v popolni individualizem in nas s tem izpostavlja konfliktu, ki ga Grki, Rimljani, srednjeveški fevdalni red niso poznali. Od človeka se zahteva najvišja možna tekmovalnost in motiviranost za doseganje lastne kariere in rezultatov, ki bi mu zagotovili obstanek in normalno življenje, po drugi strani pa ga vodi nagon oz. potreba po sodelovanju in druženju z drugimi ljudmi, po deljenju izkušenj, po tem, da se nekomu zaupa ter ga hkrati vodi še nagon in pričakovanje družbe, da oblikuje svoje “podjetje” z eno osebo (ali v nekaterih kulturah več osebami), po možnosti nasprotnega spola, za vse preostalo življenje (družino). S tem prihaja človek v notranji konflikt, iz katerega ne najde poti in se zato vrti v krogu individualnosti v javnem življenju in iskanja partnerja/ke in/oz. prijateljev v javnem in zasebnem življenju, sklepanju in razdiranju zvez (tu mislim tako prijateljske zveze kot tudi partnerske zveze). To je konflikt med

---

⁴¹ Da je nekaj takega kot prijateljstvo pravzaprav nagon, se zelo čudno sliši in je predmet polemik med biologi in sociologi (biologi vse lastnosti in dejanja človeka pripisujejo genom oz. biološkim predispozicijam, medtem ko sociologija človeške lastnosti in dejanja pripisuje zavestnemu odločanju in socializaciji). A vendar je prvotno prijateljstvo nagon ter pod vplivom nekaterih drugih nagonov in šele nato predmet človekovega zavestnega delovanja. Kako je lahko torej prijateljstvo nagon? Preprosto, ljudje ob srečanju z določenimi drugimi ljudmi začutimo potrebo po druženju z njimi, po preživljanju prostega časa skupaj, po intenzivnejši komunikaciji, po zaupanju (vse to pa se odvija mimo naše zavesti in je tako rekoč avtomatizirano) ... V nasprotju s tem pa je to, kdaj in kje se s svojim prijateljem dobimo, kaj počnemo skupaj, odvisno od naše zavestne odločitve. Torej smo prepuščeni nagonu v času navezovanja stikov in oblikovanja izhodišč za bolj intenziven prijateljski odnos, medtem ko sami odločamo, kako intenzivno prijateljstvo sklenemo z nekom in koliko ter na kakšen način se družimo. Ko enkrat sklenemo prijateljstvo oz. vzpostavimo prijateljski stik, ko zadovoljimo potrebo po prijateljstvu, stopijo nagoni v ozadje in sami odločamo o nadaljnjem druženju. V tem primeru, ko oblikujemo trdno prijateljstvo z neko osebo (naj je to družabnik pri aktivnostih, najboljši prijatelj, dopisovalec ali partner ...), se nagoni pokažejo, ko čustveno in impulzivno reagiramo na neko dobro ali slabo stvar, dejanje ... - le v teh trenutkih, ko “izgubimo nadzor”, se pokaže, od kje izvira prijateljstvo, ki ga v primeru, da zadovoljimo potrebo po njem (prijateljstvo), sami definiramo in utemeljimo, takšnega kot je. Zatorej je prijateljstvo splet več dejavnikov, od bioloških do družbenih (od nagona, preko izražanja nagonov skozi impulzivne, čustvene reakcije, do socializacije in oblikovanja ter samostojnega in zavestnega odločanja vsakega posameznika).

samozadostnostjo in neodvisnostjo na eni ter med odvisnostjo in nesamozadostnostjo na drugi strani.

Uspel sem pokazati, da je že v zgodnjih človeških družbah v določenih vidikih in pomenih obstajalo prijateljstvo, ki je bilo vsaj zelo podobno, če ne celo v nekaterih pomenih enako kot ga poznamo sedaj. Ugotavljam, da sta v vseh družbah, o katerih je dovolj materialnih dokazov (predvsem pisnih), obstajali dve obliki prijateljstva, ki ju poznamo še danes:

- egalitarno – to je prijateljstvo med ljudmi, ki so si po statusu in položaju enakopravni (npr. prijateljstvo med odraslimi moškimi v stari Grčiji, med ljudstvom v Egiptu, med podložniki v fevdalizmu ...);
- hierarhično – to je prijateljstvo med osebami različnih statusnih in hierarhičnih ravni (npr. prijateljstvo med fevdalcem in podložnikom, prijateljstvo med faraonom in ljudstvom, prijateljstvo med poslanci v parlamentu in ljudstvom ...).

Tako sem v svojem, sicer kratkem zgodovinskem pregledu, uspel potrditi svojo domnevo, da je prijateljstvo obstajalo od samih začetkov človeštva (oz. vsaj od nastanka pisnih virov) in hkrati sem prišel do spoznanja, ne le, da je prijateljstvo obstajalo, temveč je imelo že vsaj nekaj bistvenih značilnosti, ki so značilne za prijateljstvo, kot ga poznamo v naši post-moderni družbi. Svojo nalogo sem nadaljeval s pregledom medijskih vsebin in tudi z analizo nekaterih izmed njih, ki prikazujejo pojem prijateljstva. Zakaj tu govorim o pojmu prijateljstva? Namreč, ko ljudje opazimo prijateljstvo (nagon, potreba) in mu damo nek pomen oz. ga definiramo, postane pomenski konstrukt - prijateljstvo (pojem) in lahko nanj (prijateljstvo) tudi vplivamo. S tem, ko lahko na pojem prijateljstva vplivamo, pa imajo tudi mediji, kot prenašalci novic, mnenj, norm in vrednot ter seveda pomenov, možnost, da vplivajo in oblikujejo ter prikazujejo pojem prijateljstva, kot ga oni (oz. ustvarjalci medijskih vsebin) vidijo ali kot mislijo, da ga vidimo ali želimo videti ljudje. Želje in potrebe ljudi so torej tiste, ki oblikujejo prijateljstvo tako med njimi samimi, kot prijateljstvo, ki je predstavljeno v medijih. Želje in potrebe pa izvirajo iz nagonov, o katerih so mnenja tako deljena, še posebej na področju sociologije. Biologi na drugi strani vidijo tako človeka kot žival, ki je nastala in se podreja naravnim biološkim zakonitostim, medtem ko mnogi sociologi vidijo človeka kot izključno družbeno bitje, ki razen rojstva nima skoraj ničesar skupnega z naravo in njenimi zakonitostmi, ki se vsega nauči skozi proces socializacije. Tu naletimo na neke vrste podobno filozofsko vprašanje, kot je tisto o kuri in jajcu, le da se tu sprašujemo, ali je bil prej človek – žival ali človek – družbeno bitje. V kolikor se strinjamo z evolucijsko teorijo človeka (glej Izvor človeka in podobno), da je šel naš razvoj od opic vse do sodobnega človeka, lahko torej trdimo, da je prej obstajal človek – žival in hkrati pomeni, da človek ne more biti izključno človek – družbeno bitje, temveč ima nujno v sebi tudi nekaj

zapuščine človeka – živali (te lastnosti imenujemo nagoni). Nekateri od teh, kot so socialni oz. družabni nagon, »prijateljski« nagon⁴², nagon za preživetje, nagon za reprodukcijo, pomembno vplivajo na nas ljudi in naše medsebojne odnose. Naj malo bolj pojasnim, zakaj tako zatrjujem, da je prijateljstvo v svojem bistvu oz. v svojem izvoru nagon. Ljudje nismo od začetka svojega razvoja razmišljali (to žal zaradi neobstoječih virov, ki bi to pojasnjevali, pred razvojem pisave ni možno preveriti), vendar pa ravno ta postopen razvoj potrjuje moje razmišljanje o stvareh in jih nismo zavestno izvajali, zanašali s(m)o se na neka navodila, predpise in zapise v svojih genih in podzavesti. Tako s(m)o torej iz nam nezavednih nagibov vzpostavljali kontakte z drugimi ljudmi, oblikovali družino/e, klane, plemena in šele kasneje začeli v teh skupnostih razmišljati o tem, kaj počnemo. Na tej točki smo prepoznali svoj nagon za prijateljstvo in tako se nam od tedaj dalje kaže kot potreba, tako kot imamo tudi potrebo po hrani ali pijači, ko smo lačni, žejni. To potrebo po prijateljstvu s(m)o, vsaj tja do razvoja filozofije in razmišljanja o vzrokih za določena dejanja (Orient⁴³, Egipt in Grčija), zadovoljevali brez kakšnega spraševanja o smislu in brez kakega pretiranega razmišljanja. Od tu (torej predvsem od začetkov grške filozofije) dalje pa je prijateljstvo tudi del našega razumskega in zavestnega delovanja in pridobi tudi 'status' pojma. Od tu naprej je dana tudi možnost oblikovanja raznolikih pomenov in oblik prijateljstva. Osnovne dražljaje oz. nagone, ki še vedno vplivajo v določenih primerih (dojenček, ko brez razmišljanja pristopimo k neznancu ...) in situacijah na naše obnašanje, morda ravno zato, ker si jih ne znamo ali ne želimo razlagati kot nagone, imenujemo navade. Osnova za tako moje razmišljanje so tako biološke teorije (evolucija, genetika, človeški izvor in razvoj ...) kot sociološke teorije (simbolični interakcionizem, funkcionalizem ...), ki jih poskušam združiti v neko celoto, podobno kot to počnejo sociobiologi, a vendarle še na bolj direkten in zato za marsikaterega biologa in sociologa nemogoč in nesprejemljiv način. A si vseeno to upam trditi in imeti za verodostojno razlago tako izvora prijateljstva kot tudi razlago za ohranjanje le-tega in tudi za takšno množico različnih oblik prijateljstev in njegovih pomenov ter nenazadnje kot razlago človeškega obnašanja v medosebnih odnosih in v odzivanju ter delovanju glede na ponujene medijske vsebine.

Mediji oz. njihove vsebine so tiste, ki ustvarjajo naš pogled na svet in ki nam ponujajo različne možnosti zadovoljitve in poti do zadovoljitve naših potreb. Hkrati nam mediji ponujajo določene stilizirane in obdelane 'čiste' ideale, ki jih lahko mi privzamemo za svoje ali pa tudi ne, o tem odločamo sami. Prišel sem namreč do spoznanja, da pravzaprav ne

---

⁴² Zakaj tu omenjam tako socialni kot »prijateljski« nagon (moje poimenovanje)? Zato, ker socialni nagon predpostavlja le druženje, brez vzpostavljanja tesnejših stikov, medtem ko »prijateljski« nagon zajema vsakršno obliko druženja, interakcij in sodelovanja – odnose s starši, s prijatelji, z neznanci, ki jih spremenimo v prijatelje

⁴³ S tem mislim območje Perzijskega zaliva in/oz. območje prvih civilizacij. Tako to področje imenujejo mnogi strokovni kot poljudni (Karl May) avtorji.

ustvarjajo nekega ideala prijateljstva, za katerim se zamažene množice ljudi, le mediji (tu mislim predvsem na televizijo, katere oz. njene vsebine sem tudi podrobneje analiziral), temveč tudi ljudje sami, s tem ko izražamo svoja mnenja in s tem ko sodelujemo v družbi ter ustvarjamo nek družbeni konsenz glede določenih pomenov in s tem nastane neko zdravorazumsko mišljenje, ki ga mediji z veseljem uporabijo (morda malo priredijo po svojem okusu) in nam ga tako zapakiranega ponujajo nazaj. Ljudje sami pa, namesto da bi prevzemali in si oblikovali mnenja v družbi oz. okolju in interakcijah znotraj nje(ga), veliko raje to počnemo s pomočjo medijev, ki zdravorazumsko videnje "idealnega" prijateljstva "kupujejo" (po t.i. nabavni ceni) od nas in ga morda malce na novo zapakiranega nato "prodajajo" nazaj nam (po t.i. prodajni ceni). S tem sicer nisem uspel potrditi svoje drzne teze, ki je trdila, da mediji v celoti manipulirajo oz. upravljajo z nami in nam ponujajo nek ideal, ki nam ga najprej odtujijo in razbijejo ter nato na novo zgradijo in nam ga takšnega vračajo. Gre za nekakšno medsebojno povezanost med mediji in nami, kakor tudi med elito in množico, kot da nam je to določeno in naddeterminirano. To bi bilo logično, saj kot imamo ljudje nekatere vrojene nagone oz. potrebe, tako mora tudi družba imeti neke zakonitosti, ki jo določajo, kajti s sprotim izumljanjem zakonitosti nobena družba ne bi bila možna, kajti zaradi svoje različnosti se ljudje ne bi mogli zediniti o nekih temeljnih zakonitostih.

Ko ravno govorim o zakonitostih, bi bilo umestno, da ob koncu zapišem še kratko analizo svojih treh tez, zapisanih v uvodu naloge. Pri oblikovanju tez sem morda malo naivno verjel, da bom našel neke trdne in neovrgljive dokaze, s katerimi jih bom bodisi potrdil bodisi zavrgel, vendar se je pokazalo, da marsikje razen upravičenih domnev in sklepanj ne morem pridobiti trdnejših dokazov, saj je to področje tako kompleksno, zapleteno in povezano tako z naravnimi oz. biološkimi kot tudi družbenimi lastnostmi, pojmi in dejavniki, le-tega pa ni možno povezati z nekimi trdnejšimi dokazi, ki bi lahko ovrgli sume v relevantnost dognanj. Zavedam se tega, da bo marsikdo podvomil v moja dognanja in jih kritiziral, a vendar verjamem, da bodo vsaj malo pripomogla k boljšemu razumevanju prijateljstva med ljudmi in morda spodbudila koga, da bo poskušal to področje še bolj raziskati. Glede svojih tez sem prišel do naslednjih zaključkov:

1. Prvo hipotezo o tem, da prijateljstvo ni sodobna iznajdba, temveč da je zgodovinskega izvora, sem uspel potrditi s primeri in prikazom nekih zgodovinskih dejstev ter nenazadnje tudi s svojim razmišljanjem in sklepanjem, da ima prijateljstvo svoj izvor v nagonu. Prijateljstvo je obstajalo v vidni obliki oz. je bilo prepoznano vsaj od časa, ko se pojavi pisava (saj lahko iz dokazov – pisnih virov – vidimo oz. razberemo, da je že takrat obstajalo prijateljstvo), vendar, če sklepamo s pomočjo drzne trditve, da le to (prijateljstvo) izvira iz nagona, lahko trdimo, da prijateljstvo obstaja že vse od nastanka prvega človečnjaka, ki je živel v skupini.

2. V drugi hipotezi domnevam oz. se sprašujem, ali nas mediji obvladujejo in nam vsiljujejo svoje vsebine ali imamo tudi mi sami kak vpliv nanje. Skozi predelano literaturo in analizo medijskih (predvsem televizijskih) vsebin sem uvidel, da je res, da mediji jemljejo zdravorazumsko predstavo prijateljstva za osnovo in jo ustrezno predelajo ter nam ponujajo nazaj ta predelan "čisti" ideal prijateljstva, vendar pa smo tu na potezi mi ljudje, ki gledamo, beremo ali poslušamo medije ter se odločimo, kaj bomo gledali in kaj bomo verjeli ter nenazadnje po čem (od ponujenega) se bomo ravnali. Torej so mediji na eni strani avtonomen subjekt, ki izkorišča želje in prepričanja ljudi, da jim ponuja zadovoljitve teh želja in potrditev prepričanj in z možnostjo množičnega produciranja idealov oz. njihovih oblik in variacij ustvarjajo še več potencialnih vlog in osebnosti, kot jih moramo ljudje že tako ali tako igrati. S tem na nek način razparcelirajo in razdelijo našo osebnost, da pride do učinka multiplih osebnosti, s tem pa nas na nek način resnično kontrolirajo, saj s tem ohranjajo status quo v družbi, kajti ljudje nimamo nekih točno določenih prepričanj in nam lastnih mnenj in točno določenih vlog, temveč zmazek nekih različnih vlog in mnenj, ki se prepletajo v nas ter nam onemogočajo točno določeno delovanje v zasledovanju nekega določenega cilja.

Po drugi strani pa smo povsem samostojni in neodvisni subjekti tudi ljudje, ki lahko samostojno odločamo, kaj od tega, kar nam mediji ponujajo, bomo gledali, poslušali, brali in kaj bomo nekritično sprejemali in verjeli ter čemu bomo nasprotovali in potemtakem to zavračali. Problem, ki tu obstaja in zaradi katerega vidimo medije kot tiste, ki nas nadzirajo in nas posiljujejo z določenimi vsebinami, je ta, da ne moremo vplivati direktno na njihov program in jim posredovati pritožb in mnenj (oz. lahko to počnemo le delno). Vendar lahko medije komentiramo v družbi, lahko izrazimo v javnosti nezadovoljstvo, organiziramo protest, a to niso običajne prakse in zato tega ne želimo izvajati ali pa sploh ne vemo, da kaj takega lahko storimo. Če strnem to v neko krajšo obliko, lahko rečem, da smo ljudje neodvisni subjekti, ki lahko sami vplivamo na to, katero ponudbo in kaj od ponudbe medijev bomo sprejeli in kaj bomo nekritično verjeli, sami sebe prepričamo, da je tisto, kar nam mediji ponujajo resnično in zaupanja vredno (to je delno tudi posledica socializacije), a nam hkrati mediji določene medijske vsebine, (npr. reklame, določene nadaljevanke ...) vsiljujejo in nas poskušajo ukalupiti (oblikovati neke modele in kategorije) in nadzirati, koliko pa nas dejansko nadzirajo pa je odvisno popolnoma od nas samih, kolikor se pustimo nadzirati.

3. Kot sem v uvodu zapisal pri tretji hipotezi: »Prijateljstvo ni le konstrukt, ki nastaja v interakcijah in odnosih med ljudmi, temveč je tudi nagon in potreba, ki nam je vrojena

in zatorej tudi konstrukt, ki je že *nastal* (najmanj v času rojevanja mest in držav (prva predpostavka)) in ki se spreminja, ruši in na novo nastaja v medsebojnih odnosih med institucijami, državami, mediji in ljudmi ter nenazadnje med ljudmi samimi.« (glej uvod na str. 4). Tu zagovarjam mnenje, da je prijateljstvo, ki je izvorno nekaj nespremenljivega (nagon oz./in potreba), hkrati tudi nekaj spremenljivega in razrušljivega oz. uničljivega. Kot sem že dejal, je prijateljstvo zgodovinski konstrukt in je postal pojem s tem, ko smo ga ljudje prepoznali in se začeli o njem pogovarjati in spraševati, s tem je vstopilo prijateljstvo na območje zavesti, kjer je vsak pojem možno obračati, spreminjati, vedno znova pretehtati in preoblikovati in v tem je skrita tudi razlaga, zakaj ima prijateljstvo toliko različnih pomenov, saj v teh preoblikovanih nastajajo vedno nove razlage in pomeni, ki se jih h pojmu prijateljstva preprosto dodaja. Tako je pojem prijateljstva postal že tako kompleksen, da je težko ugotoviti, kateri je njegov izvorni pomen (govorim o pojmu prijateljstva), obenem pa se nam ravno zato, ker se v sedanji post-moderni družbi k pojmu prijateljstva dodajajo vedno novi pomeni in kategorije, kaže kot izum sodobne oz. moderne in post-moderne družbe, dejansko pa prijateljstvo ni nov izum ali iznajdba temveč so novi le pomeni, ki se mu pripisujejo. Mislim, da sem s tem potrdil tudi svojo zadnjo tezo.

Sam sem prišel do zgoraj zapisanih spoznanj in tako poskusil raziskati in razumeti prijateljstvo tako kot pojem, kot tudi prijateljstvo samo z vidika njegovega izvora oz. njegovih korenin ali nastanka, kot tudi njegov vpliv in pomen skozi različna zgodovinska obdobja ter nenazadnje njegov pomen, oblike, vpliv v sedanji post-moderni družbi in njegov vpliv v odnosih med novimi elitami in oblikovalci mnenj in idealov ter ljudstvom in nenazadnje med ljudstvom samim. Mislim, da mi je to seveda z nekega točno določenega vidika tudi uspelo, vendar, da bi prišli do kakšnih širših, bolj dokončnih in trdnejših spoznanj na področju prijateljstva (tako prijateljstvo kot dejanski odnos, kot tudi prijateljstvo kot pojem), bo potrebna bolj podrobna in obsežnejša analiza, ki daleč presega okvir diplomske naloge, zato se tu nisem spuščal v neko širšo in podrobnejšo analizo vseh oblik in elementov tako odnosa kot pojma prijateljstva.

7. Literatura:

Aristotel (1970): *Nikomahova etika*. Beograd: Kultura.

Aristotel (1994): *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska Matica.

Barring, Ludwig (1970): *Vohuni in obveščevalci*. Maribor: Založba Obzorja.

- Beck, U. in Beck-Gernsheim, E. (2001): *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage Publications, Thousand Oaks, New Delhi.
- Bennett, W.J. (2001): *Moralne vrednote za mlade*. Tržič: Učila.
- Blundell, Sue (2001): *Women in ancient Greece*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Boden, M. (2004): *EVROPA naša preteklost in sedanost*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Buchanan, J. M. (2001): *Help from our friends - healing power of friendship in Christianity* *Brief Article*. *Christian Century*. Dostopno na http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1058/is_19_118 (5. marec 2007).
- Buddermeier, H. (1996): *Življenje v umetnih svetovih*. Ljubljana: Inštitut za trajnostni razvoj.
- Cicero, M. T. (2004): *Lelij – o prijateljstvu*. Maribor: Litera.
- Cotterell, A. (1998⁴⁴): *Miti in legende*. Ljubljana: Založba mladinska knjiga.
- Darwin, Charles (1951): *Izvor človeka*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
- Dolar, F. M. (1991): *2000 let Krščanstva. Ilustrirana zgodovina Cerkve v barvah*. Ljubljana: ZSK, Založba Mihelač.
- Doyle, M. E. in Smith, M. K. (2002): *Friendship*. Dostopno na <http://www.infed.org/biblio/friendship.htm> (2. oktober 2006).
- Doyle, M. E. in Smith, M. K. (2002, 2004): *Friendship and education*. Dostopno na http://www.infed.org/biblio/friendship_and_education.htm (7. oktober 2006).
- Fiamengo, Ante (1971): *Osnove opće sociologije*. Zagreb: Narodne novine.
- Fernandez – Armesto, Felipe (2006): *Ideje, ki so oblikovale svet*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, d.d..
- Haralambos, Michael (1989): *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus.
- Helm, B. (2005): *Friendship*. Dostopno na: <http://plato.stanford.edu/entries/friendship> (12. januar 2007).
- Hillel, M. (1976): *V imenu rase*. Ljubljana: Založba Borec.
- Hirshleifer, Jack (1997): *The origins of Virtue: Human Instincts and the Evolution of Cooperation*. - *book reviews*. *Reason*. Dostopno na www.findarticles.com/p/articles (7. februar 2007).
- Jogan, Maca (1995): *Sodobne smeri v sociološki teoriji*. Ljubljana: FDV, Znanstvena knjižnica.
- Jones, L. G. (2006): *Friends*. *Christian Century*. Dostopno na http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1058/is_13_123 (5. marec 2007).

⁴⁴ V pomoč pri nekaterih podatkih in izvir nekaterih idej, pomembnih za nalogo, ni pa nikjer citirana.

- Južnič, Stane (1998): *Človekovo telo*. Ljubljana: FDV.
- Keen, Maurice (1993): *Srednjeveška Evropa*. Ljubljana: Cankarjeva Založba.
- Konstan, David (1997): *Friendship in the classical world*. Cambridge: University press.
- Leksikon Cankarjeve založbe* (1988): Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Makarovič, Jan (1988): *Kritika krščanske ljubezni*. Maribor: Založba Obzorja.
- Moseley, A. (2006): *Philosophy of Love*. Dostopno na <http://www.iep.utm.edu/l/love.htm> (30. marec 2007).
- Merleau-Ponty, M. (1984): *Struktura ponašanja*. Beograd: Nolit.
- Musek, Janek (1995): *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy, d.o.o..
- Pahl, Ray (2000): *On Friendship*. VB: Polity Press.
- Peinado, F. L. (1994): *Kako so živeli Babilonci. Znanje za vsakogar, vsakdanje življenje*. Ljubljana: EWO.
- Piekalkiewicz, Janusz (1972): *Vohuni, agenti, vojaki. Za kulisami druge svetovne vojne*. Ljubljana in Beograd: Cankarjeva Založba in Nolit.
- Porter, Beth (2004): *The Face of Friendship*. Catholic New Times. Dostopno na http://www.findarticles.com/p/articles/mi_mOMKY/is_13_28 (7. december 2006).
- Reeve, C. D. C. (2004): *Plato on Friendship and Eros*. Dostopno na <http://plato.stanford.edu/entries/plato-friendship> (6. januar 2007).
- Righetti, G. et. al. (1997): *Prazgodovina in rečne kulture. Človek in čas*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Rougemont, Denis de (1999): *Ljubezen in Zahod*. Ljubljana: Založba/*cf., Rdeča zbirka.
- Simmel, Georg (1993): *Temeljna vprašanja sociologije, Individuum in družba*. Ljubljana: Založba ŠKUC.
- Simmel, Georg (2000): *Izbrani spisi o kulturi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Steigenga, Mark (2005): *Hands of friendship*. Lutheran, The. Dostopno na http://www.findarticles.com/p/articles/mi_ga3942 (8. januar 2007).
- Sveto pismo (nove zaveze)* 1984. Ljubljana: Nadškofijski ordinat.
- Tönnies, Ferdinand (1999): *Skupnost in družba*. Ljubljana: FDV.
- Tunnell, Gary G. (1973): *Culture and Biology: Becoming Human*. Minnesota: Burgess Publishing Company, Minneapolis.
- Wikipedia, the free encyclopedia (uporablano za razlage in opise pojmov). Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki> (8. april 2007).